

UNIVERZITET SINGIDUNUM
Departman za poslediplomske studije i međunarodnu saradnju

Magistarski rad

**REŠAVANJE SPORNIH I SUMNJIVIH
POTRAŽIVANJA U BANKAMA U ZEMLJAMA U
TRANZICIJI SA POSEBNIM OSVRTOM NA SRBIJU**

Mentor: prof. dr Miroljub Hadžić

Kandidat: Đorđe Ranković
Broj Indexa:

Beograd, novembar 2014.

ABSTRAKT

Efikasnost alokacije kapitala, dinamika razvoja firme, kao i ekspanzivnost celokupnog privrednog razvoja su srazmerni stepenu razvoja bankarskog sektora u sklopu finansijskog sistema. Banke su u zemljama u tranziciji bile opterećene nenaplativim potraživanjima, nesposobne za efikasnu procenu rizika, apsolutno neosetljive na troškove svog poslovanja, podložne uticaju političkih odluka, ali i uticaju svojih klijenata, koji su mnogi imali svoje vlasničke udele u banci. Veliki plasman kredita nekvalitetnih kolaterala koji je nastao kao posledica neadekvatnih politika i procedura prilikom kreditiranja stanovništva je imao neposredan uticaj na bankarske finansijske rezultate. Posledica ovakvih plasmana je bila otežana naplata potraživanja, što je dalje prouzrokovalo velike gubitke banaka, pre svega zbog otpisa problematičnih plasmana i rezervacija za kreditne gubitke. Služba za naplatu i rešavanje spornih potraživanja ili workout ima veoma značajnu ulogu u postkriznom periodu. Naime, većina kredita koji su odobreni privredi i stanovništvu od strane komercijalnih banaka nisu otplaćivani na vreme. Svaki kredit koji se ne plaća duže od 90 dana, smatra se problematičnim kreditom i šalje se u sektor naplate spornih i sumnjivih potraživanja (workout-a).

Ključne reči: bankarstvo, banke, transformacije, krediti, workout,...

ABSTRACT

To the extent that a developed banking sector within the financial system depends on how the allocation of capital to be effective , enterprise growth and dynamic economic development of the whole expansive . Banks in countries in transition were loaded uncollectible receivables , incapable of effective risk assessment , absolutely insensitive to the costs of its operations , subject to the impact of political decisions , and the impact of their clients , which many had their ownership stake in the bank . Due to the lack of appropriate policies and procedures for lending placed a large number of non-performing loans with collateral which directly impact on the financial results of banks . Unrealistic secured loans that have caused problems in the collection of receivables caused the bank to suffer substantial losses due to the extraction of high provisions for loan losses and write-offs of bad loans . Service for bad credit or workout plays an important role in the post-crisis period . In fact , most of the loans that have been approved to businesses and households by commercial banks are not repaid on time . Any loan that is not paid for more than 90 days , it is considered non-performing loans and sent to a sector of a workout .

Banking, banks, transformation, loans, workout, ...

Key words: Banking, banks, transformation, loans, workout, ...

S A D R Ź A J:

1. Uvod.....	5
2. Bankarstvo.....	9
2.1. Nastanak i razvoj bankarstva.....	9
2.2. Pojam banke.....	11
3. Bankarstvo u Srbiji.....	14
3.1. Transformisanje bankarskog poslovanja.....	14
3.2. Razvoj bankarstva u Srbiji.....	15
3.3. Bankarski sektor u Srbiji u poslednjih deset godina.....	18
3.4. Period ubrzanog rasta i preuzimanja domaćih banaka od 2003. do 2008.	19
3.5. Bankarstvo u periodu krize 2009-2011.....	20
3.6. Osnovne karakteristike izvršenih strukturnih promena u bankarstvu u Srbiji.....	23
3.7. Zakonska regulativa bankarskog sektora u Srbiji.....	24
3.8. Konkurentnost bankarskog sektora Srbije.....	25
4. Aspekti kreditne analize u savremenom komercijalnom bankarstvu.....	29
4.1. Determinante i tipologija kredita kao najznačajnijeg plasmana u savremenom komercijalnom bankarstvu.....	29
4.2. Funkcije i aktuelni modeli kreditnih podrški u domicilnoj komercijalnoj bankarskoj praksi.....	33
4.3. Proces odobravanja kreditne podrške korporativnim klijentima.....	38
4.4. Analiza finansijskih izveštaja u funkciji ocene kreditnog boniteta klijenta.....	42
4.5. Kreditna ekspanzija u Republici Srbiji – kreditni rast, trend, ciklus ili kreditni bum.....	48
5. Mesto i uloga sektora za naplatu potraživanja (<i>workout</i>)-sektora u organizacionoj strukturi savremene komercijalne banke.....	54
5.1. Pojam, značaj poslovnih aktivnosti sektora za neperformansne kredite kao dela organizacione strukture savremene komercijalne banke.....	54
5.2. Procedure naplate potraživanja i upravljanja problematičnim plasmanima korporativnih klijenata.....	56
5.3. Naplata potraživanja komercijalne banke iz sekundarnih izvora.....	63
5.4. Naplata iz instrumenata i sredstava obezbeđenja.....	65
5.5. Koordinacija i saradnja workout-a unutar sektora upravljanja rizicima.....	68
6. Strategija naplate.....	73

MAGISTARSKI RAD

6.1. Prinudna naplata potraživanja kroz odgovarajuće sudske i vansudske postupke.....	75
6.2. Vansudsko namirenje potraživanja banke putem prodaje hipotekovanih nepokretnosti.....	75
6.3. Namirenje potraživanja banke iz vrednosti hipotekovanih nepokretnosti na osnovu založne izjave kao izvršne isprave u sudskom izvršnom postupku.....	78
6.4. Namirenje potraživanja banke iz vrednosti založenih pokretnih stvari.....	78
6.5. Namirenje dospelog potraživanja banke u sudskom izvršnom postupku.....	79
6.6. Namirenje dospelog potraživanja banke kroz prodaju kolaterala.....	82
7. Postupak naplate spornih potraživanja.....	83
7.1. Postupak naplate prodajom dela/ posebne grupe portfolija drugim finansijskim institucijama.....	83
7.2. Sprovođenje postupka naplate kroz prodaju/ ustupanje potraživanja.....	83
7.3. Namirenje dospelog potraživanja banke u postupku stečaja otvorenog nad dužnikom.....	84
7.4. Potpisivanje protokola o izmirenju obaveza sa dužnicima kao način namirenja potraživanja.....	85
7.5. Angažovanje eksternih advokata, ovlašćenja i odgovornosti.....	85
7.6. Hodogram naplata.....	86
Zaključna razmatranja.....	87
Literatura.....	89

LISTA TABELA

- Tabela 1. Raspored banka po kategorijama (A-D) Aktiva, kapital i zaposleni
- Tabela 2. Bankarski sektor u periodu od 2008–2011.godine (Stanje na dan 31.12.)
- Tabela 3. Stope rasta odabranih kategorija bilansa uspeha i bilansa stanja u % (2009-2011)
- Tabela 4. Vlasnička struktura u bankama u Srbiji
- Tabela 5. Aktiva i kapital bankarskog sektora – 1H 2012. (u mild RSD)
- Tabela 6. Pokazatelji koncentracije i konkurencije (31.03.2012)
- Tabela 7. Deset najvećih banka prema aktivu – 1H 2012
- Tabela 8. Makroekonomski pokazatelji zemalja u regionu pre početka kreditne ekspanzije
- Tabela 9: Makroekonomski pokazatelji zemalja u regionu za vreme kreditne ekspanzije
- Tabela 10. Bilans uspeha preduzeća „X“
- Tabela 11. Bilans stanja preduzeća „X“
- Tabela 12. Neto obrtni fond preduzeća „X“
- Tabela 13. Izveštaj o novčanim tokovima preduzeća „X“
- Tabela 14. Srbija, monetarni pregled, 2002–2005 (u %)
- Tabela 15. Faze upravljanja problematičnim kreditima:

LISTA SLIKA I GRAFIKA

- Slika 1. Usluge koje pruža savremena banka
- Slika 2. Tržišno učešće banaka u Srbiji
- Slika 3: Current account overdraft - tekući račun (25 – 30%)
- Slika 4: kreditni okvir - tekući račun (25 – 30%)
- Slika 5. Struktura upravljanja rizicima
- Slika 6. faze u naplati dospelih potraživanja

1. UVOD

Finansijski sistem jedne zemlje je uvek blisko povezan sa njenom ekonomijom. U zavisnosti od toga da li je reč o ekonomiji u tranziciji ili o razvijenim ekonomijama, zavisi i izbor između dva tipa finansijskog sistema. Bankocentrični finansijski sistem je takav sistem u kome je dominantna uloga banaka, kao finansijskih posrednika. Dok je drugi, finansijski sistem okrenut ka tržištu kapitala. U praksi se vremenom smanjuje razlika između ova dva teorijski definisana finansijska sistema, tako što se nebankarski finansijski posrednici pojavljuju na bankarskom tržištu. Ta razlika je manja u razvijenim zemljama, stoga banke moraju da se menjaju kako bi bile konkurentne na tržištu.

Banke su u zemljama u tranziciji bile opterećene nenaplativim potraživanjima, nesposobne za efikasnu procenu rizika, apsolutno neosetljive na troškove svog poslovanja, podložne uticaju političkih odluka, ali i uticaju svojih komitenata, koji su mnogi imali svoje vlasničke udele u banci.

Služba za rešavanje spornih potraživanja ili *workout* ima veoma značajnu ulogu u postkriznom periodu. Naime, većina kredita koji su odobreni privredi i stanovništvu od strane komercijalnih banaka nisu otplaćivani na vreme. Svaki kredit koji se ne plaća duže od 90 dana, smatra se problematičnim kreditom i šalje se u sektor *workout*-a. Uloga službe za loše kredite je da pokuša da prilagodi uslove iz ugovora koji bi klijentima odgovarali i kako bi mogli da otplate glavnicu i kamatu u određenom periodu. Funkcija upravljanja rizicima u banci je imperativ uspešnog poslovanja, a savremeni koncept ove funkcije, podrazumeva koordinaciju sa *workout* sektorom. Dakle, *workout* predstavlja deo strukture upravljanja rizicima.

U cilju jedinstvenog postupanja Sektora za poslove sa privredom, Sektora rizika i svih drugih sektora u postupku realizacije naplate odobrenih bankarskih plasmana kao i u cilju uspostavljanja internih kontrolnih postupaka i sistema informisanja rukovodstva banke donosi se procedura naplate potraživanja i upravljanja problematičnim plasmanima korporativnih klijenata. Procedura naplate potraživanja određuje elemente naplate potraživanja u korist banke u odnosu na korporativne klijente. Pod pojmom potraživanja se podrazumeva bilansna aktiva, vanbilansne pozicije, kratkoročni i dugoročni krediti, otkup potraživanja, eskont menica, plative garancije, avali, akceptne menice, neiskorišćene preuzete obaveze, i tako dalje. Procedura naplate potraživanja se

sastoji iz nekoliko postupaka kao što su revizija kredita i monitoring odnosa sa klijentom, rani signali upozorenja i kontrolna lista, naplata dospelih potraživanja, upravljanje problematičnim kreditima kao i otpis plasmana.

1.1. Predmet magistarskog rada

Predmet istraživanja u ovom radu je *Rešavanje spornih i sumnjivih potraživanja u zemljama u tranziciji sa posebnim osvrtom na Srbiju*. U radu je analizirana situacija u bankarstvu u zemljama u tranziciji, a glavni fokus stavljen je na situaciju u bankarskom sektoru u Srbiji tokom poslednjih deset godina. Takođe je u radu analizirana kreditna situacija u savremenom bankarstvu. Svrha ovog istraživanja je u sagledavanju procedura naplate koje banke sprovode prilikom spornih i nenaplativih kreditnih poslova sa stanovništvom.

1.2. Cilj magistarskog rada

Cilj istraživanja jeste da se sazna na koji način se banke nose sa novim izazovima u sferi naplate spornih i sumnjivih potraživanja od stanovništva i to sve u zemljama u tranziciji, sa posebnim osvrtom na probleme te vrste u Srbiji. Cilj je takođe i sakupljanje podataka o stanju u bankarskom sektoru Srbije, za period od proteklih deset godina, sa tim da se u obzir uzimaju i posledice uticaja ekonomske krize u tom periodu, na poslovanje banaka.

Društveni cilj rada je da se bankarskim kadrovima i društvu ukaže na problem naplate spornih potraživanja i u ekonomskoj javnosti stvori pozitivan ambijent za njeno rešavanje, imajući u vidu složenost ovoga pitanja i neophodnosti da se rešava na dugoročan način.

1.3. Hipoteze

U radu je postavljeno nekoliko hipoteza.

Osnovna hipoteza

U cilju jedinstvenog postupanja sektora za poslove sa privredom, sektora rizika i svih drugih sektora u postupku realizacije naplate odobrenih bankarskih plasmana kao i u cilju uspostavljanja internih kontrolnih postupaka i sistema informisanja neophodno je da banke imaju procedure naplate potraživanja i upravljanja problematičnim plasmanima korporativnih klijenata.

Posebne hipoteze:

Bankarski sektor u Srbiji od 2001. godine je ušao u proces transformacije, i u prethodnom desetogodišnjem periodu zabeležene su brojne promene i stalni brzi rast finansijskih pokazatelja.

Sve veća konkurencija na tržištu i modernizacija banaka, kao i pružanje novih usluga, nastaju nakon što na tržište uđu banke sa stranim kapitalom. U periodu ekonomske krize dolazi do vidljivosti dugoročnih posledica koje se ogledaju kroz spoljne i unutrašnje deficite, sektorsku disproporciju i negativno utiču na bankarski sektor.

Prilikom kreditiranja stanovništva ne postoje adekvatne politike i procedure, što direktno dovodi do lošeg uticaja na finansijski rezultat banaka, jer se plasira veliki broj kredita sa nekvalitetnim kolateralima.

Taj negativan uticaj se ogleda i u nekontrolisanom nivou kreditnog rizika, jer su procene, merenja i upravljanje tim rizikom neadekvatni, odnosno smanjen je kriterijum za njegovu ocenu. Takvo stanje je posledica liberalizacije finansijskog sistema, gde su banke odobravale rizične kredite, te se njihov broj značajno povećavao.

1.4. Metode istraživanja

U radu su korištene metode analize, sinteze, indukcije i dedukcije, kao i deskriptivna i komparativna metoda. Osnovna metoda primenjena u radu je analitičko-sintetička. Analizom relevantne literature i podataka predmet istraživanja je rasčlanjen na sastavne delove, pojedinačno istražen, a zatim metodom sinteze, odnosno objedinjavanjem pojedinih delova, izvršena je provera postavljenih hipoteza. Predmet indukcije je saznanje opšteg na osnovu posebnog, dok je

predmet dedukcije saznanje posebnog na osnovu opšteg. Dedukcija je analitički i specijalistički postupak kojim se iz i na osnovu opšteg saznanja stiču posebna saznanja. Iz već formiranih zaključaka izvodimo nove zaključke. Dedukcija i indukcija su međusobno povezani principi koji se međusobno prepliću i dopunjuju. Stepenn pouzdanosti ovih metoda je vrlo visok, a u ovom radu su korišteni za izvođenje zaključaka o vezi i odnosu između pojava. Deskriptivna metoda će omogućiti da se upoznaju karakteristike i prepreke sa kojima se one susreću. Komparativnom metodom biće obavljeno plansko prikupljanje podataka, kojima će biti utvrđene identičnosti, sličnosti i razlike među pojedinim segmentima. Statistički metod će omogućiti utvrđivanje trendova i varijacija.

1.5. Struktura rada

Prvi deo rada odnosi se na pojam bankarstva, njegov nastanak, zatim objašnjenje samog pojma banke. Druga celina bavi se pregledom bankarskog sektora u Srbiji, njihovim tržišnim učešćem, promenama koje su se desile u periodu od 2002. do 2012. godine, rezultatima i posledicama. Kako bi se uspešno izvršile reforme bankarskog sistema i ojačale osnove finansijskog tržišta, bilo je neophodno završiti privatizaciju banaka u Srbiji, što je i učinjeno. Takođe će biti prikazana transformacija bankarskog sektora, njegova konsolidacija, analiza tržišnog učešća banaka i njihovih performansi. U trećem delu rada se analiziraju aspekti kreditne analize u savremenom komercijalnom bankarstvu, determinante i tipologija kredita kao najznačajnijeg plasmana u savremenom komercijalnom bankarstvu, zatim funkcije i aktuelni modeli kreditnih podrški u domicilnoj komercijalnoj bankarskoj praksi. U ovom delu će biti prikazan proces odobravanja kreditne podrške korporativnim klijentima i analiza finansijskih izveštaja u funkciji ocene kreditnog boniteta klijenta, kao i kreditna ekspanzija u Republici Srbiji – kreditni rast, trend, ciklus ili kreditni bum. U četvrtom delu rada će biti opširnije biti objašnjen pojam i uloga *workout*-a, odnosno sektora u organizacionoj strukturi savremene komercijalne banke, kao i pojam i značaj poslovnih aktivnosti sektora za neperformansne kredite kao dela organizacione strukture savremene komercijalne banke. U ovom delu rada će biti analizirane procedure naplate potraživanja i upravljanja problematičnim plasmanima korporativnih klijenata, kao i naplata potraživanja. Tema petog dela ovog rada je naplata potraživanja, odnosno uputstvo, tok postupka, donošenje odluke i ostale stavke u procesu naplate problematičnih potraživanja. Šesti deo rada će se baviti strategijom naplate potraživanja, dok je tema sedmog dela rada prikaz postupka naplate spornih potraživanja.

2. BANKARSTVO

U prvom poglavlju ovog rada biće reči o samom pojmu bankarstva, o njegovom nastanku i razvoju. U posebnom delu biće detaljno analiziran pojam banke, kako je on definisan u Zakonu o bankama, kao i koje su usluge koje pruža savremena banka.

2.1. Nastanak i razvoj bankarstva

Da bi se predstavio bankarski sistem u Srbiji, njegov nastanak i razvoj neophodno je definisati sam pojam bankarstva. Bankarstvo predstavlja jedan sistem poslovanja, a osnovu tog poslovanja čini interes. Shodno tome što su banke vrlo značajne institucije finansijskih i ekonomskih sistema jedne zemlje, neophodno je istraživanje njihove uloge, značaja i poslovanja na tržištu, kao i praćenje opštih ekonomskih kretanja u bankarskom sistemu. Vršiti se proučavanje funkcije i uloge bankarskog sistema, a posebno poslovnih transakcija nastalih u procesu stvaranja i korišćenja novca putem banaka.

Kako Hadžić (2009) ističe, bankarstvo se kao naučna disciplina o organizaciji i poslovanju banaka razvilo u drugoj polovi XIX veka. Postoje dva pristupa bankarskom poslovanju, po mikroekonomskom pristupu, banke su poslovne organizacije koje posluju novcem i to ih čini specifičnim, pa samim tim uvažavaju veći društveni značaj. Dok prema makroekonomskom pristupu, akcenat se stavlja na funkciju očuvanja stabilnosti nacionalne valute, efikasni platni promet, kao i snabdevanje potrebnom količinom kredita i novca, što se postiže finansijskim, ekonomskim i monetarnim merama.

Pojava kovanog novca omogućila je stvaranje i razvoj banaka. Međutim, banke nisu nastale ubrzo nakon pojave konavnog novca, što je bilo između VII i V veka p.n.e., već je prošao duži vremenski period do pojave prvih banaka, to je kroz tri faze razvoja banaka objasnio Kapor (2012.)

I faza – počinje pojavom kovanog novca, tj. robovlasničkog perioda i traje sve do kraja XIV veka. Karakteristični su rudimentarni bankarski poslovi, kao što su menjački, transferni, založni i dr. U Vavilonu nastaju privatne kuće, takozvane tezauri, što je predstavljalo skladište, uglavnom hrane, koja se tu čuvala, pozajmljivala uz visoku kamatu i vraćala do naredne žetve. U Antičkoj Grčkoj se razvijaju “safarski” (menjački) poslovi i čine temelj razvoja metalnog novca. Ako su menjači istovremeno obavljali i poslove zajmodavca nazivali su se trapezari, bankari starog jelinškog doba, nazvani po stolovima na kojima su obavljali svoj

posao (grč. Trapez – klupa, sto). Već tada se razvija zaduživanje na hipoteku, što je kasnije omogućilo pojavu komercijalnih kredita. U Rimu su ti bankari nazivani argentarijusi. I s obzirom da je nošenje metalnog novca bilo rizično, pojavile su se menice.

II faza – od XIV do XVIII veka. Obeležavaju je specijalizovane novčane ustanove. Prvom bankom u istoriji bankarstva se smatra Casa di Sant Georgio, osnovana 1407.godine od strane guvernera Đenove. Početkom XVII veka u Amsterdamu se dešavaju značajni događaji u razvoju bankarstva. Javljaju se i prvi problemi kvaliteta kovanog novca (krivotvorenje), pa je banka bila u vlasništvu grada. Pojava i razvoj *Bank of England* i *Banque Royale* u Engleskoj i Francuskoj (XVII i XVIII vek) pokazuju značaj poverenja u bankarsko poslovanje.

III faza –početak XIX veka. Najpre u Engleskoj, a zatim i u drugim zemljama, banke se osnivaju kao akcionarska ili komanditna društva sa velikim sopstvenim kapitalom (posmatrano u odnosu na ranije periode). Njihovo osnivanje je povezano sa industrijalizacijom. U to vreme se počinje i sa razvojem naučnog istraživanja suštine bankarskog poslovanja. Analiziraju se osnovni principi i utvrđuju određene zakonitosti, na osnovu kojih se formulišu bankarske strategije.

Za banke se može reći da predstavljaju dominantnog posrednika na finansijskom tržištu svih bivših jugoslovenskih zemalja, ako se ima u vidu da plitko i neefikasno tržište kapitala onemogućava jačanje uloge institucionalnih investitora poput investicionih i penzionih fondova. Pošto su Bosna i Hercegovina, Makedonija, Hrvatska, Srbija i Crna Gora i Slovenija imale uspostavljen dvostruki bankarski sistem (centralna banka plus poslovne banke) još od polovine šesdesetih godina XX veka posedovale su dobre početne uslove za kreiranje inter-bankarskog tržišta, deviznog tržišta i tržišta kapitala. Celokupan proces tekao je brzo uz restrukturiranje pomenutih sektora putem rehabilitacije, privatizacije, formiranja velikog broja privatnih banaka i uz priliv inostranog kapitala.

U Srbiji se bankarstvo razvija u drugoj polovini XIX veka uz paralelni razvoj kako trgovine, tako i industrije. Hadžić (2009) navodi da se u Srbiji prvom bankom smatra Uprava fondova, preteča Državne hipotekarne banke, kao državna ustanova za izdavanje dugoročnih hipotekarnih kredita, koja je osnovana 1862.godine. Centralna banka - Privilegovana Narodna banka Kraljevine Srbije - osnovana je 1883.godine.

Komercijalno bankarstvo se javlja nakon povoljnih uslova nastalih kao posledica snažnog industrijskog razvoja i razvoja međunarodne trgovine nakon otkrivanja i razvoja novih država. Osnivaju se velike banke, kao akcionarska

društva i to čini osnovu savremenog bankarstva. Te banke raspolažu kako sopstvenim tako i pozajmljenim kapitalom, što im omogućava da budu važan faktor za budući razvoj svetske privrede i prometa.

2.2. Pojam banke

Banka je poslovna organizacija koja pruža bankarske usluge sa ciljem sticanja profita. Postoje razne definicije banaka, one se razlikuju zbog toga što se bankarstvo razvijalo pod različitim uslovima u različitim zemljama. Prema Hadžiću (2009.) u Engleskoj je ključna uloga banaka novčana emisija, u Francuskoj osnovnu karakteristiku banaka predstavlja posredovanje u odobravanju kredita, a u Nemačkoj bankarski poslovi su pretežno učešće na berzama, kao i bavljenje novčanim špekulacijama.

Kada uzmemo u obzir sve ove bankarske poslove, možemo zaključiti da je banka novčano preduzeće i kreditna ustanova koja se bavi određenim novčanim poslovima za račun svojih klijenata. Njena osnovna aktivnost je depozitni posao, posredovanje u odobravanju kredita, njegovo uzimanje i davanje i drugi novčani poslovi.

Prema Zakonu o bankama ("Sl.glasnik RS", br.107/2005., 91/2010. i 14/2015.) u Srbiji, banka je definisana kao akcionarsko društvo sa sedištem u Republici Srbiji, koja ima dozvolu za rad Narodne banke Srbije i obavlja depozitne i kreditne poslove, a može obavljati i druge poslove u skladu sa Zakonom. Formalno-pravno definisanje banke na ovaj način u Zakonu o bankama je istaknuto nekoliko elementa:

- To je privredni subjekt koji se profesionalno bavi bankarskim poslovima;
- To je akcionarsko društvo i u drugom organizacionom obliku ne može da postoji;
- To je akcionarsko društvo koje može poslovati samo uz dozvolu za rad izdate od strane Narodne banke Srbije; i
- Sedište akcionarskog društva je na teritoriji Republike Srbije.

Zakon o bankama u Srbiji definiše i pojam strane banke. Pod stranom bankom zakon podrazumeva "pravno lice sa sedištem van Republike Srbije koje je, u skladu sa propisima države porekla, osnovano i u registar te države upisano kao banka, koje poseduje dozvolu za rad regulatornog tela te države i koje obavlja depozitne i kreditne poslove."

Prema Rose-u i Hudgins-u (2005), banka može da se definiše u smislu:

1) Ekonomskih funkcija – banke u privredi se bave finansijskim posredovanjem (vrše transfer sredstava od štediša ka zajmoprimaocima) i platnim prometom (plaćanje za robe i usluge koje su prometovane);

2) Usluga koje pruža klijentima – od nastanka, banke pružaju veliki broj usluga klijentima od odobravanja zajmova kompanijama, fizičkim licima i državama, trgovanja hartijama od vrednosti, organizovanja i garantovanja emisija hartija od vrednosti, zaštite osiguranja, planiranja finansija, upravljanja penzionim sitemima, do savetodavnih usluga kompanijama;

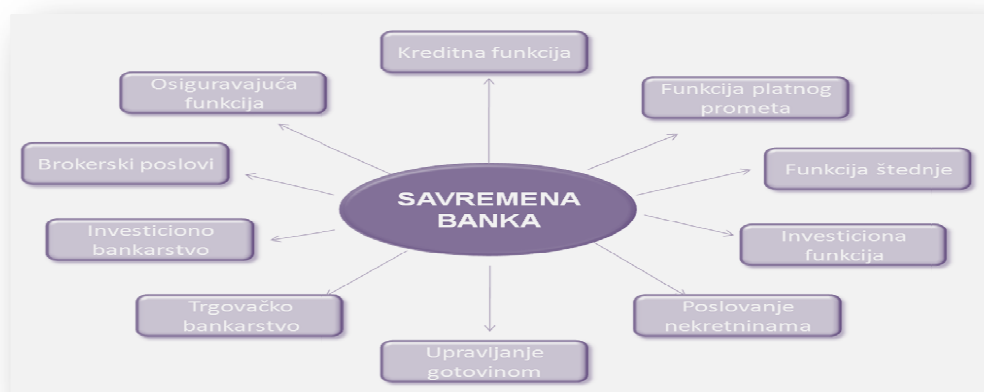
3) Pravne osnove postojanja – kako bi država mogla sprovesti kontrolu bankarskog poslovanja banka je krajem XIX veka u SAD definisana kao bilo koja kompanija koja pruža usluge deponovanja sredstava koja podležu povlačenju na zahtev (na osnovu čeka ili elektronskog tranfera sredstava) i odobrava zajmove komercijalne ili poslovne prirode. Vek kasnije da bi se razgraničilo bankarstvo od drugih finansijskih institucija, koje su poslednjih decenija sve aktivnije Savezna Korporacija za osiguranje depozita SAD (*FDIC*) banku je definisala kao bilo koju instituciju koja može da se prijavi za osiguranje depozita koje je u njenoj nadležnosti.

Ono čime se banka, kao ustanova, konstantno bavi od samog svog nastanka, pa do danas, jesu kreditni i novčani poslovi. Prema Hadžiću (2009.) kreditni poslovi (uzimanje i davanje kredita nakon pribavljanja i usmeravanja sredstava) predstavljaju osnovnu posredničku funkciju banke, pa prema tome osnovne bankarske poslove čine:

- 1) prikupljanje depozita i pribavljanje sredstava,
- 2) kreiranje novca i odobravanje kredita,
- 3) obavljanje platnog prometa.

Na narednoj slici prikazane su usluge koje pruža savremena banka.

Slika 1. Usluge koje pruža savremena banka

Izvor: Rose P., Hudgins S.(2005), Bankarski menadžment i finansijske usluge, Data status, Beograd, str 7.

Savremene banke, su uglavnom orijentisane na prihodovanje po osnovu kamata, provizija, interesa, rente, dividendi, eskonta, lombarda, rendite, emisionog i berzanskog kursa. Savremena banka počiva na principu podele ovlašćenja. Sa jedne strane postoji decentralizacija odlučivanja od neposrednih izvršilaca, a sa druge strane je centralizacija informacija i strategija koje su u rukama menadžmenta. U savremenoj banci su službenici obučeni tako da svaki klijent ima na raspolaganju svog ličnog bankara koji zna i razume njegove jedinstvene finansijske potrebe, a pri tome ima podršku ostalih specijalizovanih odeljenja banke. Karakteristike banaka savremenog tipa¹:

- 1) strategijski menadžment (strategijsko upravljanje),
- 2) profesionalni bankarski kadar,
- 3) lojalnost banci,
- 4) podjednaka zaštita interesa i klijenta i banke,
- 5) visok nivo bankarske etike i morala,
- 6) savremena organizacija, tehnologija i kontrola poslovanja banke
- 7) tržišni koncept poslovne politike banaka i sl.

Obavljanjem osnovnih bankarskih poslova, banke utiču na kreditni potencijal i njihovo poslovanje. To znači da nakon prikupljanja depozita i pribavljanja sredstava što predstavlja osnov za kreiranje novca i odobravanje kredita, banka pomoću kreditno-monetarne multiplikacije i na osnovu finansijskog potencijala kojim raspolaže, umnožava svoj kreditni volumen. A poslovi platnog prometa u zemlji i inostranstvu se obično obavljaju u celosti preko bankarskog sistema.

Na Slici 1. vidimo široku paletu usluga savremene banke, jer se na taj način banka približava klijentima i osigurava svoju profitabilnost poslovanja. Te usluge podrazumevaju mnoge dopunske poslove koje savremena banka mora da obavlja kako bi ostala konkurentna na tržištu nakon pojave sve većeg broja nebankarskih finansijskih institucija. Kao posledica toga, dominacija tradicionalnih banaka se gubi. Prema Joviću (2009.)² nebankarski aspekt funkcionisanja savremenih banaka, omogućava bankama da zadrže tradicionalan naziv "banka" i da pored

¹ Stakić B., Barać S., Savremena kretanja u finansijama i bankarstvu, Beograd, 2006.

² Jović dr Zoran, „Sinergijski efekti bankarskih i nebankarskih finansijskih poslova na finansijskom tržištu Srbije, 2009. http://www.ubs-asb.com/Portals/0/Casopis/2009/7_8/B07-08-2009-Jovic.pdf

bankarskih poslova, obavljaju i nebankarske finansijske poslove (poslovi osiguranja, poslovi penzionih fondova, poslovi investicionih fondova, berzanski poslovi, kastodi poslovi, poslovi lizinga, poslovi franšizinga, poslovi forfetinga, poslovi faktoringa) i to sve sa ciljem ostvarivanja što većeg profita na nivou banke kao celine..

3. BANKARSTVO U SRBIJI

Banke kao finansijske institucije su vekovima bile dominantne u odnosu na nebankarske finansijske institucije. Do pre nekoliko decenija su poslove plaćanja i zaštite od rizika, odobravanje zajmova, usluge štednje i investiranja, kao i likvidnosti, obavljale pretežno banke, a danas se time bave između ostalog i štedionice, osiguravajuće kuće, investicioni i penzijski fondovi.

Reforma finansijskog sistema, a kasnije i bankarskog sistema, u Srbiji za posledicu ima promene i stalni brzi rast u period od 2001. do 2008.godine koji je na zavidnom nivou u odnosu na zemlje u region.

3.1. Transformisanje bankarskog poslovanja

Sam pojam transformacije Barjaktarević (2008) definiše kao permanentan proces koji ima za cilj da prevede privredne subjekte iz sistema državno-planske regulative u sistem tržišnog, odnosno korporativnog upravljanja i poslovanja. U stvari, transformacije su promene u načinu razmišljanja, poslovnog ponašanja, odlučivanja i delovanja svih subjekata privrednog i društvenog života.

Dok se u zapadnom svetu platni promet odvijao u bankama, kod nas se on vodio u ZOP-u (ZOP - Zavod za obračun i plaćanje, SDK (Služba društvenog knjigovodstva), SPP (Služba platnog prometa). Do 2003. godine ZOP je kroz sistem tzv bezgotovinskoj plaćanja štampao novac, kroz izdavanje naloga bez pokrića (isplata sa računa na kojem nema realnog novca). To je bio i razlog da se reformom u Srbiji 2003.godine platni promet prenese u banke.

Ubrzo nakon konstituisanja Saveta Narodne banke Srbije, kao organa koji upravlja Narodnom bankom, uočena je potreba za reformom unutrašnjeg platnog prometa, pa je Savet, usvojio plan aktivnosti na reformi unutrašnjeg platnog prometa, čiji su osnovni ciljevi, kako Milutinović (1995) navodi:

- ukidanje monopola u obavljanju unutrašnjeg platnog prometa,

- omogućavanje bankama da obavljanjem unutrašnjeg platnog prometa obezbede klijentima kompletan bankarski servis, kakav pružaju banke u razvijenim zemljama,
- omogućavanje zdrave konkurencije u finansijskom sektoru, odnosno zdrave konkurencije među bankama u obavljanju ovih poslova,
- modernizacija međubankarskih plaćanja saglasno međunarodnoj praksi i standardima,
- izmeštanje funkcija koje, po svojoj prirodi, ne pripadaju platnom prometu iz nadležnosti nosilaca platnog prometa i osposobljavanje nadležnih organa i organizacija za obavljanje tih funkcija.

Model reforme Narodna banka Srbije je definisala i usaglasila sa komercijalnim banakama na osnovu usvojenog Plana aktivnosti reforme bivšeg ZOP-a i Memoranduma o izmeštanju usluga platnog prometa u komercijalne banke. Model se zasniva na podeli funkcija u platnom prometu između banaka i Narodne banke, pri čemu banke prema Živkoviću i et al. (2004) obavljaju :

- otvaranje, vođenje i ukidanje računa kako pravnih, tako i fizičkih lica, koja obavljaju registrovanu ili propisanu delatnost u žiro sistemu;
- prijem, kontrolu i izvršavanje naloga za gotovinska kao i bezgotovinska plaćanja koja su na teret i u korist računa u žiro sistemu;
- blagajničko-trezorske poslove radi obezbeđenja gotovine za potrebe svojih klijenata koji imaju račun u žiro sistemu;
- vođenje evidencija o stanju i promenama na računima i izveštavanje vlasnika tih računa o tome, kao i druga propisana izveštavanja o izvršenom platnom prometu;
- otvaranje, vođenje i ukidanje računa fizičkih lica, koja ne obavljaju registrovanu delatnost, u unutrašnjim sistemima banaka;
- druge poslove platnog prometa u zemlji koji se obavljaju u skladu sa zakonom i propisima Centralne banke.

Ovakav model u najvećoj meri eliminiše sve potencijalne rizike u reformi platnog sistema. Sa ciljem ostvarivanja pouzdanog, efikasnog i jeftinog platnog sistema uz primenu međunarodno prihvaćenih standarda.

3.2. Razvoj bankarstva u Srbiji

U Srbiji je proces privatizacije bankarskog sektora otpočeo tek krajem 2001. godine. Od januara 2002. godine, kreće finansijski razvoj poslovnih banaka, a

Narodna banka je zatvorila 4 najveće nesolventne banke na koje je otpadalo skoro 70% ukupnih bankarskih sredstava, odnosno Beobanka, Beogradska banka, Investbanka i Jugobanka.

S obzirom da su ove banke kreirale ogromne dugove u poslednjih 10 godina svoje aktivnosti, kako Ostojić (2002) ističe, njihovo zatvaranje nije izazvalo velike posledice na finansijski i realni sektor ekonomije. Sve ukupno, broj banaka je smanjen sa 86, koliko je iznosio 2001. godine, na 48, koliko ih ima od sredine 2002. godine.

Proces transformacije bankarskog sektora u Srbiji započeo je 2001. godine kada je poslovalo skoro 90 banaka. Pokrenute su reforme, a preduzete mere bile su: likvidacija najvećih banaka; likvidacija banaka koje nisu ispunile kapitalni cenzus, koji je u 2001. godini iznosio 1.5 mil USD. 2.1 mil USD u roku od šest meseci i spajanje sa drugim bankama; saniranje 6 velikih banaka koje su bile nelikvidne, ali su se smatrale bitnim, i davanje dozvole nekolicini stranih banaka da pokrenu grinfild investicije tokom 2001. godine.

Iste godine je izvršena kategorizacija svih banaka od strane Narodne banke. Postoje četiri kategorije: A, B, C i D.

- Zdrave banke su se nalazile u kategorijama A i B, one su imale dobru kapitalnu osnovu. Pored njih u ove dve kategorije spadaju i banke sa brzo rešivim problemima, kao što je problem nedovoljne likvidnosti;

- Kada banke nisu solventne, one su pod upravom Agencije za osiguranje depozita, sanaciju, stečaj i likvidaciju banaka, koje za cilj prvenstveno imaju sanaciju banaka i samim tim njihovo osposobljavanje za regularno poslovanje. Takve banke se nalaze u kategoriji C;

- U kategoriji D su banke koje su u postupku stečaja i likvidacije i u nadležnosti trgovinskog suda, a ne u ingerenciji Narodne banke Jugoslavije;

Nakon kategorizacije banaka ostalo je pet banaka van kategorizacije: Od toga su četiri zdrave, likvidne i potkapitalizovane banke, a jedna je stavljena pod stalni nadzor. Četiri zdrave banke su dobile rok za dokapitalizaciju

Tabela 1. Kategorizacija banaka (A-D)
Ukupna aktiva, akcijski kapital i broj zaposlenih³

Kategorija banaka	Broj banaka	Ukupna aktiva	Ukupan neto akcijski kapital	Broj zaposlenih
A – zdrave banke	9	1.207	361	1.348
B – solventne banke sa nedovoljno kapitala	36	957	105	2.214
C – Nesolventne banke od važnosti za sistem	6	12.613	-7.871	13.560
D – nesolventne bez važnosti za sistem	22	3.575	-905	6.748
Ukupno	74	18.254	-8.329	23.870

Izvor: Studija NBJ i Ernst & Joung, 2001, Monografija NBS, pregled 2004

Od 2001. godine u srpskom sektoru bankarstva počinje da se dešava prodor stranih banaka. Pored Societe Generale Yugoslav Bank, u 2001. dozvolu za rad je dobilo još pet stranih banaka: Micro finance banka (danas ProCredit banka), Raiffeisenbank Jugoslavija, Alpha Bank AE (Beogradska afilijacija), HVB banka Jugoslavija i National Bank of Greece (filijala Beograd), i jedna domaća banka, već odavno bivša „Nacionalna“ štedionica – banka, koja je kasnije prodana EFG banci.⁴ Nakon što su neke banke likvidirane, to je omogućilo novoosnovanim bankama da preuzmu jedan broj njihovih zaposlenih, klijente i deo materijalnih resursa. Posledica svega toga je porast konkurencije, inovacija proizvoda i usluga, ekonomija razmera, uvođenje novih bankarskih usluga i proizvoda, tzv. know-how (npr. hardver za bankomate).

Ako uporedimo stanje ukupne bilansne sume bankarskog sektora na kraju 2000.godine (iznosi 704.349,5 miliona dinara) sa stanjem na kraju 2002.godine (iznosi 304.349,5 miliona dinara), videćemo da postoji smanjenje od 400 milijardi dinara. Krajem maja 2002.godine dve banke su držale oko 46% ukupne devizne štednje, sledeće tri oko 30%, a ostalih 10 samo oko 24%. Do kraja 2003.godine, broj banaka smanjen je na 47, od toga je 11 bilo u stranom vlasništvu. Do 2011.godine broj stranih banaka se popeo na 22, dok je ukupan broj banaka pao na 33.

³ Izvor: Studija NBJ i Ernst & Joung, 2001, Monografija NBS, pregled 2004

⁴ BANKE i osiguranja u Srbiji 2001-2011 : poređenje sa zemljama u regionu / [glavni i odgovorni urednik Biljana Stepanović]. - Beograd : Business info group, 2012 (Beograd : Politika), ISBN 978-86-89139-02-0

Može se reći da strane banke dominiraju bankarskim sektorom u Srbiji i njihova uloga je sve bitnija. Krajem 2003.godine, njihova aktiva predstavljala je manje od 1/4 bankarskog sistema. Od tada su aktive stranih banaka značajno porasle. U periodu od 2003. do 2007.godine, kapital domaćih banaka se prepolovio, dok se kapital stranih banaka više nego udvostručio. Posledica ovog je uvećanje udela kapitala stranih banaka u ukupnom bankarskom sektoru sa 17% krajem 2003.godine na 54% u junu 2007.godine.

Dobit bankarskog sektora u celini, je značajno opala tokom ovog perioda. To ukazuje na sve veću konkurenciju unutar bankarskog sektora, što utiče na marže i zarade banaka. Drugo, Narodna banka Srbije je 2006.godine, u skladu sa restriktivnom monetarnom politikom propisala oštre uslove vezane za obaveznu rezervu (stopa obavezne rezerve iznosila je 60 odsto, za kratkoročno zaduživanje banaka u inostranstvu do dve godine), a te mere su se negativno odrazile na profitabilnost banaka. Preovladava mišljenje, kako navode Jelašić i Dinkić (2001.) da su rezultati stranih banaka bolji od rezultata domaćih, i to kad se u obzir uzmu i krediti dati klijentima i depoziti primljeni od klijenata. Najuspešnije strane banke su one koje su u Srbiju došle sa agresivnom strategijom na početku procesa tranzicije – *grinfild* banke. Podaci o bankarskom sistemu u Srbiji govore da strane banke posluju bolje od domaćih. Posle par godina od kako su počele da ulaze u Srbiju, strane banke zauzimaju dominantan udeo na tržištu. Njihova aktiva i iznos kredita, kao i kapital, značajno su porasli tokom poslednjih nekoliko godina. Dobrim poslovnim rezultatima posebno se ističe grupa banaka koja je preuzela najveći rizik i ušla na srpsko tržište na samom početku tranzicije. Situacija u kojoj se našla naša zemlja u poslednjih desetak godina uticala je na to da domaće bankarstvo skoro pa izgubi sve systemske prednosti u odnosu na zemlje u centralnoj i istočnoj Evropi. Zato je neophodno da se na osnovu tih iskustava definišu strateški pravci promena u bankarskom sektoru, kako bi se zaustavilo to zaostajanje.

3.3. Bankarski sektor u Srbiji u poslednjih deset godina

Bankarstvo Srbije je u periodu nakon reforma 2001.godine, pa do 2008.godine doživelo brzi rast finansijskih pokazatelja, što je vrlo zavidno u poređenju sa zemljama u regionu ili u poređenju sa bilo kojom oblasti privrede Srbije u poslednjih par decenija. Krajem 2002.godine ukupna bilansna suma bankarstva iznosila je samo oko 31% BDP u toj godini ili oko pet milijardi evra, a na kraju 2011. 83,5% BDP ili oko 25 milijardi evra.⁵ Ovo je, pre svega, rezultat veoma

⁵ Ile Kovačević, Bankarstvo Srbije 2001-2011: promene, rezultati, posledice, str.38, BANKE i osiguranja u Srbiji 2001-2011 : poređenje sa zemljama u regionu, ISBN 978-86-89139-02-0

niske osnove (likvidacija četiri najveće banke početkom 2002. godine) i „razvojnog“ modela koji je podsticao rast samo u nerazmenljivim sektorima, i koji se bankarstvu već vraća kao bumerang.

U Saveznoj Republici Jugoslaviji, na kraju 2000.godine, prema podacima uzetih iz Izveštaja o poslovanju banaka (NBS 2011) je bilo 77 banaka u Srbiji od ukupno 86 banaka. Crna Gora je u 2000.godini dinar zamenila nemačkom markom, tako da su se svi propisi SRJ i sve mere NBJ od tada praktično odnosili samo na banke u Srbiji.

Prve analize NBJ početkom 2001.godine ukazale su na nisku profitabilnost, što je prouzrokovano visokim stepenom visokorizičnih potraživanja i niskim stepenom realne kamatonosne aktive. U toku te godine je likvidirano nekoliko manjih banaka, kao posledica stečaja, a tokom 2002.godine su likvidirane najveće četiri banke, a pored njih više od 20 drugih, što je činilo prve drastične mere najdubljeg reza u istoriji poslovnog bankarstva u Srbiji. To je sprovedla revizorska kuća Ernest & Young u saradnji sa Narodnom bankom Jugoslavije i time je bilansna suma bankarstva u Srbiji smanjena za 59%, dok je udeo kapitala u pasivi povećan za 12,5% (sa 3,4% na 15,9%)⁶.

Ako uporedimo stanje zaposlenih iz 2002.godine kada je bilo 49 banaka i 2011.godine, videćemo da je ranije bilo manje zaposlenih za oko 10.000.

Kada se uradi analiza poslovanja tih 49 banaka (neračunajući četiri velike banke koje su pod stečajem), od čega je 19 „transformisanih“ banaka, a 30 novonastalih, vidimo bitne razlike. Te novonastale banke su osnovane 90ih godina. Razlika između ove dve grupe banaka je u bilansnoj veličini i strukturi, kao i u kvalitetu kapitala, što nam govore podaci iz 2001.godine.

Početkom 2001.godine udeo „transformisanih“ banaka u ukupnoj bilansnoj sumi iznosio je 90%, a preko 57% bilansne sume svih banaka odnosilo se na četiri velike banke koje su likvidirane. Jelašić i Dinkić (2001) navode da je više od 60% bilansne veličine ovih banaka bilo imobilisano u obavezama prema Pariskom klubu, Londonskom klubu, IBRD-u, IFC-u (više od 40%) i obavezama po osnovu „stare“ devizne štednje i potraživanjima od SR Jugoslavije po istom osnovu – više od 20%.⁷

⁶ Izveštaj Narodne Banke o poslovanju banaka iz 2002.godine.

• ⁷ Studija NBJ i Ernst & Joung, 2001, Monografija NBS, Jugoslovenski pregled 2004

3.4. Period ubrzanog rasta i preuzimanja domaćih banaka od 2003. do 2008.

Period od 2003. do 2008. godine, kada je u pitanju bankarstvo u Srbiji, može se okarakterisati kao period sa veoma brzim i stabilnim rastom, a nastao kao rezultat prodaje većine domaćih banaka posle opšte liberalizacije i otvaranja domaćeg tržišta za investiranje. Opšta slika bankarskog sektora u Srbiji u tom periodu bila je ipak znatno bolja nego u privredi Srbije. To se ogledalo u brzom rastu bilansne aktive, rezultati poslovanja su bili na zavidnom nivou, desile su se pozitivne promene u organizaciji rada i načinu upravljanja kapitalom. Uveden je međunarodni standard u oblasti finansijskog izveštavanja, nastali su novi bankarski proizvodi i usluge, došlo je do modernizacije opreme i proširenja i osavremenjavanja opremljenosti bankarske mreže.

Ulazak banaka sa stranim kapitalom na finansijsko tržište Srbije, za posledicu ima povećanje bankarske konkurencije i modernizaciju banaka u smislu pružanja novih proizvoda i usluga i korišćenja novih tehnologija. Negativne posledice u bankarskom sektoru su tek u period krize postale veoma vidljive, jer su se javili spoljni i unutrašnji deficiti. Pored deficita, pojavile su se i sektorske disproporcije jer su krediti u sektoru nerazmenljivih dobara (trgovina, nekretnine, telekomunikacije) bili zastupljeniji od sektora u proizvodnji razmenljivih dobara.

Kada je u pitanju broj banaka u periodu od 2003. do 2008.godine, onda je tu evidentno smanjenje tog broja sa 47 krajem 2003.godine na 34 krajem 2008.godine, a broj poslovnih jedinica (filijala, ekspozitura i šaltera) znatno je povećan i krajem 2008.godine iznosio je 2.711. Samo dve banke startovale su sa sopstvenom mrežom, a ostalih 19 na tržište Srbije ušlo je kroz akvizicije ili dokapitalizaciju. Broj zaposlenih povećan je za oko devet hiljada i krajem 2008.godine dostigao je više od 31.000. U istom periodu bilansna aktiva povećana je sa 6,6 milijardi evra u 2003. godini, na 21,6 milijardi krajem 2008.godine.⁸

Tokom 2005. godine kako Hadžić (2009) navodi inostrane banke su preuzele čak 11 domaćih banaka, kako sa preovladavajućim državnim, tako i sa privatnim kapitalom. Finansijsko tržište Srbije po pitanju bankarstva je postalo vrlo izazovno za inostrane banke, pogotovo za banke Grčke (vlasnici četiri domaće banke), Italije i Austrije (koje su postale vlasnice po dve domaće banke).

⁸ Studija NBJ i Ernst & Joung, 2001, Monografija NBS, Jugoslovenski pregled 2004

3.5. Bankarstvo u periodu krize (2009 - 2011)

Već nakon 2008.godine u bankarskom sektoru u Srbiji javljaju se prvi vidljivi nagoveštaji budućih problema, kao posledica finansijske krize. Problemi su se javili u bilansima banaka, izraženi su u smanjenju kvaliteta aktive, javio se znatan porast kratkoročnog duga i pogoršali su se pokazatelji adekvatnosti kapitala. Kako primećuje Kovačević (2012), vlada Srbije se u toku trećeg kvartala 2008.godine, ponašala kao da krize nije ni bilo, oni su javno širili optimizam potrošača i dužnika. Budžet za 2009.godinu je planiran tako da se podrazumeva visoka stopa rasta, čak 6% i visoka javna potrošnja. Tek u decembru te godine se polemicalo o mogućim negativnim posledicama tadašnje krize, što se odražavalo kroz dugogodišnje visok spoljnotrgovinski deficit, rast zaduženosti, a kao rezultat toga i visoku potrošnju i tek tada su se oglasila javna upozorenja.

Krajem trećeg kvartala 2008.godine, na međugodišnjem nivou je došlo do nominalnog rasta plasmana od 23% i nominalnog rasta depozita od 18% prema podacima Narodne banke Srbije. Depresijacija kursa dinara u odnosu na evro je osnovni uzrok tog nominalnog rasta. Međutim, eskalacija finansijske krize krajem septembra 2008.godine je dovela do masovnog povlačenja deviznih štednih depozita. U poslednjem kvartalu 2008.godine, devizna štednja građana je smanjena za oko 1 milijardu eura. Prema Izveštaju o inflaciji Narodne Banke za 2008. banke su na novonastalu situaciju odreagovala tako što su nakon tzv. Nedelje štednje zadržale više kamatne stope, a Vlada je povećala garantni iznos devizne štednje sa 3.000 na 50.000 evra. U paketu vladinih mera za povećanje devizne štednje je između ostalog i ukidanje poreza na kamate na štednju do kraja 2009.godine.

Prema proceni MMF-a (medjunarodnog monetarnog fonda), u prvom kratralu 2009.godine dolazi do drastičnog pada privredne aktivnosti, izvoza i uvoza. Kod prerađivačke industrije je pad privredne aktivnosti bio od oko 20%, dok je pad izvoza bio za oko 24%, a uvoza za oko 26%. To se desilo kao posledica smanjenja tražnje za proizvodima od čelika i osnovnih metala, što predstavljaju ključne proizvode srpskog izvoza. Na srpskom tržištu je preovladavala znatna zaduženost i nelikvidnost ključnih privrednih aktera, što je dovelo do naglog usporavanja kreditne aktivnosti banaka. Da bi se to promenilo, vlada je preduzela određene mere. Prvo je zaključila „stand by“ aranžman 19. januara 2009.godine, a zatim je doneta Uredba o uslovima za korišćenje subvencionisanih kredita za održavanje likvidnosti i finansiranje trajnih obrtnih sredstava u 2009. godini i Uredba o uslovima i kriterijumima za realizaciju kredita za subvencionisanje kamatne stope za potrošačke kredite.

Pored svega, Vlada je radila i druge poslove, a u njih spadaju i emitovanje zapisa trezora. Krajem aprila, od strane vlade upućen je poziv poslovnim bankama kako bi one dale ponude sa uslovima kreditiranja tekuće likvidnosti budžeta, u cilju da na taj način vlada premosti probleme koji su nastali kao posledica kašnjenja u povlačenju međunarodnih kredita i povlačenju po osnovu novog aranžmana sa MMF-om. Na sastanku tzv. Bečke inicijative, koji je bio sredinom aprila, donet je sporazum da se neće smanjivati izloženost regionalnih bankarskih grupacija u Srbiji. U skladu sa tim NB se obavezala da će ukinuti obaveznu rezervu na nova zaduženja banaka u inostranstvu do kraja 2010.godine. Odlučeno je i da će se smanjiti referentna stopa, što nam govore i podaci da je u januaru iznosila 17,5%, a sredinom aprila je smanjena na 14%.

Tabela 2. Bankarski sektor u periodu od 2008–2011.godine (Stanje na dan 31.12.)

	2009	2010	2011
Aktiva banaka, mil dinara	2.160	2.533	2.650
Broj zaposlenih	31.182	29.887	29.228
Broj banaka	34	33	33
Broj poslovnih jedinica	2.635	2.487	2.383

Izvor: Narodna banka Srbije, kvartalni izveštaji

Stimulativne mere države i NBS koje su preduzete u prvoj polovini 2009.godine su se pokazale kao dobar potez iz razloga što su amortizovani prvi udari svetske finansijske krize od strane bankarskog sektora, koji su se desili tokom 2009.godine. U prilog tome je išlo i jačanje kapitalne osnove, u ranijem periodu, koje se odvijalo u bankarsom sektoru Srbije. Sigurni profiti su se obezbeđivali putem priliva vrućeg novca uz podršku države i sve to uz gubitak vrednosti dinara.

Prvih pet banaka (Banca Intesa, Komercijalna Banka, UniCredit Banka, Raiffeisenn Banka, Societe General Banka) po ukupnim prihodima i depozitima stanovništva, nema udeo veći od 50%, a prvih 10 banaka prema svim osnovnim pokazateljima ima udeo veći od 70%. Bankarski sektor nastavlja tendenciju koncentracije na prvih pet banaka, ali uprkos tome i dalje je stepen koncentracije aktive relativno mali. Od ukupno 33 banke, samo 12 banaka nije u vlasništvu stranih lica (osam banaka je u vlasništvu države kao većinskog ili najvećeg pojedinačnog akcionara, a četiri banke su u vlasništvu privatnih lica).

Aktiva banaka u vlasništvu stranih lica čini 74% ukupne aktive bankarskog sektora, 75% kapitala i 70% zaposlenih i oko 87% ukupne dobiti bankarstva u

2011.godini. Po udelu u ukupnoj aktivni sektora prednjače banke iz Italije (22%), Austrije (19%) i Grčke (15%). Banke u vlasništvu stranih lica potiču od bankarskih grupacija iz 11 država. Banke u vlasništvu države i domaćih privatnih lica na kraju 2011. godine učestvuju sa 26% u ukupnoj aktivni, sa 25% u ukupnom kapitalu i sa 30% u broju zaposlenih. Pozicije iz bilansa banaka osnovanih većinskim stranim kapitalom već godinama dominiraju u svim osnovnim bilansnim veličinama na nivou sektora (aktiva, dobit, kapital).⁹ Uprkos finansijskoj krizi i pogoršanjima u bilansima banaka, posebno visokim gubicima, i smanjenju broja zaposlenih, troškovi zaposlenih činili su oko 42% svih operativnih troškova ili 42,6 milijarde dinara i bili su uvećani za 1,2 milijarde dinara ili za 2,9% u 2010.godini, odnosno za više od 14 milijardi u 2008.godini. Problem se javlja u bankama koje posluju sa dobitkom iz razloga što ne poštuju jasne indikatore u bilansima, koji predočavaju buduće probleme kao i potencijalne gubitke, već uprkos tome uz veoma visoku platu, menadžmentu isplaćuju i bonuse.

Tabela 3. Stope rasta odabranih kategorija bilansa uspeha i bilansa stanja u % (2009-2011)

	2009	2010	2011
Bilans uspeha			
Neto prihod od kamata	5,6	7,8	9,5
Neto prihod odnagrada i provizija	3,1	4,4	7,1
Neto prihod od kamata, nagrada i provizija	5,0	7,0	8,9
Bilans stanja			
Ukupna bilansna aktiva	21,6	17,3	4,6
Ukupna kamatosna aktiva	17,0	22,7	3,0
Ukupni krediti sektora	18,1	19,0	8,9
Ukupna kamatosna pasiva	27,6	19,7	3,4
Ukupni depoziti	27,0	15,6	1,4
Ukupan bilansni kapital	4,5	11,3	9,6

Izvor: NBS, IV, 2011.

3.6. Osnovne karakteristike izvršenih strukturnih promena u bankarstvu u Srbiji

Kada su u pitanju promene vlasničke, organizacione i upravljačke strukture kapitala u bankama može se reći da su one uslovljene potrebama za efikasnijim i

• ⁹ Odluka o upravljanju rizicima ("Službeni Glasnik RS", br 119/2012)

profitabilnijim poslovanjem, bržim uključivanjem u savremene tokove kapitala i pružanjem raznovrsnijih i kvalitetnijih usluga. Tokom restrukturiranja bankarstva, izvršile su se određene promene u strukturi vlasništva, bilansa i tržišta, pa nam sve to govori o uspešnosti bankarskog sektora u pogledu njegove funkcije koje ima u finansijskom sistemu Srbije i u pogledu značaja unutar realne ekonomije.

Na najvećem talasu konsolidacija, u periodu od 2001. do 2006.godine, dostignut je rekordni broj banaka u stranom vlasništvu (22 banke), dok je broj domaćih banaka pao na 15. U poslednje dve godine broj stranih banaka je ustaljen na 20, a domaćih na 14 (8 državnih i 6 privatnih). Danas se oko 75% imovine banaka nalazi u inostranom vlasništvu.¹⁰ U tabeli ispod videćemo vlasničku strukturu bankarskog sektora u Srbiji:

Tabela 4. Vlasnička struktura u bankama u Srbiji

Period	Ukupan broj banaka	Banke u kojima je država većinski vlasnik	Većinski domaće vlasništvo	Većinsko strano vlasništvo
2002	50	23	15	12
2003	47	15	16	16
2004	43	14	18	11
2005	40	11	12	17
2006	37	8	7	22
2007	35	8	6	21
2008	34	8	6	20
2009	34	8	6	20
2010	33	8	12	21
2011	33	8	12	21
2012	32	8	11	21
2013*	31	7	10	21

Izvor: Narodna banka Srbije, kvartalni izveštaji od 2002-2013.

* Podaci iz izveštaja NBS za drugo tromesečje 2013

¹⁰ Vuković, V., (2009), Strukturne promene i performanse bankarstva Srbije, Institut ekonomskih nauka, Beograd

3.7. Zakonska regulativa bankarskog sektora u Srbiji

Novi Zakon o bankama, Srbija dobija u decembru 2005.godine. Taj zakon je usaglašen sa tada važećim međunarodnim standardima i direktivama EU, uključujući odredbe Bazela II. Prema Zakonu, zadržan je cenzus koji predstavlja novčani deo akcijskog kapitala i iznosi 10 miliona evra (u dinarskoj protivvrednosti) i služi za osnivanje banke. Ono po čemu se novi Zakon razlikovao od starog jeste proširenje bankarskih poslova, dodati su poslovi zastupanja u osiguranju, kao i drugi srodni poslovi utvrđeni statutom banke. Osnovni princip – minimalni kapital za određeni nivo rizika, je predstavljao osnovu za usklađivanje kontrole rizika sa međunarodnim normama.

Unutrašnja i spoljna revizija, kao i kontrola u bankama su bile vrlo detaljno izvršene. Na sasvim nov način su se utrdili sastav, nadležnost i način rada organa banke, što propisuju odredbe o organizaciji i upravljanju bankama. Prema novom Zakonu o bankama, najmanje jedna trećina članova mora da bude nezavisna od banke, dok skupština banke može da imenuje i razrešava dužnosti samo predsednika i članove upravnog odbora banke.

NBS je imala potrebu da proširi instrumente kojima raspoleže u kriznim situacijama, što je i učinjeno uvođenjem izmena i dopuna Zakona o bankama krajem 2010.godine.

Izmene su podrazumevale i promenu koncepta uvođenja i sprovođenja prinudne uprave banke. Prvo je došlo do proširenja razloga za samo uvođenje prinudne uprave, zatim je sam period trajanja pronudne uprave skraćen. Ono što još spada u izmene jeste to što je omogućena privremena obustava ispunjenja obaveza banke koja je u prinudnoj upravi, tj. omogućeno je uvođenje maratorijuma. Banka za posebne namene (tzv. *Bridge bank*) je takođe formirana kao rezultat izmena novog Zakona o bankama. Ta banka preuzima celokupnu imovinu (ili jedan deo), kao i obaveze banke kojoj je oduzeta dozvola za rad, a sve to u cilju obezbeđenja nesmetanog raspolaganja sredstvima deponenta, jer ova banka uživa posebne uslove poslovanja.

Za uvođenje većeg reda, što se tiče odnosa banaka sa klijentima, a posebno sa fizičkim licima bio je zaslužan Zakon o zaštiti korisnika finansijskih usluga (maj 2011.godine).

Nova Odluka o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke se primenjuje od 31. decembra 2011.godine., a doneta je kako bi se smanjile rezerve

u kategorijama B, V i G. A od 1. januara 2012.godine ne postoji obaveza formiranja rezerve iz dobiti za procenjene gubitke koji nisu pokriveni ispravkama vrednosti. Nakon izmena i dopuna Odluke o upravljanju rizicima koje su stupile na snagu, utveđen je jedan prelazni period u kome se banke usklađuju sa novim načinom obračuna izloženosti za izloženost prema pripadajućoj grupi i limitima koji su propisani ovom odlukom. Taj period traje do 31.decembra 2012.godine, a kontroliše ga NBS na konsolidovanoj osnovi.

3.8. Konkurentnost bankarskog sektora Srbije

Ukupna aktiva bankarskog sektora na kraju prvog polugodišta 2012. godine, prema Izveštaju Narodne banke Srbije za drugi kvartal 2012, Sinteza invest grupe iznosila je RSD 2.810 milijardi, dok je kapital knjigovodstveno vredeo RSD 568 milijardi. Ukupan broj od 33 banke nije se promenio, jer se umesto Agrobanke koja je izgubila dozvolu za rad, pojavila Nova Agrobanka koju je osnovala država i koja ima 100% vlasništvo nad istom. Nova Agrobanka je u suštini preuzela poslovanje Agrobanke. Tome je prethodila afera vezana za tu banku, sa zakasnelim obelodanjivanjem ogromnog sukoba interesa i velikih gubitaka, pri čemu su učinjene strašne zloupotrebe, a glavni uzrok je bila nenamenska dodela kredita Agrobanke, čime je naneta šteta veća od 80 miliona evra. Agencija za osiguranje depozita (zastupnik Nove Agrobanke) i Poštanska štedionica su sklopile ugovor o prenosu imovine i obaveza, čime Poštanska štedionica preuzima sve osigurane i neosigurane depozite, svu gotovinu, obavezne rezerve, HoV, kao i dobro obezbeđene kredite koji se uredno vraćaju. Uslove za sklapanje ovog ugovora je omogućila Vlada Srbije, jer joj je u cilju bilo da očuva stabilnost finansijskog sistema u Srbiji. To je takođe išlo u prilog bivšim klijentima Nove Agrobanke, a sadašnjim klijentima Poštanske štedionice, jer i dalje mogu slobodno da raspolažu svojim novcem.

U tom periodu Volksbanku je preuzela ruska Sberbanka tako da je i dalje 21 banka u rukama stranaca, dok je samo 12 domaćih banaka: 10 u vlasništvu države kao većinskog ili najvećeg pojedinačnog akcionara, a AIK i Univerzal banka su u vlasništvu privatnih lica. Razvojna banka Vojvodine, Agrobanka i Privredna banka Beograd su progutale 20,8 milijardi dinara poreskih obveznika, zato što je država bila prinuđena da toliko uloži na ime dokapitalizacije i otkupa loše aktive, koje su imale ove tri banke. Razvojna banka Vojvodine je morala da otpiše potraživanja koja nije mogla da naplati, a problem sa naplatom je nastao jer je izbor klijenata bio veoma loš, nasleđen je iz perioda dok je ta banka poslovala

pod nazivom Metals banka. Ovu novosadsku banku država je u cilju da spase njeno poslovanje, više puta dokapitalizovala.

Tabela 5. Aktiva i kapital bankarskog sektora – 1H 2012. (u mild RSD)

	Aktiva						Kapital				
	Broj banaka	1H 2012	1Q 2012	%	1H 2011	Y-o-Y	1H 2012	1Q 2012	%	1H 2011	Y-o-Y
Domaće banke	14	695	650	6,9%	670	3,7%	148	144	2,9%	149	-0,9%
Državne	10	543	469	15,8%	497	9,3%	93	89	3,6%	98	-5,2%
Privatne	2	152	182	-16,2%	173	-12,2%	55	54	1,7%	51	7,3%
Strane	21	2.115	1.995	6,0%	1.783	18,7%	420	412	1,8%	370	13,3%
UKUPNO	33	2.810	2.810	6,2%	2.453	14,6%	568	556	2,1%	520	9,3%

Izvor: Narodna banka Srbije

Domaće banke učestvovala su sa 25% u ukupnoj aktivu bankarskog sistema, što je smanjenje od dva procentna poena u odnosu na kraj juna 2011.godine. Domaće banke koje su u državnom vlasništvu na kraju prve polovine 2012.godine učestvovala su sa 19% u ukupnoj aktivu i 16% u ukupnom kapitalu, što je smanjenje od 1 i 3 p.p. respektivno u odnosu na prvu polovinu 2011.godine. A krajem juna 2012.godine država je imala direktnu ili indirektnu kontrolu u sledećih deset banaka: Komercijalnoj banci, Agrobanci, Jubmes banci, Privrednoj banci, Čačanskoj banci, Dunav banci, Poštanskoj štedionici, Razvojnoj banci Vojvodine, Srpskoj i Jugobanci.

Prema kriterijumu konkurencije, ratio zastupljenosti četiri najveće banke u ukupnim prihodima od kamata za isti period iznosio je 40,3%, te je prema njemu konkurencija bankarskog sektora u Srbiji na umerenom nivou. U redosledu četiri najveće banke po prihodima od kamata nije bilo promena u odnosu na kraju prvog kvartala 2012.godine, tako da su četiri vodeće i dalje: Banca Intesa, Komercijalna, UniCredit i Raiffeisen banka.

U Srbiji postoji veliki broj banaka koje imaju malo učešće u veoma značajnim kategorijama poslovanja, a pod tim podrazumevamo aktivu, kredite, depozite i prihode. HHI indeks koncentracije na kraju prvog tromesečja 2012.godine (Tabela 6.) ni za jednu navedenu kategoriju nije iznad nivoa od 1000, koji bi označio postojanje tek umerenog nivoa koncentracije. HHI indeks je najveći za kategoriju ukupnih prihoda (837), kao i depozita stanovništva sa nivoom od 804, gde je sasvim očekivano i učešće prvih 5 i prvih 10 banaka najveće (53% i 77%, respektivno). Istovremeno, HHI indeks najniži je za kategoriju ukupnih prihoda od kamata sa nivoom od 654.

Tabela 6. Pokazatelji koncentracije i konkurencije (31.03.2012)

	Prvih 5 banaka	Prvih 10 banaka	HHI
	učešće		
Aktiva	47%	71%	656
Kreditni (ukupni)	50%	72%	705
Stanovništvu	46%	76%	686
Depoziti (ukupni)	49%	72%	719
Stanovništva	53%	77%	804
Prihodi (ukupni)	51%	75%	837
Od kamata	45%	69%	654
Od naknada	52%	74%	724

Izvor: sajt Narodne banke Srbije www.nbs.rs

Tabela 7. Deset najvećih banka prema aktivi – 1H 2012

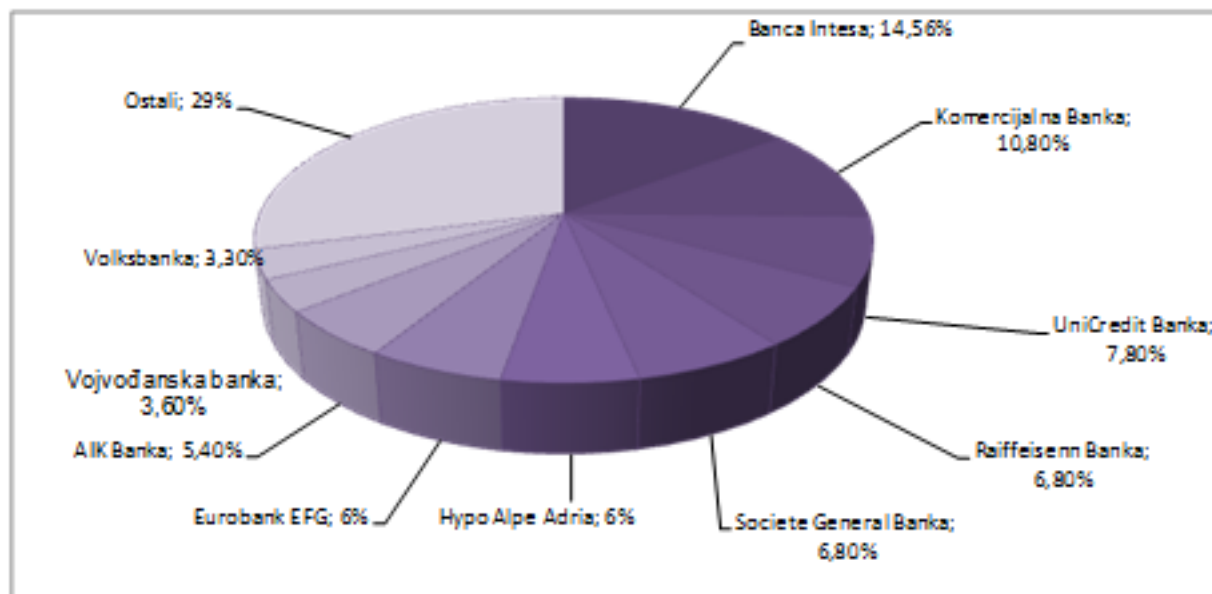
	1H 2012		1Q 2012	
	Aktiva (m RSD)	% učešće	Aktiva (m RSD)	% učešće
Banca Intesa	407,546	14,56	393,773	14,85
Komercijalna	302,670	10,8	288,779	10,4
Banka				
UniCredit	220,563	7,8	206,419	7,5
Banka				
Raiffeisenn	192,388	6,8	186,729	7,3
Banka				
Societe	190,899	6,8	187,669	7,1
General Banka				
Hypo Alpe	168,410	6,0	156,300	6,1
Adria				
Eurobank EFG	167,233	6,0	168,169	5,5
AIK Banka	152,144	5,4	147,204	5,4
Vojvođanska	100,834	3,6	94,603	3,5
banka				
Volksbanka	91,947	3,3	81,991	3,2

Izvor: Narodna banka Srbije

Ukupna aktiva banaka u Srbiji na kraju prvog polugodišta 2012.godine iznosila je RSD 2.810 milijardi, što predstavlja povećanje od 6,2% ako uporedimo sa krajem prvog tromesečja 2011.godine, a 13,5% na godišnjem nivou. Banca Intesa i dalje je ubedljivo najveća banka na tržištu sa neto bilansnom sumom od RSD 407,5 milijardi

(povećanje od gotovo RSD 14 milijardi u odnosu na 1Q 2012.godine) i tržišnim učešćem od 14,5% (14,9% na kraju 1Q 2012.). Na drugom mestu je najveća domaća banka, Komercijalna, sa učešćem od 10,8% (10,9% u 1Q 2012.godine) i aktivom vrednom RSD 302,7 milijardi (rast od 5%).

Slika 2. Tržišno učešće banaka

Izvor: Narodna banka Srbije

Kada je u pitanju tržišno učešće banaka, Intesa banka ima najveće učešće od 14,56%, zatim sledeće po veličini učešća su Komercijalna i Unikredit banka. Raiffeisen banka se nalazi na četvrtom mestu sa 6,8% koliko ima i Societe General

ASPEKTI KREDITNE ANALIZE U SAVREMENOM KOMERCIJALNOM BANKARSTVU

4.1. Determinante i tipologija kredita kao najznačajnijeg plasmana u savremenom komercijalnom bankarstvu

Bankarski sektor u finansijskom sistemu, predstavlja jednu od najznačajnijih pozicija i važi za bitan deo ekonomije bez čega ne bi mogao da funkcioniše celokupan finansijski sistem. Kao što je već navedeno, savremena banka pored ekonomskih funkcija obezbeđuje i finansijske usluge, obavlja poslove strukturno efikasne i racionalne alokacije kredita, zatim vrši organizaciju novčanih transfera i povezivanje sa međunarodnim finansijskim sistemom. Kredit predstavlja najpoznatiji i najzastupljeniji proizvod u savremenom bankarskom panelu.

Komazec (1997) kredit definiše kao dužničko – poverilački odnos gde banka kao poverilac odobrava dužniku određeni iznos novca ili neka druga sredstva pod ugovorenim uslovima uz određenu kamatu, rok, način otplate, kolateral i tako dalje. Kredit potiče od latinske reči *credo* što znači verovati. Jedna od najznačajnijih osobina dužnika u ranijim periodima odobravanja kredita je poverenje.

U novije vreme poverenje je zamenjeno različitim modalitetima obezbeđenja potraživanja, kao što su lične i korporativne menice, jemstvo, garancije, zaloge na ručnu imovinu, hipoteke i drugo, koji štite poverioca od neizvršenja obaveze dužnika. Zahvaljujući bankarskom kreditu, viškovi novčanih sredstava se mogu raspodeliti na mestima gde je to najpotrebnije, bilo da je to vezano za stanovništvo ili privredu. Banka kao monetarna i finansijska institucija, ima zadatak da plasira novčana sredstva kroz kredite kojima će se finansirati sve neophodne potrebe njenih poslovnih klijenata, zatim mora da izvrši valorizaciju na najbolji mogući način, a isto tako treba da bude vrlo uslužna prilikom obavljanja svih drugih bankarskih poslova za tog klijenta. Bjelica (2001) ističe da politika plasmana banaka predstavlja sastavni deo njihove posredničke funkcije, koja podrazumeva: plasiranje prikupljenih sredstava, odobravanje dugoročnih, kratkoročnih i potrošačkih kredita, davanje garancija i avala i druge bankarske poslove koji predstavljaju davanje novca i kredita. U savremenoj bankarskoj praksi najviše se koristi kredit kao način za plasiranje sredstava. Razlog takve vrste plasmana je nedovoljna razvijenost direktnih oblika ulaganja, tržišta novca i tržišta hartija od vrednosti.

Kredit kao jedan od značajnijih regulatora u procesu reprodukcije, ima ključnu finansijsku ulogu u tržišnim uslovima privređivanja. Zbog obezbeđivanja likvidnosti i kontinuiteta proizvodnje, kreditiranje ubrzava i povećava proces proizvodnje, pa samim tim uspostavlja ravnotežu na tržištu robno - novčanih odnosa. Bjelica (2001) ističe da je kredit imao naturalni karakter (davao se i vraćao u robu) u periodu pre kapitalizma (robna tržišna proizvodnja). U robovlasništvu i feudalizmu, kredit je u obliku zelenaškog zajma i on se koristi za kupovinu potrošne robe. U zemljama tržišne ekonomije upotreba kredita može biti u potošačke svrhe, ali i za proširenje proizvodnje čemu prethodi lakša realizacija robe i smanjenje zaliha neprodanih proizvoda. Značaj kredita se ogleda i u njegovom mobilizatorskom karakteru, što je vrlo bitno i uticajno u zemljama tranzicije. Međutim, u bliskoj istoriji može se videti da kreditna aktivnost može stvoriti i negativan rezultat po privredu.

U periodu nakon 2006. godine većina zemalja iz regiona bivše Jugoslavije, suočavala se sa problemom ubrzane kreditne ekspanzije. Srbija, Bugarska, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija i Rumunija beleže nagli kreditni rast. Nagli rast

kreditne aktivnosti bankarskog sektora u stvari predstavlja rezultat uspješne makroekonomske stabilizacije i uspešnog restrukturiranja bankarskog sistema. Kreditna ekspanzija, započinje ulaskom uglednih stranih banaka u određenu zemlju, a zatim se, u većini slučajeva, nastavlja kada te banke postanu većinski vlasnici bankarskog kapitala u domaćim bankama. Imajući u vidu izuzetno nizak nivo odobrenih kredita, neophodno je i poželjno da kreditiranje raste brže od BDPa.

U istraživanju koje su za Svetsku banku sprovedi Caprio i Klingebiel 1996. godine, između ostalog prikazane su zemlje u kojima je kreditna aktivnost domicilnih banaka viša od 30% godišnje ili dva puta viša od nominalnog rasta BDP-a, pa je zato njima pretio veći rizik od bankarske krize. Od tada su urađena brojna istraživanja na ovu temu, ali pretnja rizikom i dalje traje. Iako se ne tvrdi da porast kredita automatski utiče na likvidnost bankarskih poslova, jasno je da se rizik povećava uporedo s rastom ukupnog kreditiranja. Upravo zbog toga što zavise od mnogih faktora, kao što su: početni kvalitet bankarskog sistema, kapitalizacija, pravila nadzora i nadležnosti, i slično, ovi rizici mogu biti manje ili više značajni u Srbiji i zemljama regiona.

Tabela br. 8: Makroekonomski pokazatelji zemalja u regionu pre početka kreditne ekspanzije

	Bugarska	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Rumunija	Srbija
Godina pre početka kreditne ekspanzije	2001	2002	2000	2002	2001	2003
Kreditni banaka u nedržavnom sektoru (u % BDP)	15,0	11,7	36,0	16,4	8,7	15,9
Zaduženost po glavi stanovnika (u evrima)	60,4	165,5	693,5	47,8	...	55,7
Strano vlasništvo active banaka (u%)	74,0	33,1	84,1	46,9	58,2	22,9
BDP po glavi stanovnika (u evrima)	1919,4	2107,3	4540,1	1977,7	1904,0	2238,1

Izvor: Kvartalni monitor br.4, januar – mart 2006. godine

Rast kreditne aktivnosti u Srbiji i zemljama regiona, obuhvata i veoma visok procenat kredita stanovništvu. Kreditiranje stanovništva obično je manje rizično od kreditiranja kompanija. Ali, nenaplaćeni krediti se prepoznaju sa zakašnjenjem i oni ni u kojem slučaju nisu rani indikator nepovoljnih situacija. Inflacija je izazvana povećanom kreditnom aktivnošću, odnosno zaduženošću.

Srbija i Rumunija su u proteklom desetogodišnjem periodu iskusile povećani inflatorni pritisak zahvaljujući porastu kredita. Hrvatska i Bugarska imaju znatne probleme sa spoljnotrgovinskim i deficitom tekućeg bilansa. Kratkoročno gledano, nemoguće je povećati domaću ponudu toliko koliko bi bilo potrebno da ona zadovolji povećanu potražnju stvorenu porastom kreditne aktivnosti. Takođe, makroekonomska politika oskudeva u izboru instrumenata kako bi odgovorila na ovaj problem. Vlade svih ovih zemalja, osim Hrvatske, već imaju manje ili više izbalansiran budžet. Iako bi logički bilo moguće težiti fiskalnom suficitu, to se dešava u nekim zemljama u post - kriznom periodu, kao što su Turska i Brazil, politički nije lako opravdati veliko ograničavanje budžetske potrošnje u trenutku kada privreda beleži rast i kada na vidiku nema krize. Za navedene države, potrebna su ogromna ulaganja u puteve, škole, bolnice i mnoge druge oblasti, da bi svom stanovništvu obezbedile takav javni servis koji bi bio nalik standardima 21. veka. Čak i uz privatizaciju, koncesije, strana ulaganja i subvencionisane kredite međunarodnih finansijskih organizacija i Evropske Unije, bilo bi veoma teško ostvariti tolika državna ulaganja i fiskalni suficit. Izuzimajući Rumuniju, države u regionu obuhvaćene istraživanjem imaju veoma strogo kontrolisan režim deviznog kursa. Razlozi za to su snažna povezanost promena deviznog kursa i inflatornih očekivanja, kao i eurizacija njihovih ekonomija, zbog koje je većina kredita banaka uvek indeksirana u stranoj valuti.

Eurizacijom aktive, depresijacija valute može dovesti do neizvršavanja obaveza korisnika kredita, kao i do bankrota banaka koje nemaju adekvatnu zaštitu od deviznog rizika. Postoji čitav raspon rešenja između bugarskog valutnog odbora i crnogorske unilateralne eurizacije s jedne strane, i strogo kontrolisanog fluktuirajućeg kursa u Hrvatskoj, Makedoniji, i Srbiji, s druge strane. Zemlje iz druge grupe mogu da koriste realnu apresijaciju u borbi s inflacijom i unekoliko ublaže udare od priliva kapitala. Zemlje iz prve grupe jednostavno nemaju nikakve instrumente vezane za devizni kurs.

Primer Rumunije je zanimljiv ekonomistima jer se ova zemlja preusmerila na ciljanje inflacije. U nekim zemljama ciljanje inflacije je uspeo da skrene pažnju sa deviznog kursa i pomoglo je da se smanji eurizacija. Ostaje, međutim, otvoreno pitanje da li je Rumunija zaista postigla dodatnu fleksibilnost kursa. A u slučaju zemalja kao što su Hrvatska i Bugarska, nije sigurno da li bi eksperiment preusmeravanja na ciljanje inflacije bio vredan truda u kratkom vremenskom periodu koji je ostao pre usvajanja evra. U nedostatku režima deviznog kursa, centralne banke mogu pokušati da se, uz pomoć kamatnih stopa, izbore sa inflatornim pritiscima i problemima tekućeg bilansa sa kojima se suočavaju. Makedoniji je to, na primer, uspeo u izvesnoj meri. Problem je, međutim, u tome što povećanje kamatnih stopa na instrumente sterilizacije, kao što su zapisi

centralne banke, prouzrokuje rizik još većeg priliva kapitala. Svaka sterilizacija može biti neutralizovana povećanim zaduženjem u inostranstvu, čime rast kredita ostaje nepromenjen, dok se troškovi centralne banke povećavaju.

Centralnim bankama je dozvoljeno da posegnu za najčešće korišćenim, ali veoma krutim instrumentom, odnosno obaveznim rezervama. Kao što pokazuje slučaj Hrvatske, obavezne rezerve se mogu nametnuti skoro na sve: devizne depozite, zaduživanje banaka u inostranstvu, dužničke hartije od vrednosti koje izdaje banka, itd. Ukoliko na obavezne rezerve ne plaća kamatu, ili je plaća po niskim stopama, centralna banka će bar uštedeti nešto novca. I sterilizacija može biti ostvarena.

Nekoliko navedenih slučajeva ukazuje da će banke pronaći način da zaobiđu restrikcije: možda će, primera radi, pomoći svojim većim korporativnim klijentima da se zadužuju direktno kod njihove matične banke; ili će osnovati lizing kompanije. Po svemu sudeći, pronaći će način. Osim toga, zbog oštre konkurencije na bankarskom tržištu i spremnosti da zbog toga ishoda žrtvuju kratkoročne profite, banke nerado povećavaju kamatne stope koje naplaćuju krajnjim korisnicima. Vremenom bi taj stav trebalo da se promeni, ali kratkoročno gledano, ni jedna od centralnih banaka nije uspjela da primora banke da povećaju kamate i da se tim instrumentom uhvate u koštac sa defektom potražnje. Zbog toga se stiče utisak da će problem rasta kreditne aktivnosti postojati i u bliskoj budućnosti.

Tabela 9: Makroekonomski pokazatelji zemalja u regionu za vreme kreditne ekspanzije

	Bugarska	Crna Gora	Hrvatska	Makedonija	Rumunija	Srbija
Period kreditne ekspanzije	2002-2005	2003-2005	2001-2005	2003-2005	2002-2005	2001-2005
Realni rast kredita nedržavnom sektoru (u %)	36,6	35,2	18,1	19,1	34,1	33,4
Realni porast nenaplativih kredita (u %)	-5,4	N/A	-5,4	-5,0	-0,2	N/A
Realni rast BDP (u%)	5,2	3,4	4,7	3,6	5,7	7,8
Inflacija (u % na kraju godine)	6,0	3,9	2,3	0,6	12,5	15,7
Uvećanje deficit spoljne trgovine (u%)	6,2	N/A	3,9	-8,1	3,2	-0,5
Suficit / deficit konsolidovane države (u% BDP)	1,1	-2,2	-5,4	-0,3	-1,7	1,5

Izvor: Kvartalni monitor br.4, januar – mart 2006. Godine

Na osnovu tabele 9, može se videti ubrzan rast kreditne aktivnosti u odnosu na period pre početka kreditne ekspanzije koja je prikazana u tabeli 8.

4.2. Funkcije i aktuelni modeli kreditnih podrški u domicilnoj komercijalnoj bankarskoj praksi

Pod pojmom plasmana komercijalne banke ne podrazumevaju samo upućivanje sredstava kroz kreditne proizvode. Politika plasmana podrazumeva plasiranje prikupljenih sredstava kroz odobravanje kredita, davanje garancija i avala i druge bankarske poslove koji su u funkciji upućivanja sredstava onima kojima su neophodni. Politiku plasmana treba šire shvatiti od politike kreditiranja, gde kredit svakako predstavlja najznačajniji plasman kako savremene tako i tradicionalne komercijalne banke.

Pod pojmom kredita Bjelica (2001) podrazumeva i određene funkcije od kojih su najznačajnije:

- Mobilizatorska funkcija koja predstavlja prikupljanje, tj. mobilizaciju svih novčanih sredstava koja nisu iskorišćenja. Cilj ove funkcije je usmeriti ta sredstva ka odgovarajućim fizičkim i pravnim licima. Banke putem svojih mehanizama vrše alokaciju finansijskih sredstava ukoliko će to dovesti do nove reprodukcije pod uslovom da su troškovi po jedinici proizvoda minimalni. Krediti za reprodukciju kao naredna funkcija kredita podrazumeva da se održava likvidnost i da se doprinosi ubrzanju i povećanju proizvodnje, kao i da se održava regulacija ponude i potražnje na tržištu.
- Sledeća funkcija kredita kao najznačajnijeg bankarskog plasmana ogleda se u činjenici da kredit obezbeđuje likvidnost, kontinuitet i stabilnost privređivanja koji služi za obezbeđivanje sredstava koja su potrebna preduzeću pre nego što se realizuje proizvodnja. Takav vid kreditiranja je karakterističan za sezonske poslove proizvodnje i prodaje. Prilikom sezonskih oscilacija može doći do negativnih posledica po firmu kao što je nagomilavanje zaliha. Takođe, da bi privredno društvo bilo konkurentno na tržištu, a ako ima nekih poslovnih problema, kredit mu omogućuje da redovno i nesmetano posluje.
- Funkcija regulacije ponude i tražnje na tržištu sugerise da kredit može biti regulator ponude i potražnje i tada omogućava kupcu da preuzme ulogu potrošača iako ima deficit sopstvenih sredstava.

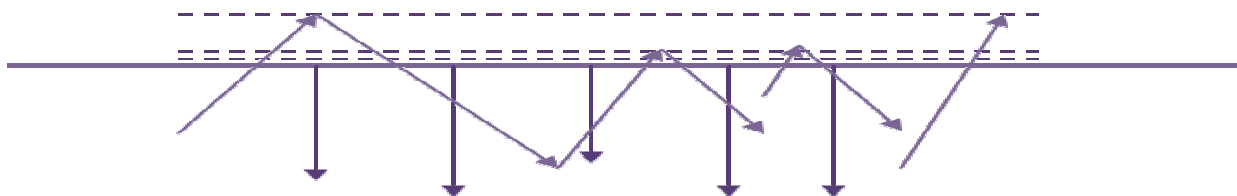
Na finansijskom tržištu slobodna sredstva, na osnovu tržišnog zakona ponude i tražnje, pronalaze put do onog učesnika koji će ih na najefikasniji način upotrebiti. Uticaj kredita na međunarodnu ekonomsku razmenu utiče tako što izvozni kredit omogućuava preduzećima osvajanje novih tržišta uz kreditnu

podršku banaka. Funkcija kredita kao mobilizatora razvoja privredno nedovoljno razvijenih područja ističe da je cilj davanja kredita razvoj nerazvijenih delova sveta. Kao poslednja funkcija kredita može se navesti kontrolna funkcija. Kredit omogućava praćenje i kontrolu poslovanja preduzeća kojima je dat određeni kreditni proizvod. Banka kao poverilac mora da prati dužnikovo poslovanje svakodnevno da ne bi došla do situacije da neočekivano primeti nenamensko i neadekvatno poslovanje klijenta. Takođe, na osnovu bilansa stanja, bilansa uspeha i tokova gotovine, banka kontroliše poslovanje preduzeća, posmatra da li se gomilaju zalihe i reaguje na sve negativne promene.

Domicilna komercijalno bankarska praksa poznaje širok dijapazon kreditnih proizvoda koje banke nude svojim klijentima, u cilju objedinjavanja pomenutih funkcija. Naime, poslovne banke upućuju odgovarajuća sredstva klijentu u skladu sa ličnim dohotkom ili bonitetom, bez obzira da li iz „kratkoročne ili dugoročne palete“.

Modeli kratkoročnih kredita su: *overdraft*, *short-term loans*, *revolving* kredit i kreditni okvir. *Overdraft* je kratkoročni bankarski plasman, namenjen finansiranju povremenih potreba za obrtnim sredstvima ili za finansiranje u cilju održavanja tekuće likvidnosti. Na osnovu navedenog plasmana, klijent ima pravo da koristi sredstva i „prekoračuje“ iznos tekućeg računa do odobrenog dozvoljenog minusa (najčešće od 25-30% prometa po tekućem računu) Rok vraćanja je najduže do 12 meseci. Stabilne firme i *key clients*, imaju pravo da koriste sredstva i do 50% iznad iznosa tekućeg računa. *Overdraft* se koristi radi „peglanja“ neusklađenosti priliva i odliva sredstava tokom meseca.

Slika 3: Current account overdraft - tekući račun (25 – 30%)

Izvor: Živanović (2004) Brankarstvo

Overdraft kreditni aranžman prema Živanoviću (2004) beleži najviše operativne troškove od svih kratkoročnih plasmana, pa zbog toga predstavlja najskuplji oblik kratkoročne kreditne podrške. Banka treba svakodnevno da prati navedeni vid kreditne podrške i da beleži kada je klijent upotrebio sredstva.

Naknada za obradu zahteva za kredit, od strane banke je od 0,5% do 1% i to jednokratno, što se računa od iznosa odobrenog kredita. Kao sredstva obezbeđenja se koriste najčešće korporativne menice. Da bi se odobrio overdraft, poseban uslov je da klijent nije bio u blokadi od 5 do 15 dana ukupno u toku prethodnih 12 meseci do dana podnošenja zahteva.

Short – term loans predstavlja bankarski proizvod za finansiranje tekuće likvidnosti, obrtnih sredstava, pripremu izvoza, i tako dalje. Rok korišćenja je do jedne godine. Otplate navedene kratkoročne kreditne podrške su anuitetne ili jednokratne na kraju perioda kreditiranja. Najčešći plasman je godišnji kredit sa vraćanjem u poslednja 3 meseca na kraju godine. Takav oblik kredita se može pretvoriti u *revolving* kredit za pokrivanje razvojnih i strukturnih potreba za obrtnim sredstvima. Takođe, *short – term loans* se odobrava kao kratkoročni zajam za refinansiranje kreditnih obaveza u drugim bankama. Cena izvora sredstava određuje kamatnu stopu na finansijskom tržištu i *target pricing* metodom. Veće privilegije pri odobravanju kredita imaju jači korporativni klijenti i *key clients*.

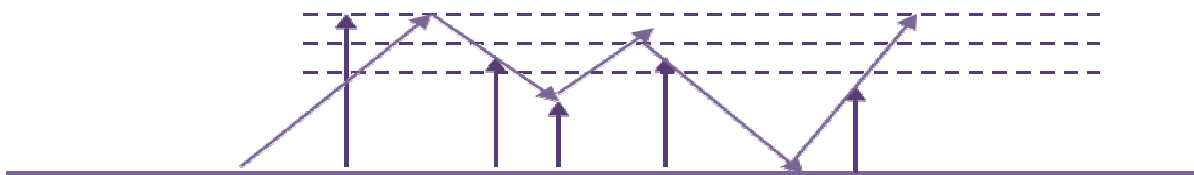
Cena kredita zavisi od kreditnog boniteta klijenta i sredstva obezbeđenja (korporativne menice, lične menice vlasnika preduzeća, ovlašćenja data banci za zaduživanje računa, korporativna jemstva, hipoteka, ručna zaloga na pokretnu imovinu i na hartije od vrednosti).

Revolving kredit je bankarski kratkoročni plasman namenjen finansiranju obrtnih sredstava. Dok *overdraft* uglavnom služi za finansiranje kratkoročnih potreba, *revolving* služi za dugoročnije potrebe za obrtnim sredstvima. Idealan je oblik plasmana za finansiranje zaliha robe pred glavnu sezonu, otkupe poljoprivrednih proizvoda, sirovinske osnove, proizvodnje za izvoz i tako dalje. Najčešće se odobrava na rok od 12 meseci, a otplata se vrši po izboru klijenta tokom odobrenog perioda. Kamata se u tom slučaju obračunava na iznos korišćenih sredstava, dok se naknada prilikom obrade zahteva aktivira na celokupan *revolving* iznos u trenutku povlačenja prve kreditne tranše i iznosi od 0,25% do 0,5% zavisno od kategorije klijenta. U savremenom bankarstvu je uvedena i naknada za neiskorišćeni iznos koja iznosi 0,10% - 0,25% mesečno. Pošto se odobrava najmanje na godinu dana, kolaterali navedenog kredita su pojačani u odnosu na ostale kratkoročne bankarske podrške. Prosečan rok dospevanja je u rasponu od 2 -3 godine. Zbog inflatornih i valutnih neprilika, navedeni kredit se isključivo odobrava u deviznom znaku (valutna klauzula, krediti indeksirani u evrima i švajcarskim francima).

Kreditni okvir predstavlja bankarski plasman koji se odobrava na godinu dana za namenu finansiranja tekućih potreba preduzeća. Sličan je *overdraftu* jer

se odobrava na bazi prometa po tekućem računu. Razlika je u tome što nema nedozvoljenog minusa, nego kreditni okvir predviđa doznaku definisanog godišnjeg obima raspoloživog kredita na tekući račun klijenta. Navedeni plasman se može koristiti u rasponu od 25-30% prometa po tekućem računu.

Slika 4: kreditni okvir - tekući račun (25 – 30%)

Izvor: Živanović (2004) Brankarstvo

Banke najviše vode računa o nameni korišćenja kreditnog okvira. Najčešće se koristi za tekuće poslovanje preduzeća. Za razliku od *overdrafta* gde klijent može dnevno da ulazi i izlazi iz dozvoljenog minusa po tekućem računu, a da ne mora da obavesti *account manager-a*, kod okvirnog zaduženja, on mora biti obavešten o namerama povlačenja sredstava.

Najčešće korišćeni *dugoročni kreditni proizvod* je kredit za trajna obrtna sredstva koji se deli na: osnovni tip kredita za finansiranje trajnih obrtnih sredstava, kredit iz međunarodnih kreditnih linija i kredit za projektno finansiranje.

Osnovni tip kredita za finansiranje trajnih obrtnih sredstava namenjen je za finansiranje trajnih obrtnih sredstava potrebnih za nesmetano poslovanje preduzeća i povećanje njegovog prometa i profita. Idealan je oblik plasmana u cilju obezbeđenja obrtnih sredstava za novu proizvodnju i povećan obim postojećeg posla, pod uslovom da klijent racionalno koristi obrtna sredstva, kad po obračunu obrtnih sredstava utvrdi da ima nedostatak trajnih izvora sredstava. Iznos kredita zavisi od poslovnog – razvojnog plana i permanentnosti potreba kompanije za obrtnim sredstvima u dužem roku. Kredit se odobrava i za osposobljavanje preduzeća za investiciona ulaganja (kupovina novih mašina i novih delova za mašine) na osnovu projekata za investicije, u visini potrebnoj za kontinuirano i optimalno obezbeđenje reprodukcije, za osposobljavanje preduzeća za kreditiranje, odnosno investiranje za potrebe programa, do vrednosti poslova koje izvodi klijent banke. Kredit se odobrava na osnovu biznis plana i plana priliva i odliva sredstava za period otplate kredita. Rokovi vraćanja kredita za trajna obrtna sredstva utvrdiće se na bazi mogućnosti tražioca kredita, u tom slučaju rok mora biti kraći od 3 godine. Izuzetno, kada interes banke i njenih komitenata to zahteva,

ovi krediti se mogu odobravati i sa dužim rokovima otplate do 5 godina sa grejs periodom 1 - 2 godine uz obaveznu valutnu klauzulu. Način vraćanja najčešće je na mesečnom i tromesečnom nivou, ređe polugodišnje i godišnje. Kamate se determinišu na prosečnoj ceni pribavljanja sredstava, obračunavaju na godišnjem nivou a isplaćuju mesečno, dok je naknada jednokratna. Na ovaj vid kredita često se naplaćuje i takozvani *monitoring fee*, naknada za praćenje finansijskog „zdravlja“ klijenta. Najčešće se obračunava šestomesečno.

Kredit iz međunarodnih kreditnih linija su rezultat saradnje banke sa finansijskim institucijama (EBRD-European Bank for Reconstruction and Development, EIB-European Investment Bank, KFW-Nemačka Razvojna Banka) u cilju obezbeđivanja kreditnih linija za finansiranje trajnih obrtnih sredstava, rentabilnih razvojnih i investicionih projekata sa rokom otplate od 5-8 godina uz mogućnost grejs perioda 1-2 godine. Uslove za navedenu cenu izvora kreditiranja određuju finansijske organizacije uvećanu za određeni broj procentnih poena utvrđenih na osnovu procene boniteta klijenta i procene rizika, što se reguliše pojedinačnim ugovorima. Kamatna stopa se određuje na osnovu tromesečnog EURIBOR-a uvećanog za 3-4% godišnje. Kredit se otplaćuje kvartalno a naknada za praćenje kredita se naplaćuje na godišnjem nivou. Banka može da finansira 100% investicije i u većini slučajeva nije neophodno učešće klijenta u investiciji. Međutim, međunarodne finansijske institucije ovakvim kreditima ne finansiraju proizvodnju, preradu i distribuciju duvana, oružja i municije, kao i delatnosti sa negativnim uticajem na životnu sredinu.

Kredit za projektno finansiranje je treći model odobravanja kredita za trajna obrtna sredstva. Projektno finansiranje odnosi se na finansiranje izgradnje stambeno-poslovnih objekata koji se prodaju na tržištu, ali i na finansiranje pripreme građevinskog zemljišta za dobijanje građevinske dozvole za izgradnju objekta. Građevinska preduzeća i individualni investitori su korisnici kredita koji im odobri banka nakon što prilože uredna dokumenta i građevinske dozvole. Pored toga vrlo je bitno da je prilikom osnivanja novog preduzeća učešće investitora minimalno 20% u celokupnoj investiciji, a taj procenat takođe zavisi od odluke nadležnog organa banke. Preduslov za sukcesivnu isplatu kredita jeste da klijent ispuni sve zadate uslove, što podrazumeva da je podneta svaka privremena situacija koju prethodno overava nadzorni organ banke. Prema Živanoviću (2004) period za otplatu kredita zavisi od samog projekta, odnosno toka gradnje i prodaje nekretnina. Zaloga nad kapitalom novoosnovane firme i zaloga na građevinskoj dozvoli predstavljaju obezbeđenje za banku nakon što odobri ovaj kredit.

4.3. Proces odobravanja kreditne podrške korporativnim klijentima

Kada strane poslovne banke odobre kredit privrednim subjektima, tada je neophodno da se poštuju bankarska načela uz već utvrđen bonitet korisnika, kao i da se poštuju njihove poslovne aktivnosti. Pri odobravanju kredita, banka poštuje načela sigurnosti, efikasnosti, likvidnosti i solventnosti, i profitabilnosti bankarskih plasmana.

Načelo sigurnosti u bankarskom poslovanju podrazumeva da je banka u mogućnosti da plati obaveze i naplati potraživanja u roku, a način je unapred utvrđen ugovorom između banke i klijenta. Sprovodi se ocenom kreditne sposobnosti klijenta i njegovog finansijskog položaja, jer se ovo načelo posebno odnosi na sigurnost prilikom povraćaja plasmana (uloženih sredstava).

Načelo efikasnosti ulaganja podrazumeva aktivnost bankarskih uložених sredstava sa osnovnim ciljem da ta sredstva obezbede optimalne finansijske rezultate. Poslovna politika banke je ključna po pitanju odabira određenih metoda koje se koriste u bankarskom poslovanju, sa ciljem ostvarivanja efikasnijih plasmana. Jedan od ciljeva bankarskog poslovanja jeste ostvarivanje ekonomičnog ulaganja uz postojanje optimalnih rezultata ulaganja, što se postiže plasiranjem sredstava u određene privredne grane koje nam omogućavaju ispunjenje zadatog cilja. Ova dva načela su u principu nerazdvojna, pa se samim tim sve banke i rukovode nečelima sigurnosti i efikasnosti kada ulažu svoja novčana sredstva i zbog toga je neophodno da se prati tekuće poslovanje dužnika banke, kao i njegova dinamika otplate kredita (monitoring).

Načelo likvidnosti i solventnosti znači da je poslovna banka i likvidna i solventna. Likvidnost jeste sposobnost banke da svoje dospele obaveze izmiri u roku, a kada govorimo o dugom roku to podrazumeva solventnost, odnosno da se ukupne obaveze banke isplate u celini ako bi njihovo dospeće bilo istog momenta.

Kada se sa što manje uložених sredstava ostvaruje što veći profit to znači da se primenjuje jedan od ekonomskih principa poslovanja koji podrazumeva *načelo profitabilnosti*, jer putem ovog načela vidimo odnos između ostvarenih prihoda banke i ukupnih sredstava neophodnih za ostvarivanje tog prihoda.

Proces odobravanja kredita prema Komazecu i Ristiću (1998) sastoji se iz sledećih faza:

1. Faza podnošenja zahteva za odobravanje kredita

U ovoj fazi preduzeće podnosi zahtev za odobravanje kredita na kome je definisan iznos kredita koji mu je neophodan, na koji rok bi bilo poželjno da mu ga banka odobri, koja vrsta kredita bi mu najviše odgovarala, za koje

namene bi ga koristio, visinu kamatne stope koju klijent može da otplaćuje, i koja sredstva obezbeđenja su mu na raspolaganju.

2. Faza ocene kreditne sposobnosti podnosioca zahteva

U sledećoj fazi, banka ima glavnu ulogu gde na osnovu kvalitativnih i kvantitativnih pokazatelja (finansijskih izveštaja, racia itd.) proverava da li bi potencijalni klijent mogao da otplati kredit koji traži da mu se odobri na osnovu njegovog kreditnog zahteva.

Banka proverava ostvaruje li klijent redovan pozitivan finansijski rezultat, zatim da li možda ima neke nepokrivene gubitke iz prethodnih godina i da li je finansijski sposoban da vrati kredit u roku. Veoma je bitno da klijent nema poslovnih i finansijskih problema kojima su podložni bilans stanja, zatim bilans uspeha, kao i tokovi gotovine, već klijent mora da ostvaruje uredno finansijsko poslovanje, kao i da svoju imovinu koja mu može služiti kao kolateral iskaže u realnoj vrednosti (najbitnije ako kao sredstvo obezbeđenja koristi lične menice). Potrebno je da klijent svoja sredstva racionalno koristi, da ranije odobrene kredite koristi samo u namenske svrhe zbog kojih su mu i odobreni i da redovno izmiruje obaveze prema poslovnim partnerima i drugim bankama koje su mu odobrile kredit. Bankarski dužnik ne sme imati nekontrolisanog prelivanja obrtnih sredstava u osnovna sredstva (to banka posmatra u bilansu stanja) i mora uredno da naplaćuje svoja potraživanja od kupaca.

Kreditna sposobnost klijenta može se posmatrati na osnovu formalne i materijalne dimenzije: Formalna dimenzija nam govori o pravnoj sposobnosti, potencijalnog klijenta banke, za zaključivanje ugovora o kreditu, a materijalnom dimenzijom banka proverava da li klijent ima adekvatna sredstva obezbeđenja za odobravanje kredita.

3. Faza postupka odobravanja kredita

Ova faza kreditnog procesa se sastoji iz nekoliko podfaza:

1) Podnošenje zahteva za kredit sadrži elemente gde se vidi svrha i visina kredita, uslovi orišćenja i instrumenti obezbeđenja. Klijent dostavlja relevantnu dokumentaciju koja mora da sadrži: plan kako će se privredno društvo razvijati ako joj se odobri kredit, kvalitativni i kvantitativni plan proizvodnje, prethodni završni računi, količina i praćenje kretanja materijala, kolika je zaliha sirovina, nedovršena proizvodnja, kao i zaliha gotovih proizvoda, zatim stanje obrtnih sredstava, kolike su ukupne obaveze preduzeća, pregled stanja i kretanje fondova, kolika su potraživanja.

2) *Analiziranje i obradjivanje zahteva za kredit* - da bi kreditni odbor bio u situaciji da odredi da li klijentu odobriti kredit ili ne, prvo *account manager* (menadžer prodaje) mora da analizira preduzeće na osnovu formalnih i materijalnih dimenzija. Tek onda nadležni organ banke donosi odluku o odobravanju ili neodobravanju kredita. Analizu i obradu kreditnih zahteva vrše stručna lica banke sa zvanjem kreditnih analitičara. Kreditni analitičari su u obavezi da utvrde kreditnu sposobnost preduzeća gde se posebni naglasak stavlja na ostvareni finansijski rezultat. Takođe, razmatranje kreditnog zahteva podrazumeva da kreditni analitičar proverava namensku upotrebu sopstvenih i tuđih sredstava preduzeća. Prilikom analize kreditnog zahteva, ključna je procena kreditnog rizika. Ova analiza se odnosi na nemogućnost otplate kredita i na neočekivane promene cena plasiranog kapitala. Krajnje donošenje odluke se utemeljuje na kvantitativnoj analizi. Ukoliko kreditni analitičar dođe do zaključka da je preduzeće koje je zatražilo kredit, kreditno sposobno, ali da su neke informacije ipak ostale nepoznate što direktno utiče na pozitivnu procenu u pogledu naplate bančinog potraživanja, tada može zatražiti dodatne garancije u vidu instrumenata obezbeđenja kredita.

3) *Rešenje o kreditnom zahtevu i izveštaj potencijalnog klijenta*

Nadležni organ donosi odluku na osnovu detaljne analize kreditnih analitičara i u pisanoj formi saopštava da li je klijentu odobren traženi kredit. Kreditni odbor može usvojiti predlog kreditnog analitičara, može ga odbaciti ili može preinačiti predlog tako što će uvesti dodatne uslove za odobravanje kredita. Ukoliko kreditni odbor donese pozitivnu odluku, pristupa se zaključivanju ugovora o kreditu.

4) *Zaključivanje kreditnog ugovora sa klijentom*

Banka upoznaje sa pravilima klijenta pošto mu je odobren kredit. Nakon potpisivanja ugovora, klijent preuzima obaveze koje su vezane za iznos kredita koji mu je odobren, rok do kojeg treba da ga vrati, kamatnu stopu koja mu je određena i način otplate kako će vraćati kredit.

5) *Korišćenje i vraćanje kredita*

Iz ugovora o kreditu koji je klijent potpisao sa bankom, vidi se u koje će se svrhe koristi taj kredit i na koji način će se on vraćati. Kada banka odobri kredit neophodno je da u svom knjigovodstvu vodi poseban kreditni račun za tog klijenta. Na kreditnim računima poslovnih banaka se evidentiraju i obračunavaju iznosi puštenih kredita, kao i iznosi primljenih otplata od strane klijenta po odobrenim kreditima. Svaki klijent kome je odobren kredit mora da poštuje utvrđene rokove otplate kredita.

4. Faza načina korišćenja kredita

Način na koji će klijent koristiti kredit zavisi od vrste odobrenog kredita. Klijent mora da prikaže banci kretanja pozicija bilansa stanja među kojima su najvažnija osnovna sredstva, obrtna sredstva i zalihe.

5. Faza namenske kontrole korišćenja kredita

Banka prati i kontroliše da li klijent koristi odobrena sredstva prema pravilima koja su dogovorena u ugovoru o kreditu. To znači da banka ne izvršava samo tehničke poslove vezane za odobreni kredit, već i vrši monitoring privrednog subjekta. Na osnovu monitoringa, banka može izvršavati razne korekcije kao što su visina rezervi i kapitala koja služi kao pokriće za odobreni kredit ili ako je klijent u problemu, može se uvesti neki dodatni kolateral kao bankarska zaštita.

6. Faza otplate kredita

Završna faza u kreditnom procesu odobravanja kredita je faza otplate kredita. Ovo ne znači da je završena saradnja između banke i klijenta. Korisnik kredita je dužan da izvršava svoje obaveze u određenom roku koji je definisan u ugovoru.

Banka i dalje prati finansijsko stanje, stabilnosti i poslovanje koje obavlja klijent sve dok joj se u potpunosti ne vrati kredit sa glavnicom i kamatom. Tako se štiti i može pravovremeno da reaguje ako klijent postane nelikvidan i nesolventan. Kada korisnik uđe u probleme sa isplatom kredita i ne može da ga vraća, a za to postoje opravdani razlozi, onda on ima mogućnost da mu kreditor produži rok otplate kredita ili da mu smanji rate. U suprotnom, ako iz neopravdanih razloga klijent ne vraća kredit, može da aktivira sredstvo obezbeđenja ili mu poveća kreditne obaveze, a može doći i do prinudne naplate preko suda.

4.4. Analiza finansijskih izveštaja u funkciji ocene kreditnog boniteta klijenta

U periodu dok banka odobrava kredit, klijent podnosi redovne finansijske izveštaje kako bi bilo moguće utvrditi finansijski položaj u kome se nalazi. Tek na osnovu detaljne analize bilansa uspeha, bilansa stanja i tokova gotovine, ona je u mogućnosti da odluči o kreditnom bonitetu klijenta da li će moći da otplaćuje kredit u roku. Ako se posmatran bilans uspeha, kreditni analitičari prvo obrate pažnju na poslovne prihode kao jednu od najznačajnijih pozicija navedenog finansijskog izveštaja. Potrebno je ustanoviti da li privredno društvo ostvaruje poslovne prihode

na osnovu glavne aktivnosti, odnosno iz redovnog poslovanja. Tako analitičari mogu zaključiti koliki je kapacitet firme. Banka očekuje da preduzeće ostvaruje pozitivne poslovne prihode da bi mogla da joj odobri kredit. Sledeća pozicija u bilansu uspeha je nabavna vrednost prodane robe i troškova materijala koja je vezana za poslovne prihode i očekuje se da prati njihov trend. Na osnovu pozitivne ili negativne nabavne vrednosti prodane robe i troškova materijala, može se videti da li firma širi obim poslovanja ili ne.

Drugi poslovni rashodi vezani su za samo poslovanje firme i drastičan rast ovih rashoda nije dobar signal da banka odobri kredit. Tu spadaju troškovi zakupa, marketinga i dr. Poslovna dobit (EBITDA i EBIT) je jako važan pokazatelj (banke sa većinskim stranim kapitalom) ; predstavlja zdrav poslovni rezultat i na bazi ovoga se donose odluke o investiranju. EBITDA je bitan ako će banka dugoročnim kreditom da finansira firmu. Finansijski prihodi i rashodi nastaju na osnovu kursnih razlika i kamata. Za firmu nije dobro ako su finansijski prihodi veliki u odnosu na poslovne prihode. Za kratkoročno finansiranje firme je bitno posmatrati kretanje finansijskih rashoda. Kada oni rastu, to je pretpostavka za banku da se preduzeće finansira iz kredita koje je odobrila neka druga banka. Najveći deo rashoda bi trebalo da se odnosi na poslovne rashode (materijali kod proizvodno orijentisane firme, odnosno nabavna vrednost prodane robe kod trgovinsko orijentisane firme). Kupovina i prodaja osnovnih sredstava, naplata osiguranja preduzeću spadaju u vanredne prihode i rashode. Nije u redu da vanredni prihodi i rashodi budu česti i veliki. Neto rezultat (EAT) je veoma bitna pozicija u bilansu uspeha za banku. Predstavlja kapacitet zarađivanja firme i na osnovu njega banka vrši kategorizaciju klijenta (određuje koliko je rezervisanje potrebno da bi se odobrio kredit). Dobro je da je pozitivan neto rezultat, mada i negativan ne znači loše poslovanje firme, već može biti posledica nekih vanrednih rashoda. Ako dođe do pada neto rezultata, to može značiti da firma gubi poslove. U nastavku, autor grafički predstavlja najznačajnije pozicije bilansa uspeha preduzeća „X“.

Tabela 10. Bilans uspeha preduzeća „X“

R. br	O P I S	2003.god.		2004.god.		2005.god.		INDEX 2004/5
		IZNOS	%uces.	IZNOS	%uces.	IZNOS	%uces.	
A	POSLOVNI PRIHODI I RASHODI <i>Operating income & expenses</i>							
1.	Poslovni prihodi REVENUES	131,464	99.91 %	206,427	99.98 %	267,571	99.61 %	129.62
2.	Nabavna vrednost prodane robe i troškovi materijala <i>Cost of goods sold & materials</i>	107,424	84.21 %	157,471	78.62 %	192,239	74.48 %	122.08
3.	BRUTO POSLOVNI REZULTAT (1-2) GROSS PROFIT	24,040	18.29 %	48,956	23.72 %	75,332	28.15 %	153.88
4.	DRUGI POSL.RASH. <i>Other operating expenses (OPEX)</i>	18,895	14.81 %	41,153	20.55 %	64,240	24.89 %	156.10
5.	POSLOVNA DOBIT PRE KAMATE, POREZA I AMORTIZACIJE (3-4) EBITDA <i>earnings before interest and taxes and depreciation</i>	5,145	3.91 %	7,803	3.78 %	11,092	4.15 %	
6.	Amortizacija	300		400		500		
7.	POSLOVNA DOBIT (5-6) EBIT <i>(earnings before interest and tax)</i>	4,845	3.69 %	7,403	3.59 %	10,592	3.96 %	143.08
B	FINAN. PRIHODI I RASHODI <i>Financial income & expenses</i>							
1.	FINAN. PRIHODI <i>Financial income</i>	0	0.00 %	1	0.00 %	7	0.00 %	700
2.	FINAN. RASHODI <i>Financial expenses</i>	880	0.69 %	853	0.43 %	1,090	0.42 %	128
3.	FINANSIJSKI REZULTAT (1-2)	-880		-852		-1,083		127
C	NEPOSLOVNI I VAN. PRIH. I RASHODI <i>Nonoperating and other income and expenses</i>							
1.	NEP. I VAN. PRIH. <i>Nonoperating and other income</i>	121	0.09 %	31	0.02 %	1,045	0.39 %	3,370.97
2.	NEP. I VAN. RASH. <i>Nonoperating and other expenses</i>	363	0.28 %	824	0.41 %	543	0.21 %	65.90
3.	NEPOSLOVNI I VAN. REZULTAT (1-2)	-242		-793		502		-63.30
D	DOBIT PRE POREZA (A7+B3+C3) EBT <i>(earnings before tax)</i>	3,723	2.83 %	5,758	2.79 %	10,011	3.74 %	173.86
E	POREZI I DOPR. <i>Taxes</i>	0		0		0		
F	NETO REZULTAT (D-E) EAT <i>(earnings after tax)</i>	3,723	2.83 %	5,758	2.79 %	10,011	3.74 %	173.86

Izvor: Agencija za privredne registre

Posmatrajući bilans stanja, kreditni analitičari prate kretanje fiksnih sredstava (imobilizacija). Kod proizvodno orijentisanih preduzeća, firma bi trebalo da ima preko 50% fiksnih sredstava poređujući je sa ukupnom aktivom, jer proizvođači moraju imati jake kapacitete, dok kod trgovinsko orijentisanih preduzeća bi trebalo da imaju ispod 50% od ukupne aktive i tu je visok obrt same aktive. Obrtna sredstva ako rastu, to može biti i dobar i loš znak za banku. Ako je preduzeće u vezi sa velikim trgovinski lancima, a obrtna sredstva rastu to može značiti da preduzeća naplaćuju svoja potraživanja od kupaca u roku. Takođe, ako obrtna sredstva rastu, to može značiti nagomilavanje zaliha. Zalihe se posmatraju u odnosu na nabavnu vrednost prodane robe i troškova materijala iz bilansa uspeha. Ako zalihe padaju a firma pozitivno posluje, to može značiti da ih firma koristi da bi ih prodala kupcima i to je znak za banku da treba da odobri kredit. Opasno je za firmu ako zalihe rastu a prodaja stagnira. Kod trgovinsko orijentisanih preduzeća, zalihe ne treba da budu prevelike.

Banka posmatra i *cash conversion cycle* firme (period od plaćanja npr. materijala do trenutka naplate gotovih proizvoda). Pozicija kupaca u bilansu stanja ako se povećava, to može značiti da firma ne može da naplati svoja potraživanja ali i da daje kupcima svoje proizvode na odloženo plaćanje. Banka analizira period naplate potraživanja, koji se poredi sa periodom plaćanja obaveza prema dobavljačima. Optimalna situacija je kada broj dana naplate potraživanja kraći od

broja dana plaćanja obaveza, s obzirom da preduzeće neće upasti u zonu nelikvidnosti pošto naplatom potraživanja uspeva da odgovori kratkoročnim obavezama. Čim dođe do povećanja vremena naplate potraživanja (obrtu kupaca) u odnosu na obrt dobavljača, to je znak za banku da razmisli da li odobriti kredit. Obaveze prema dobavljačima su dugovi preduzeća koji se moraju isplatiti u datom vremenskom periodu kako bi se izbeglo neizvršenje novčanih obaveza. Na korporativnom nivou, ova pozicija u bilansu stanja se odnosi na kratkoročne dugove prema dobavljačima. Do povećanja ili smanjenja ovih obaveza dolazi zajedno sa povećanjem ili smanjenjem prodaje. Obaveze prema dobavljačima ako rastu to može biti pozitivan znak za banku da firmi odobri kredit, a ako opadaju, to može značiti da napuštaju firmu zbog neizvršenih obaveza prema njima ili prekomernog beskatnog finansiranja firme. Kapitalom se pokriva gubitak preduzeća, a on se može povećati dokapitalizacijom, neraspoređenom dobiti i pretvaranjem duga u kapital. Što se tiče kratkoročnih obaveza, ako se povećavaju, to znači da se preduzeće sve više zadužuje, što može biti loš znak za banku.

Tabela 11. Bilans stanja preduzeća „X“

R. br	O P I S		2003.god.		2004.god.		2005.god.		INDEX 2004/5
			IZNOS	%uces.	IZNOS	%uces.	IZNOS	%uces.	
	AKTIVA	Assets							
1.	IMOBILIZACIJE	Fixed assets	15,826	59.88 %	30,106	51.88 %	51,691	51.72 %	171.70
2.	OBR.T.SREDSTVA	Current assets	10,604	40.12 %	27,922	#### %	48,244	48.28 %	172.78
	A.ZALIHE	Inventories	4,941	46.60 %	9,226	33.04 %	10,927	22.65 %	118.44
	B.POTRAŽIVANJA	Accounts receivable	5,438	51.28 %	18,371	#### %	36,080	74.79 %	196.40
	a. Kupei	a. customers	5,432	99.80 %	18,365	99.97 %	36,078	99.90 %	196.45
	C.GOTOVINA	Cash	225	2.12 %	325	1.16 %	1,237	2.56 %	380.62
	D.HART.OD.VRED.	Investments (securities)	0	0.00 %	0	0.00 %	0	0.00 %	
		Prepaid expenses and other accruals	0	0.00 %	0	0.00 %	0	0.00 %	
3.	AVR		26,430	100 %	58,028	100 %	99,935	100 %	172.22
4.	POSLOVNA IMOVINA	Loss	0		0		0		
	BILANSNA AKTIVA	Balance sheet assets	26,430		58,028		99,935		172.22
5.	VANPOSLOVNA AKTIVA		0		0		0		
	UKUPNA AKTIVA	Total assets	26,430		58,028		99,935		172.22
	VANBILANSNA AKTIVA	Off balance sheet assets	0		0		0		
	PASIVA	Liabilities							
1.	KAPITAL	Equity	6,999	26.48 %	13,896	#### %	25,728	25.74 %	185.15
2.	DUG.REZERVISANJA		4,336	16.41 %	6,036	10.40 %	7,830	7.84 %	129.72
3.	DUG.OBAVEZE	Long term liabilities	2,250	8.51 %	150	0.26 %	10,908	10.92 %	7,272.00
4.	KRA TK.OBAVEZE	CURRENT LIABILITIES	12,845	48.60 %	37,946	65.39 %	55,469	55.51 %	146.18
	A.Kratk.kredit	Short term loans	6	0.05 %	2,887	7.61 %	2,739	4.94 %	94.87
	B.Dobavljači	Accounts payable	12,839	99.95 %	33,559	#### %	51,187	92.28 %	152.53
	C.Primljeni avansi	Advances from customers	0	0.00 %	1,500	3.95 %	1,543	2.78 %	102.87
5.	PVR	Accruals	0	0.00 %	0	0.00 %	0	0.00 %	
	BILANSNA PASIVA	Balance sheet liabilities	26,430	100 %	58,028	100 %	99,935	100 %	172.22
6.	VANPSLOV.PASIVA		0		0		0		
	UKUPNA PASIVA	Total liabilities	26,430		58,028		99,935		172.22
	VANBILANSNA PASIVA	Off-balance sheet liabilities	0		0		0		

Izvor: Agencija za privredne registre

Neto obrtni fond je jedna od najvažnijih pozicija u bilansu stanja za banku. To je razlika između obrtnih sredstava banke i njenih kratkoročnih obaveza ili razliku između ukupnog dugoročnog kapitala i fiksne imovine.

MAGISTARSKI RAD

Trend rasta NOF-a ukoliko je zasnova na povećanju prihoda, prodaji osnovnih sredstava, pretvaranja kratkoročnih u dugoročne zajmove i povećanjem dugoročnih zajmova, to znači da preduzeće finansira obrtna sredstva (zalihe) iz kapitala i dugoročnih sredstava. Ako je NOF negativan, ili ako dođe do njegovog smanjenja usled nabavke osnovnih sredstava, gubitaka firme, isplatom anuiteta po osnovu dugoročnih zajmova i isplatom dobitka u obliku povećanih ličnih dohodaka, banka pretpostavlja da firma iz kratkoročnih izvora finansira dugoročne obaveze. Najbolje i za banku i za preduzeće prema Živanoviću (2004) je da sopstveni neto obrtni fond bude pozitivan i da beleži trend rasta. To znači da se preduzeće finansira iz sopstvenih sredstava. Banka obraća pažnju na ovaj pokazatelj i ukoliko je on relativno mali, to otvara mogućnost rasta zaliha i potraživanja preduzeća u budućnosti.

Tabela 12. Neto obrtni fond preduzeća „X“

R. br	O P I S	2003.god.	2004.god.	2005.god.	INDEX 2004/5
		IZNOS	IZNOS	IZNOS	
1	SOPSTVENI (TRAJNI) IZVORI	6,999	13,896	25,728	185.15
2	GUBITAK (PRENETI + TEKUCI) Loss (last year+current)	0	0	0	
3	SOPSTVENI IZVORI (1 - 2)	6,999	13,896	25,728	185.15
4	DUGOROČNA REZERVISANJA	4,336	6,036	7,830	129.72
5	SOPST. I NJIMA IZJED. IZVORI(3 + 4)	11,335	19,932	33,558	168.36
6	DUGOROČNI POZAJMLJENI IZVORI Long term loans	2,250	150	10,908	7,272.00
7	UKUPNI DUG. KAPITAL (5 + 6) Total long term equity	13,585	20,082	44,466	221.42
8	IMOBILIZACIJE Fixed assets	15,826	30,106	51,691	171.70
9	SOPST.NETO OBRtni FOND (5 - 8)	-4,491	-10,174	-18,133	178.23
10	NETO OBRtni FOND (7 - 8) Net current fund	-2,241	-10,024	-7,225	72.08
11	KRA TKOROČNI ZAJMOVI Short term loans	6	2,887	2,739	94.87
12	SOPST. I POZAJ.FIN.KAP. (10 + 11)	-2,235	-7,137	-4,486	62.86
13	POKRICE ZALIHA NOF				
	%pokrica zaliha sopstvenim NOF	-90.89	-110.28	-165.95	150.48
	%pokrica zaliha NOF	-45.36	-108.65	-66.12	60.86
	%pokrica zaliha sop. I poz.fin.kapit.	-45.23	-77.36	-41.05	53.07
14	OBRtnA SREDSTVA Current assets	10,604	27,922	48,244	172.78
	%pokrica ukunih obrt.sredstava NOF	-21.13	-35.90	-14.98	41.72

Izvor: Na osnovu zvaničnog bilansa stanja preuzetog sa sajta Agencije za privredne registre

Bankarski analitičari su posmatrali kretanje i razvoj preduzeća samo na osnovu bilansa stanja i bilansa uspeha. Međutim krajem 60-ih godina 20. veka pojavili su se novi finansijski izveštaji među kojima postaje najznačajniji izveštaj o novčanim tokovima. Navedeni izveštaj pokazuje prilive i odlive na osnovu poslovne, investicione i finansijske aktivnosti. Postoje dva osnovna metoda sastavljanja i prikazivanja izveštaja o novčanim tokovima a to su direktan i indirektan metod. Komitet za MRS je 1992. godine revidirao i imenovao izveštaj o novčanim tokovima u MRS 7. Ovaj finansijski izveštaj je obavezan i deo je godišnjeg izveštaja preduzeća. Kao posledicu promena u pozicijama aktive i pasive imamo Izveštaj o novčanim tokovima. Taj izveštaj predstavlja jedan obračunski period u kome nastaju i u kome su zabeležene određene promene u stanju gotovine i gotovinskih ekvivalenata.

Pod gotovinom podrazumevano gotovinu koja se nalazi u blagajni, kratkoročne depozite i one po viđenju, poslovnih banaka. Gotovinski ekvivalenti su komercijalni zapisi, menice, obveznice, čekovi i akcije državnog trezora kojima je rok dospeća do 3 meseca. Promene u gotovini i gotovinskim ekvivalentima prikazani su u Izveštaju o novčanim tokovima. Taj izveštaj se sastoji iz tri dela, prvi deo čine tokovi gotovine iz poslovne aktivnosti preduzeća, drugi deo su tokovi gotovine iz investicione aktivnosti, a treći deo izveštaja predstavljaju tokovi gotovine iz finansijske aktivnosti.

Transakcije koje za posledicu imaju stvaranje poslovnih prihoda i rashoda su značajan deo **poslovnih aktivnosti**. U te aktivnosti ubrajamo: neto dobitak, depresijaciju i amortizaciju, korekcije neto dobitka, promene potraživanja od kupaca iz poslovanja, promene zaliha, promene obaveza prema dobavljačima iz poslovanja, promene ostale tekuće aktive, promene poreza dospelih za naplatu. Primanje gotovine i odlivi gotovine predstavljaju pozitivne, odnosno negativne novčane tokove, a posledica su navedenih poslovnih transakcija. Neto gotovina iz poslovnih transakcija jeste razlika koja nastane prilikom primanja i izdavanja gotovine. Neto novčani tokovi se upoređuju sa ostvarenim neto dobitkom iz bilansa uspeha i na taj način ovi tokovi iz poslovnih aktivnosti utiču na sam bilans uspeha.

Kada govorimo o vrednovanju i selekciji ulaganja na rok duži od jedne poslovne godine, tada se bavimo **investicionim aktivnostima preduzeća**. U takve aktivnosti ubraja se: prodaja i kupovina nekretnina, postrojenja i opreme, prodaja i akvizicija preduzeća, neto investicije, zatim ulaganje u dugoročne finansijske instrumente, kao što su akcije i obveznice, pa i prodaja istih na finansijskom tržištu. U ovom slučaju razlika nastala između primanja i izdavanja gotovine se naziva neto gotovina iz aktivnosti finansiranja.

Transakcije koje nastaju između preduzeća i negovih poslovnih partnera (kreditori, akcionari) spadaju u **finansijsku aktivnost preduzeća**. Ove aktivnosti imaju uticaj na veličinu i strukturu izvora finansiranja, tačnije utiču na promenu odnosa sopstvenog i pozajmljenog kapitala. Novčana primanja (uzimanje kredita, emisija obveznica i akcija) i novčana izdavanja (isplata dividendi) su posledica odnosa preduzeća i vlasnika kapitala (akcionara) i poverilaca (banke, finansijske institucije), a njihovu razliku (razlika primanja i izdavanja gotovine) čini neto gotovina iz tih finansijskih aktivnosti.

Tabela 13. Izveštaj o novčanim tokovima preduzeća „X“

MAGISTARSKI RAD

Naziv pozicije	AOP	2007	2008	2009	2010
I. Prilivi gotovine iz poslovnih aktivnosti (1 do 3)	301	542.435	623.830	478.010	105.505
1. Prodaja i primljeni avansi	302	524.707	611.816	467.947	141.454
3. Ostali prilivi iz redovnog poslovanja	304	8.104	11.625	9.591	8.869
II. Odlivi gotovine iz poslovnih aktivnosti (1 do 5)	305	581.171	673.594	454.349	310.329
1. Isplate dobavljačima i dati avansi	306	342.529	459.897	277.475	147.163
2. Zarade, naknade zarada i ostali lični rashodi	307	202.538	193.957	128.838	152.727
3. Plaćene kamate	308	8.866	14.564	25.452	10.439
4. Porez na dobitak	309	2.119	2.063	966	0
5. Plaćanja po osnovu ostalih javnih prihoda	310	25.119	3.115	21.618	0
III. Neto priliv gotovine iz poslovnih aktivnosti (I - II)	311	-	-	23.661	0
IV. Neto odliv gotovine iz poslovnih aktivnosti (II - I)	312	38.736	49.764	0	159.824
I. Prilivi gotovine iz aktivnosti investiranja (1 do 5)	313	58.674	21.702	13.658	0
2. Prodaja nematerijalnih ulaganja, nekretnina, postrojenja, opreme i bioloških sredstava	315	56.136	21.701	13.658	0
II. Odlivi gotovine iz aktivnosti investiranja (1 do 3)	319	17.145	5.425	13.998	4.820
2. Kupovina nematerijalnih ulaganja, nekretnina, postrojenja, opreme i bioloških sredstava	321	17.145	5.381	13.989	4.820
IV. Neto odliv gotovine iz aktivnosti investiranja (II - I)	324	-	-	340	4.820
I. Prilivi gotovine iz aktivnosti finansiranja (1 do 3)	325	11.174	63.000	49.207	302.683
2. Dugoročni i kratkoročni krediti (neto prilivi)	327	11.174	63.000	49.207	302.683
II. Odlivi gotovine iz aktivnosti finansiranja (1 do 4)	239	20.359	37.510	54.184	129.170
2. Dugoročni i kratkoročni krediti i ostale obaveze (neto odlivi)	331	20.359	37.510	54.184	129.170
3. Finansijski lizing	332	-	-	-	-
III. Neto priliv gotovine iz aktivnosti finansiranja (I - II)	334	-	25.490	0	173.513
IV. Neto odliv gotovine iz aktivnosti finansiranja (II - I)	335	9.185	-	4.977	0
G. SVEGA PRILIVI GOTOVINE (301+313+325)	336	612.283	708.532	540.875	453.188
D. SVEGA ODLIVI GOTOVINE (305+319+329)	337	618.675	716.529	522.531	444.319
DJ. NETO PRILIVI GOTOVINE (336-337)	338	-	-	18.344	8.869
E. NETO ODLIV GOTOVINE (337-336)	339	6.392	7.997	0	0
Ž. GOTOVINA NA POČETKU OBRAČUNSKOG PERIODA	340	1.576	662	237	92
Z. POZITIVNE KURSNE RAZLIKE PO OSNOVU PRERAČUNA GOTOVINE	341	7.916	10.145	8.107	3.311
I. NEGATIVNE KURSNE RAZLIKE PO OSNOVU PRERAČUNA GOTOVINE	342	2.438	2.573	26.596	12.193
J. GOTOVINA NA KRAJU OBRAČUNSKOG PERIODA (338 - 339 + 340 +341 - 342)	343	662	237	92	79

Izvor: Agencija za privredne registre

Dok su bilans stanja i bilans uspeha zasnovani na računovodstvenom načelu poslovanja, po kojem se prihodi i rashodi priznaju u vreme prodaje čak iako nije došlo do razmene gotovine, izveštaj o novčanim tokovima priznaje samo transakcije u kojima se razmenjuje gotovina. Izveštaj o novčanim tokovima bitan je pokazatelj stanja u kojem se firma nalazi.

U uslovima savremene ekonomije, cash flow postaje značajan analitički instrument za procenu zarađivačke sposobnosti i finansijske snage preduzeća, odnosno sredstvo za izbor između više investicionih varijanti i merilo za utvrđivanje vrednosti preduzeća.

4.5. Kreditna ekspanzija u Republici Srbiji – kreditni rast, trend, ciklus ili kreditni bum

Sa teorijskog stanovišta, kreditni rast se može predstaviti u vidu tri komponente: kreditnog trenda, kreditnog ciklusa i kreditnog buma. **Kreditni trend** je određen nivoom ekonomskog razvoja kao i procesom prilagođavanja (konvergencije) nivou koji je karakterističan za razvijene tržišne privrede. **Kreditni ciklus** predstavlja privremena odstupanja od dugoročnog ravnotežnog nivoa pod uticajem različitih cikličnih faktora. **Kreditni bum** je prekomerni i potencijalno rizični kreditni rast iznad ravnotežnog nivoa. Brojne empirijske studije su pokazale da je u gotovo 70% slučajeva, kreditni bum povezan sa prekomernim rastom potrošnje i investicione tražnje, dok je znatno ređe povezan sa privrednim bumom. Rezultati istraživanja koja je sproveo MMF (2004. godine) pokazuju da je kod 75-80% ekonomija kreditni rast bio povezan sa pojavom bankarske i valutne krize. Bilanse banaka u predtranzicionom periodu karakterisali su loši i nenaplativi zajmovi odobreni javnim i društvenim preduzećima, a na početku tranzicionog perioda kreditno tržište u Srbiji je bilo izuzetno neaktivno. Osnovne razloge toga treba tražiti u:

- 1) Niskom nivou štednje u bankarskom sektoru i niskom kreditnom potencijalu po tom osnovu;
- 2) Sporom restrukturiranju javnog sektora;
- 3) Nedostatku kvalitetnih investicionih projekata i kvalitetnih kreditnih korisnika;
- 4) Pripremi i početku sprovođenja bankarskih reformi koji su zahtevali prilagođavanja kreditne politike banaka i procedura vezanih za obezbeđivanje kredita novom načinu rada;
- 5) Nasleđenim lošim kreditnim portfolijima banaka;
- 6) Visokim aktivnim kamatnim stopama i drugo.

Tokom poslednje tri-četiri godine krediti privatnom sektoru u Srbiji beleže veoma dinamičan rast, naročito krediti odobreni stanovništvu i to potrošački i stambeni. Do 2003. godine, krediti stanovništvu se gotovo nisu ni odobraval. Kada su u pitanju preduzeća, banke se u najvećoj meri orijentišu na mala i srednja preduzeća, jer su ona uglavnom efikasnija zbog činjenice da su u privatnom vlasništvu. U toku 2006. godine preduzeća počinju sve više direktno da se zadužuju u inostranstvu. Osnovni izvor kreditne aktivnosti u Srbiji predstavlja rastući depozitni potencijal naročito stanovništva, ali značajna sredstva se obezbeđuju i putem zaduživanja banaka u inostranstvu kao i dokapitalizacijom

banaka. Država u poslednjih nekoliko godina, zahvaljujući značajnim prihodima od privatizacije, prihodima po osnovu poreza na dodatu vrednost i disciplinovanijoj fiskalnoj politici ne koristi značajnije kredite banaka.

Visoko je učešće kredita indeksiranih u stranoj valuti (oko 70%). Visoko učešće kredita sa deviznom klauzulom može se objasniti visokim stepenom eurizacije u Srbiji i činjenice da je nemačka marka, a potom evro u većem delu predtranzicionog i prvoj fazi tranzicionog perioda korišćen, ne samo kao čuvar blaga, već i kao mera vrednosti i sredstvo plaćanja. Ukoliko se izvrši poređenje sa drugim zemljama, uočava se da je jedino u Hrvatskoj veće učešće indeksiranih kredita.

Posle perioda intenzivne remonetizacije koji je u Srbiji počeo 2001. godine, prava kreditna ekspanzija započela je 2004. godine. Krediti domaćinstvima posebno su brzo rasli, ali treba imati u vidu nizak polazni nivo zaduženosti od 56 evra po glavi stanovnika krajem 2003. godine. Glavni razlozi za zabrinutost odnose se na inflatorne pritiske i uticaj na trgovinski bilans, dok efekti ekspanzije na kvalitet kredita još uvek nisu primećeni. Osnovne mere koje Narodna Banka Srbije preduzima u cilju usporavanja kreditne ekspanzije su: podizanje stope obavezne rezerve – u nekoliko navrata; obavljanje operacija na otvorenom tržištu, odnosno podizanje kamatne stope, pooštavanje uslova za odobravanje kredita stanovništvu, uključujući i ograničenje izloženosti banaka kreditnom riziku. Zaključno s prvim kvartalom 2006. godine, mere NBS-a nisu imale značajnijeg efekta na suzbijanje rasta kreditne aktivnosti.

Srbija je od početka 2001. suočena sa brzim rastom kreditne aktivnosti, ali se tek period od početka 2004. do 2007. godine može smatrati periodom prave kreditne ekspanzije. Pre toga, kreditna aktivnost je rasla u kontekstu remonetizacije finansijskog sistema, sa krajnje niskim nivoom posredništva, uz vrlo nisku polaznu osnovu (novčana masa i suma kredita krajem 2001. godine iznosili su svega 18% odnosno 10,5% BDP-a, a zaduženost po glavi stanovnika čak i 2003. godine iznosi svega 56 evra). Posle usporavanja u 2003. godini, rast kredita od 2004. godine ponovo se ubrzava. Međutim, kreditna ekspanzija počinje sa daleko više osnove (početkom 2004. godine krediti iznose 15,9% BDP-a, a od poslednjeg kvartala 2004. godine se ne spuštaju ispod 20% BDP-a). Nesumnjivo je da je rast kredita u Srbiji podstaknut mogućnostima banaka da ostvare veoma visoku zaradu (uprkos snažnim pokušajima NBS-a da ograniči taj rast), a ne činionicima koji proističu iz finansijske nediscipline ili lošeg mikroekonomskog upravljanja. Kreditna ekspanzija u Srbiji praćena je sveobuhvatnim restrukturiranjem bankarskog sektora, u kojem je skoro 70% ukupne aktive bankarskog sistema „izbrisano” stečajem četiri velike banke, i gde je sve veći deo

bankarskog sistema privatizovan ili prodat stranim bankama. Udeo stranog vlasništva u aktivni bankarskog sistema porastao je sa 23,9% krajem 2003. godine na 68,7% krajem 2005. godine. Tokom 2004. i 2005. godine, krediti nedržavnom sektoru beleže veoma brz realni rast, prosečno oko 33% na godišnjem nivou, uz ubrzanje na 38% u prvom kvartalu 2006. godine. Realni rast kredita domaćinstvima je izrazit, sa prosečnom stopom od 81,3% na godišnjem nivou i pored napora NBS-a da ga ograniči. Nivo zaduženosti domaćinstava nastavio je vrtoglavo da raste, i u prvom kvartalu 2006. godine dostiže 216 evra, malo iznad nivoa prosečne mesečne zarade. Ova ekspanzija je u potpunosti finansirana iz zaduživanja poslovnih banaka u inostranstvu, rasta njihovog kapitala i iz prikupljenih depozita. Obaveze poslovnih banaka prema inostranstvu porasle su za 1.767 miliona evra. Dok je u 2004. godini zaduživanje u inostranstvu dominantno služilo za finansiranje sve većeg deficita tekućeg bilansa, ono se u 2005. godini odnosi uglavnom na finansiranje kreditne aktivnosti banaka. U 2005. godini, akumulacija deviznih rezervi NBS-a je iznad obaveza poslovnih banaka prema inostranstvu, čime je za 603 miliona evra poboljšao položaj bankarskog sistema prema inostranstvu.

Naglašena pomeranja tražnje ka domaćim tržištima odrazilo se na rast novčane mase, koji je u prvom kvartalu 2006. godine dostigao realnu stopu od 25%.

Tabela 14. Srbija, monetarni pregled, 2002–2005 (u %):

	2003	2004	2005
Rast M2	18,7	16,1	20,8
Kreditni nedržavnom sektoru	24,1	33,3	33,5
Kreditni domaćinstvima	65,9	97,8	64,8
Kreditni preduzećima	18,2	20,5	23,4
Realni rast BDP	2,4	9,3	6,3
Inflacija, na kraju perioda	7,8	13,7	17,7
Inflacija, prosek perioda	11,7	10,1	16,5
Ukupni bilans konsolidovane države, u % BDP	-1,1	1,0	2,0
Tekući bilans u % BDP	-10,5	-14,7	-10,0

Izvor: Narodna Banka Srbije

Porast kreditne aktivnosti može da rezultira porastom agregatne tražnje, odnosno potrošačkim ili investicionim bumom, što preko zavisnosti od prethodne platnobilansne pozicije i marginalne sklonosti uvozu može da izazove značajne platnobilansne probleme i pojavu valutne krize. Ipak, intenzivnija kreditna aktivnost

ne predstavlja uvek signal potencijalne krize. Naime, visoka kreditna aktivnost može biti posledica finansijskog produbljivanja i kao takva ne narušava makroekonomsku i finansijsku stabilnost. Zbog toga, jedan od ključnih zadataka monetarnih vlasti je identifikovanje karaktera kreditnog procesa, odnosno da proceni da li je kreditni rast rezultat finansijskog produbljivanja tj. *catching up* procesa ili je u pitanju kreditni bum. Sa druge strane, rapidni rast kredita može da predstavlja i rezultat delovanja cikličnih faktora, pa je u pitanju ciklični proces, budući da nivo investicija i sredstava neophodnih za obezbeđenje obrtnog kapitala zavisi od faze ekonomskog ciklusa. Uticaj cikličnih fluktuacija na kreditni rast može biti veoma značajan, tim pre što nivo kredita uzetih za obezbeđenje obrtnog kapitala predstavlja najveće učešće ukupnih kredita. Ukoliko je kreditni rast posledica potrebe obezbeđenja sredstava za finansiranje investicija i obrtnog kapitala, ovaj rast nije rizičan.

Bum vezan za cene aktive nastaje kada cene kapitala i aktive prelaze fundamentalni nivo vrednosti definisan kao zbir diskontovanih budućih prihoda po osnovu izdavanja i prodaje. Slično se definiše i kreditni bum, kao permanentan rast kredita iznad ravnotežnog nivoa. Kreditni bum zapravo predstavlja kreditnu ekspanziju koja je neodrživa i obično implicira pojavu finansijske krize. Pri tome, u nekim zemljama kreditni bum je podstaknut delovanjem finansijskog akceleratora i nesavršenosti finansijskih tržišta, odnosno postojanja asimetričnih informacija i institucionalnih problema. U zavisnosti od toga u kojoj meri postoje pozitivna očekivanja tržišnih subjekata, rašće potencijal za korišćenje kredita. Međutim, ukoliko se pozitivna očekivanja pokažu kao nerealna, kreditni rast postaje neodrživ.

Savremena literatura ukazuje i na druge faktore koji mogu da utiču na promenu tražnje za kreditima i na nivo otplate kredita. Tako na primer, ukoliko dođe do porasta domaće tražnje pri visokim kapitalnim prilivima, može doći do porasta relativnih cena nerazmenljivih u odnosu na razmenljiva dobra. Rast cena nerazmenljivih dobara povećaće profitabilnost preduzeća koja proizvode ova dobra i povećaće se potencijal za korišćenje kredita radi većih investicija i proizvodnje u narednom periodu. Ukoliko pak dođe do kapitalnih odliva, to će uticati na smanjenje relativnih cena, što nameće potrebu smanjenja kreditne izloženosti preduzeća i za posledicu može imati pogoršanje kreditnog portfolija banaka. Makroekonomske implikacije kreditnog buma se ogledaju u više segmenata. Tako kreditni bum, praćen ekonomskom ekspanzijom, može dovesti do značajne kontrakcije ekonomske aktivnosti u narednom periodu i pada domaće tražnje, koja može da rezultira dubokoj recesiji. Negativne implikacije kreditnog buma su i rast cena nerazmenljivih dobara koji dovodi do rasta domaće inflacije i za posledicu ima realnu apresijaciju. Kreditni bum takođe dovodi do naglog rasta

cene akcija. Međutim, kakav će biti krajnji efekat kreditnog buma na inflaciju nije jasno oceniti, budući da se efekat rastuće agregatne tražnje na inflaciju, nastao kao posledica kreditnog buma, može neutralisati delovanjem dezinflatornih efekata realne apresijacije.

Kao što je poznato, Republika Srbija je početkom dvehiljaditih ušla u proces tranzicije koji su pratili priliv inostranih investicija i značajne promene u pogledu konkurentnosti na tržištu. Firme u Srbiji su se poslednje decenije dvadesetog veka suočile sa nemogućnošću akumulacije kapitala, smanjenoj dostupnosti sredstava, ali i razvoja know-how, što je značajno uticalo na njihovu konkurentnost u odnosu na firme iz inostranstva. Posledica ovakvog položaja domaćih preduzeća je uticala na povećanje zaduživanja i to kod banaka u pretežno stranom vlasništvu, po veoma nepovoljnim uslovima. Štaviše, uslovi zaduživanja su u Srbiji dugi niz godina najnepovoljniji u odnosu na region i daleko lošiji u odnosu na tržište u razvijenim evropskim državama i evropsko tržište uopšte. Uprkos tome, utisak stabilnosti koji je odavala monetarna politika i njena prividna predvidljivost, kao i to da je kurs dinara nerealno predstavljan, paralelno sa konstantnim rastom cena na tržištu nekretnina stvarao je pogrešnu percepciju niske cene kredita, uprkos visokim kamatama i izuzetno nepovoljnim uslovima zaduženja. Međutim, nakon što je svetska ekonomska kriza iznenada stupila na scenu, postale su vidljive i sve pogrešne pretpostavke i ideje o stanju monetarne politike.

Pored svetske ekonomske krize, značajnu ulogu je odigrala i autohtona unutrašnja kriza koja je, ako uzmemo u obzir pad kursa dinara u odnosu na evro za više od 30% u poslednje 2 godine, što je dovelo do značajnih gubitaka zaduženih u stranoj valuti.

Nemogućnost obezbeđenja garancija za nove kredite je dovela do gašenja mnogih preduzeća, dok su s druge strane, zaduženja preduzeća koja su mogla obezbediti garanciju znatno povećana što je dalje vodilo do toga da sav prihod preusmeravaju bankama i državi, koja je sopstvene obaveze preusmerila na teret već prezadužene privrede što je privredi stvaralo dodatni teret dugovanja i guralo ih u začarani dužnički krug.

Srpske firme koje se danas smatraju uspešnim su one koje ispunjavaju obaveze prema državi, dobavljačima, zaposlenima i bankama, ali tu je kraj njihovih mogućnosti za rastom, odnosno, ne postoji mogućnost za otvaranje novih radnih mesta. Sa druge strane, sve je više onih koji to nisu u stanju, pa se ne treba ni čuditi što se trend propadanja firmi i gubitaka radnih mesta ne zaustavlja. Ako se pitamo ko je najviše osetio krizu, neće nam trebati mnogo da zaključimo da su to upravo sitni preduzetnici i mala preduzeća koja uglavnom raspolažu malim

kapitalom i koja nemaju velike mogućnosti zaduživanja, pa tako i ne uspevaju da prebrode krizu. Osim njih, propadaju i velika preduzeća i sistemi, koja su ugrožena krizom, ali na suprotan način. Naime, kako je za njih mogućnost zaduživanja bila dostupnija, oni su je svakako koristili, ali tako su došli do prezaduživanja. Ako uzmemo u obzir pojavu da velike sisteme karakterišu određene zajedničke slabosti u uslovima ekonomske krize i na to dodamo nepovoljno kretanje kursnih razlika i drastično povećanje bankarskih anuiteta, ne iznenađuje to što je došlo do propasti čak i poslovnih giganta.

Svakako, trend u privredi prati opšti trend na nivou države. Samo pojedine firme imaju uspešne rezultate, između ostalog, i zbog toga što svoje obaveze prema kreditorima uredno izmiruju i što pronalaze način da ostvare meru i ravnotežu između vlastitih mogućnosti i želje za jačanjem i razvojem svog poslovanja. Bez obzira što se od 2000. godine godišnji rast kreditne zaduženosti građana Srbije beleži dvocifrenim procentima, oni su još uvek u dnu evropske lestvice, kako po stepenu zaduženosti, tako i po ukupnoj količini pozajmljenog novca. Ono što ih sprečava da se više zadužuju jesu niska primanja, guvernerove mere za obuzdavanje „keš kredita“ i visoke bankarske kamate. Čitavu deceniju trajala je kreditna apstinencija i „glad“ za „svežim“ novcem u Srbiji. Onda su došle demokratske promene, prodavnice su se napunile robom, a stanogradnja je „oživila“. Gomila stranih banaka i lizing kuća „utrkuje“ se u ponudi usluga i Srbija je počela da liči na druge evropske države, sa ponekom specifičnošću. Krediti su zaista postali deo svakodnevice većine građana Srbije, koji uzimaju pozajmice od banaka da bi sastavili kraj sa krajem. Međutim, zaduženost građana Srbije još uvek je daleko manja od zaduženosti građana razvijenih evropskih zemalja, pa čak i nekih zemalja u okruženju gde je dug građana bankama u proseku nekoliko puta veći nego u Srbiji. Ta računica može da „zavara“, iz prostog razloga što kredit ne koriste svi građani. Otrilike, milion građana su trenutno korisnici kredita banaka i svaki od njih je dužan preko hiljadu evra, odnosno nekoliko prosečnih plata. Kredit se lako dobija, a banke zaračunavaju zaista zelenašku kamatu. Konkretno fian punto, koji košta 8.000 evra, sa kamatama izađe na oko 10.500 evra, a mesečna rata je od 100 do 120 evra, zavisno od načina uplate i dužine otplate. To je za jedan prosečni srpski budžet vrlo visoka stavka.

Ono što je najgore, građani Srbije veoma često uzimaju kredit i za godišnje odmoro. Pri tome, do skoro su uzimali kredite na pet, šest, čak i na 10 godina da bi otišli jednom na letovanje na 15 dana i onda to otplaćuju u narednih 10 godina, plaćajući pri tome izuzetno visoke kamate. Te kamate su „znale“ da idu i preko 25% pa čak i do 30% na godišnjem nivou, što je zaista visoka kamatna stopa. A najgore je kada se kredit uzme, a da se veoma često ni ne zna za šta će se te

pare upotrebiti. U drugim zemljama gotovo i da nema keš kredita. To je srpski izum, koji ima izuzetno visoke kamatne stope.

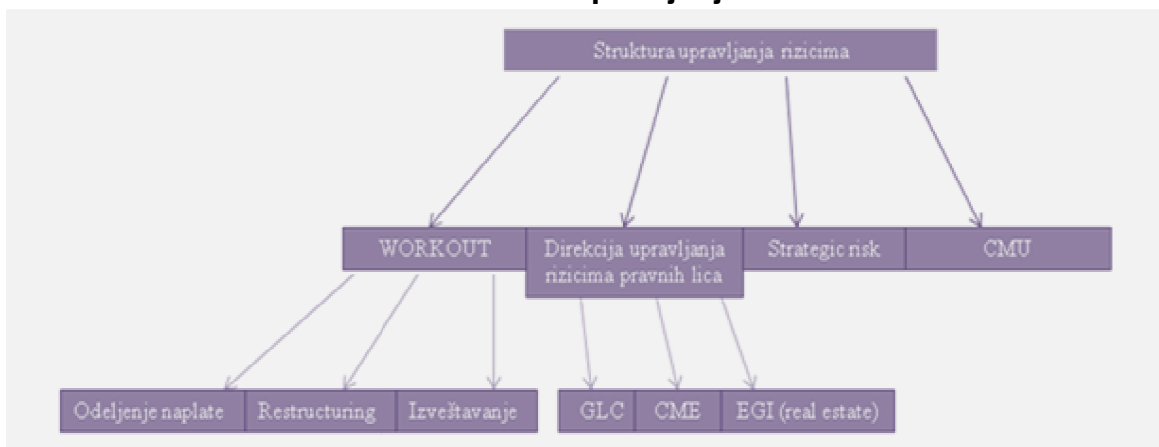
Gotovinski krediti su u našoj zemlji bili predmet najveće tražnje. Zadnjim merama Narodne banke Srbije je došlo do zaustavljanja rasta gotovinskih kredita. Ono u čemu su banke u Srbiji postigle posebno značajne rezultate su stambeni krediti. Gotovinski krediti su potpuno destimulativni. Maksimalni rok koji dozvoljava Narodna banka je dve godine a kamatne stope se kreću i preko 20% na tržištu. Najveće ograničenje su ustvari uslovi pod kojima klijenti mogu da dobiju, odnosno visina rate kojom su ograničeni za sve kredite, uključujući i kreditne kartice. Građanin u Srbiji može da se zaduži do 30% svojih redovnih primanja, a za stambene kredite ta granica je pomerena do 50%. Vreme otplate je 20-30 godina. Što se tiče visine kamatne stope, u Srbiji su generalno visoke kamate. Uzrok za to „leži“ u tri razloga. Jedan je što su sredstva koja se prelivaju iz inostranstva kao kreditne linije nešto viša za Srbiju zbog procene rizika zemlje koji je još uvek viši nego u zemljama u okruženju. Drugi je što je stopa inflacije u Srbiji u tekućoj godini nešto veća od očekivane i približava se dvocifrenom broju 10. Treći razlog su relativno oštre mere monetarne politike od strane Narodne banke Srbije, što značajno otežava i poskupljuje cenu plasiranih sredstava.

5. Mesto i uloga *workout* sektora u organizacionoj strukturi savremene komercijalne banke

5.1 Pojam, značaj poslovnih aktivnosti sektora za neperformansne kredite kao dela organizacione strukture savremene komercijalne banke

U bankarskom sektoru, služba za loše kredite ili *workout* ima veoma značajnu ulogu u postkriznom periodu. Naime, većina kredita koji su odobreni privredi i stanovništvu od strane komercijalnih banaka nisu otplaćivani na vreme. Svaki kredit koji se ne plaća duže od 90 dana, smatra se problematičnim kreditom i šalje se u sektor *workout*-a. Konkretna uloga službe za loše kredite je da pokuša da prilagodi uslove iz ugovora koji bi klijentima odgovarali i kako bi mogli da otplate glavnici i kamatu u određenom periodu.

Funkcija upravljanja rizicima u banci je imperativ uspešnog poslovanja, a savremeni koncept ove funkcije, podrazumeva koordinaciju sa *workout* sektorom. Ukratko, *workout* predstavlja deo strukture upravljanja rizicima.

Slika 5. Struktura upravljanja rizicima

Izvor: Erste banka

Na čelu službe za loše kredite najčešće se nalazi šef odeljenja za naplatu potraživanja u okviru direkcije za upravljanje rizičnim i spornim plasmanima. Njegova uloga je da organizuje i rukovodi radom odeljenja, prati rad filijala i u saradnji sa direktorom sektora rizika sastavlja izveštaje i informacije za kreditni odbor i izvršni savet o naplati prihoda banke, kao i o kašnjenju klijenata u izvršavanju obaveza po odobrenim kreditima.

Šef službe za loše kredite ima pravo da predlaže strategije u vezi naplate problematičnih kredita i ostalih plasmana. Takođe, obavlja aktivnosti u vezi realizacije utvrđene strategije naplate problematičnih kredita i u vezi prenosa „oporavljenih” kredita u redovni postupak praćenja i naplate koje kasnije vrši odeljenje kreditne administracije. U donošenju odluka šefa odeljenja *workout*-a učestvuju kako Živanović (2004) navodi i viši saradnici i samostalni stručni saradnici. Njihova uloga je da obavljaju poslove u vezi naplate problematičnih kredita i ostalih plasmana banke, izveštavaju o stanju problematičnih kredita, vrše kontrolu dokumenata koji proizilaze iz odluka organa banke i kontrolu realizacije odluke u organizacionim delovima banke. Takođe, vrše dokumentarnu kontrolu namenskog korišćenja kredita od strane klijenta, terensku kontrolu i utvrđivanje činjeničnog stanja u vezi sa namenskom upotrebom sredstava. Sastavljaju izveštaje o rezultatima kontrole sa predlogom odgovarajućih zaključaka. Po nalogu direktora sektora i šefa odeljenja mogu obavljati i neke druge poslove koji su vezani za delatnost *workout*-a.

5.2 Procedure naplate potraživanja i upravljanja problematičnim plasmanima korporativnih klijenata

Da bi sektor za poslove sa privredom, odnosno sektor rizika i svi drugi sektori jedinstveno pristupili prilikom realizacije naplate odobrenih bankarskih plasmana kao i u cilju uspostavljanja internih kontrolnih postupaka i sistema informisanja rukovodstva, banke donose sopstvene procedure naplate potraživanja i upravljanja problematičnim plasmanima korporativnih klijenata.

Sama procedura naplate potraživanja određuje elemente naplate potraživanja u korist banke u odnosu na korporativne klijente. Pod pojmom potraživanja podrazumeva se bilansna aktiva, vanbilansne pozicije, kratkoročni i dugoročni krediti, otkup potraživanja, eskont menica, plative garancije, avali, akceptne menice, neiskorišćene preuzete obaveze i tako dalje. Procedura naplate potraživanja se sastoji iz nekoliko postupaka kao što su revizija kredita i monitoring odnosa sa klijentom, rani signali upozorenja i kontrolna lista, naplata dospelih potraživanja, upravljanje problematičnim kreditima kao i otpis plasmana. Interni kontrolni postupci podrazumevaju sistem nadzora i informisanja o sprovođenju propisanih postupaka i procedura, sistem odobravanja i ovlašćenja, kao i sistem verifikacije i usaglašavanja.

Revizija kredita i monitoring odnosa sa klijentom predstavlja jedan od najvažnijih postupaka u proceduri naplate potraživanja. Svaki odobren bankarski plasman mora da bude revidiran barem jednom godišnje. *Account manager* je dužan da sačini aplikaciju o kreditu koji će biti revidiran od strane nadležnih organa. *Account manager* ima obavezu da kontaktira klijenta ukoliko sva potrebna dokumentacija, koja je predviđena ugovorom o kreditu, nije dostavljena na vreme. Kada *account manager* prikupi sva relevantna dokumenta, onda se šalje odeljenju kreditnog rizika za dalju analizu.

Account manager je dužan da bude u stalnom kontaktu sa klijentom kojem je odobren bankarski plasman, a *risk manager* mu se pridružuje kada se organizuje poseta klijenta. *Account manager* ima obavezu da pripremi kratak izveštaj vezan za sve aspekte poslovnog razvoja kompanije koji se dalje prosleđuje sektoru za upravljanje rizicima.

Analizom kompanije se može utvrditi da postoje neki defekti gde treba izvršiti korekcije u uslovima bankarskog plasmana i sredstvima obezbeđenja. O tome se obaveštava kreditna administracija, odnosno u slučaju da treba da se produži rok otplate bankarskog plasmana i ona dnevno kontroliše kašnjenja u

plaćanjima. *Rani signali upozorenja i kontrolna lista* su postupci u proceduri naplate potraživanja koji imaju veliki značaj.

Konstantna kontrola kretanja računa klijenta je posebno značajna za kreditne linije i kratkoročno finansiranje. Na osnovu redovnog monitoringa, prati se trend prometa računa u odnosu na prethodne periode i u odnosu na ukupan promet klijenta, tokove plaćanja koji su izvršeni preko banke kao i razvoj stanja računa. Najteži element u kontroli kreditne izloženosti je rano prepoznavanje problema. Često se dešava da potencijalno „maligne“ pozicije budu prekasno primećene. Zahvaljujući *sistemu ranog upozoravanja*, takav problem se može lakše otkriti i otkloniti na vreme.

Da bi se prepoznavanje potencijalnog rizika desilo što je ranije moguće, banke vrše kontinuirani monitoring sledećih indikatora među kojima je *prekoračenje računa i kreditne linije*. Posebno treba obratiti pažnju na docnju u pogledu plaćanja glavnice, kamate ili provizije, kao i prekoračenjima na računima korisnika kredita i kreditnih linija. Redovno pojavljivanje kašnjenja u plaćanju su karakteristika mnogih kredita, pogotovu u postkriznom periodu, pre padanja u docnju zbog nelikvidnosti i nesolventnosti. Imperativ je brzo i pažljivo praćenje listi prekoračenja i monitoring odabranih korisnika kredita. Konstantno prekoračenje limita ili kašnjenje u plaćanju glavnice, kamate ili provizije, zahteva neposredni kontakt sa klijentom kako bi se diskutovalo o razlozima kao što su neadekvatno upravljanje gotovinom, povećanje računa potraživanja, povećanje zaliha, korišćenje kratkoročnih izvora za finansiranje dugoročnih investicija, redukcija kreditnih linija dobavljača, refinansiranje kredita druge banke, pokriće gubitaka, privatna povlačenja sredstava i tako dalje. Na osnovu rezultata navedenog ispitivanja, iznosi prekoračenja moraju biti eliminisani ili uspostavljanjem i povećanjem kreditne linije, ili postizanjem dogovora o tome kako smanjiti ili u potpunosti eliminisati dugovni saldo. O prekoračenjima moraju da se podnose izveštaji nadležnim organima, kao element sistema za rano upozoravanje. Sledeći indikator je *kašnjenje u dostavljanju informacija i prevazilaženje dospeća ili dana revizije*. Usled nedostatka informacija koje je korisnik kredita bio dužan da pruži i koji mogu biti posledica njegove nemogućnosti ili nespremnosti da tražene informacije i finansijske izveštaje dostavi na vreme, može doći do kašnjenja u produženju ili prevazilaženje dana revizije. To može biti znak da postoji već pogoršana finansijska pozicija koju treba ozbiljno razmotriti. Naredni indikator je *povećavanje duga prema drugim bankama*. Povećavanje iznosa dugovanja prema drugim bankama mora se pažljivo kontrolisati, s obzirom da to može biti pokazatelj za buduće finansijske negativne rezultate pri otplati dugoročnih obaveza. Sledeći indikator u sprečavanju potencijalnog rizika su *neadekvatna sredstva obezbeđenja ili niži rejting klijenta*. Ako se na osnovu revizije dokaže da postoji smanjenje

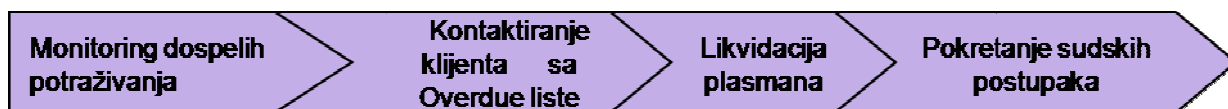
vrednosti kolaterala ili niži rejting klijenta, banka može tražiti od klijenta pored ponuđenih sredstava obezbeđenja i neke dodatne kolaterale.

Takođe, usled negativnog razvoja privrednog društva i traženja dodatnih sredstava, kreditor može doneti klauzulu o neizvršavanju obaveza. Takođe, prati se i *koncentracija u osetljivoj industriji*. Pored pažljivog kontrolisanja klijenta, takođe se moraju pratiti trendovi i promene na tržištu. Mogući negativni uticaji moraju biti procenjeni, imajući u vidu i postojeće i moguće buduće obaveze. Jedan od relevantnijih indikatora je *rizik dobavljač/kupac*. Ako korisnik kredita zavisi samo od jednog dobavljača ili kupca, negativne promene u poslovanju dobavljača ili kupca mogu direktno uticati na korisnika kredita. *Blagovremena provera knjiga preduzeća od strane internih ili eksternih revizora* predstavlja poslednji indikator u cilju prepoznavanja potencijalnog rizika. Uvek je poželjno dostaviti banci finansijske izveštaje sa njihovom revizijom. Čak i za vreme perioda angažovanja, banka može tražiti analizu finansijskih izveštaja od strane revizora. Oni takođe mogu da identifikuju rizike u početnim fazama i da spreče negativne posledice. Najvažniji finansijski izveštaji koji dostavljaju revizori i konsultanti *risk manager*-u su za period od 6 meseci.

Ukoliko neki od navedenih indikatora pokazuje negativan trend, rejting korisnika kredita i pokazatelj pokrića obezbeđenja izloženosti moraju odmah biti revidirani. Ovakvi slučajevi se beleže u izveštaju o kontrolnoj **listi** koja je podeljena u dve glavne kategorije a to su krediti pod kontrolom gde se vrši posmatranje potencijalno problematičnih kredita i loši krediti kojima je neophodno maksimalno rezervisanje. Stavljanje klijenta na kontrolnu listu ima za posledicu mnogo češće kontaktiranje i posete klijenta, traženje internih finansijskih podataka na mnogo učestalijoj osnovi, strožiju administraciju računa i sredstva obezbeđenja kao i kraće rokove kreditne revizije. Kontrolnu listu administrira *risk manager*. Ovi izveštaji treba da obuhvate informacije o korisnicima kredita, o skorašnjem razvoju i o specifičnim koracima koji su dogovoreni sa korisnikom kredita.

Naplata dospelih potraživanja se sastoji iz sledećih faza:

Slika 6. faze u naplati dospelih potraživanja

Izvor: procedure naplate potraživanja i upravljanja problematičnim plasmanima korporativnih klijenata, Beograd, 2007.

Ako dužnik ima još 3 dana do datuma dospeća da izvrši kreditne obaveze, banka informiše klijenta telefonskim putem o obavezama koje dospevaju krajem obračunskog perioda ili roka dospeća. Ukoliko obaveze kasne sa isplatom duže od 3 dana od datuma dospeća, to predstavlja krajnji rok za distribuciju obračuna klijentima.

Posle 4 dana od datuma dospeća, ukoliko klijent nije izvršio obaveze prema banci, *account manager* opominje klijenta putem telefona i neizvršena obaveza se unosi u fajl gde se evidentira. Posle proteklih 7 dana od datuma dospeća, kreditna administracija je u obavezi da aktivira likvidne kolaterale glavnog dužnika utvrđene katalogom kolaterala i bankarske garancije, ako ih ima.

Posle više od 15 dana od datuma dospeća, od odeljenja kreditne administracije pristiže prva pismena opomena svim jemcima da će kolaterali biti upotrebljeni. Nakon 18 dana od datuma dospeća, *account manager* ima obavezu da opomene jemce telefonom ako još nisu izmirili svoju obavezu i podatak o tome unosi se u fajl u kome se evidentiraju statusi dospelih obaveza.

Ako je prošlo 25 dana od datuma dospeća kredita i dužnik još nije izvršio svoje obaveze, kreditna administracija aktivira likvidne kolaterale jemaca. 30 dana od datuma dospeća, kreditna administracija aktivira kolaterale glavnih dužnika i jemaca do neizmirenog iznosa.

Druga pismena opomena glavnom dužniku i jemcima stiže nakon 40 dana od datuma dospeća. Ona sadrži upozorenje o tome šta će se desiti ako klijent propusti da izmiri neizmireni iznos u narednih 48 sati. To se najčešće odnosi na raskidanje ugovora da bi se započele procedure naplate kredita utvrđene katalogom kolaterala, nekretnina, i pokretne imovine. Kreditni odbor se mora obavestiti o dospelim obavezama i njemu se prezentuje pregled obaveza prema banci kao i sredstva obezbeđenja.

Nakon 60 dana od datuma dospeća, *account manager* priprema izveštaj o statusu zajedno sa preporukom i predaje ga *risk manager*-u radi donošenja konačne odluke u vezi sa dospelim bankarskim plasmanom. Izveštaj se prezentuje kreditnom odboru i predlažu se određene mere kao što su: uzimanje dodatnih obezbeđenja ili pristup dugu kako bi se bankarski plasman dodatno obezbedio. Dodatne mere donosi odeljenje pravnih poslova koje proverava ispravnost i po potrebi dopunjava kompletnu dokumentaciju kako bi se dodatno zaštitila pozicija banke u slučaju pokretanja sudskog postupka.

Ako je proteklo 60 do 90 dana od datuma dospeća, dolazi do nadzora kreditnog odbora, a *account manager* je u obavezi da pripremi informacije za kreditni odbor, koji treba da obuhvata sve nove neophodne elemente u vezi sa predmetom.

Nakon isteka 90-tog dana od datuma dospeća, *account manager* zajedno sa *risk manager*-om priprema aplikaciju koju je odobrio kreditni odbor, i na osnovu nje se predlažu dalje mere koje će biti preduzete (reprogram, raskidanje ugovora, pokretanje sudskog postupka, aktiviranje ličnih menica, zaloga, hipoteka itd.) Za to vreme, predmet se prebacuje u odeljenje za loše plasmane na dalje vođenje. Ako postoji mogućnost delimične naplate i reprogramiranja kredita, odlukom kreditnog odbora predmet se opet može vratiti u nadležnost sektora poslova sa privredom odnosno *account manager-u* koji je bio zadužen za praćenje klijenta.

Svi relevantni koraci i procedure mogu se započeti i ranije ako se sazna za negativno poslovno kretanje klijenta (blokada računa, pokretanje sudskog postupka i tako dalje). Navedeni rokovi predstavljaju najduže dozvoljene rokove. Na osnovu svih raspoloživih informacija, *account manager* zajedno sa *risk manager*-om podnosi predlog kreditnom odboru na odlučivanje o odobrenom plasmanu i ukoliko se donese odluka, predmet se upućuje u odeljenje za loše plasmane radi preduzimanja daljih mera u cilju ili restrukturiranja potraživanja ili naplate potraživanja iz svih raspoloživih kolaterala.

Tabela 15. Faze upravljanja problematičnim kreditima:

		Upravljanje problematičnim kreditima		
Faze	Redovno upravljanje	Faza kontrolne liste	Restruktuiranje	Regulisanje
Ciljevi		-Razjašnjavanje rizične situacije - Odluka o daljem postupku - Ispitivanje sredstva obezbeđenja	-Restruktuiranje kreditne izloženosti - Vraćanje na redovno upravljanje	- Naplata potraživanja - Likvidacija sredstva obezbeđenja
Nadležnost	Odeljenje za loše plasmane			
	Poslovna jedinica + Sektor za upravljanje rizikom			

Izvor: procedure naplate potraživanja i upravljanja problematičnim plasmanima korporativnih klijenata, Beograd, 2007.

Čim se primeti moguća krize ili nemogućnost izvršavanja obaveza, bankarski plasman se na osnovu odluke kreditnog odbora prebacuje u sektor *workout-a (odeljenja za naplatu potraživanja)* radi restrukturiranja, a izloženosti koje ne mogu biti restruktuirane se takođe prenose u *workout* u cilju likvidacije i naplate potraživanja. Na osnovu tabele br. 4, mogu se videti koje faze postoje prilikom upravljanja problematičnim kreditima.

Prva faza je *faza kontrolne liste*. Kada kreditne izloženosti pokazuju znake sadašnjeg ili bliskog povećanja rizika, zahtevaju striktniju kontrolu ili ispoljavaju pogoršanje rizika, one se unose na kontrolnu listu na predlog *account i risk manager-a*, a po odluci nadležnog organa. Odeljenje za loše plasmane koje se nalazi u okviru sektora za upravljanje rizicima, na osnovu odluke kreditnog odbora prati razvoj slučajeva na kontrolnoj listi. U to je uključena procena kolaterala i strategije na bazi ukupnog rizika. Kreditni odbor razmatra strategiju i njenu implementaciju na svakih 6 meseci.

Druga je *faza restrukturiranja*. *Account i risk manager* moraju uputiti plasman na restruktuiranje čim primete mogućnost trajnog pogoršavanja rizika ili mogućeg neispunjavanja obaveza. O tome se sačinjava predlog koji se dostavlja kreditnom odboru na razmatranje i odlučivanje. Svi bankarski plasmani prema jednom klijentu moraju biti transferisani u odeljenje za loše plasmane plasmane kada to zahteva organ koji je doneo odluku o plasmanu ili kada je to preporučeno od strane interne revizije kao i kada rezultati revizije rejtinga pokazuju da klijenta treba klasifikovati u D kategoriju, odnosno kada je rezervisanje za potencijalne gubitke 100% vrednosti plasmana. Odeljenje za loše plasmane ima obavezu da kreditne izloženosti na kontrolnoj listi stavi pod svoju kontrolu i proceduru. Na osnovu propisa Narodne banke Srbije vrši se klasifikacija klijenata u određene kategorije što može da dovede do toga da je klijent u kategoriji D zbog nepotpune dokumentacije u dosijeu ili na osnovu rejtinga povezanog lica, pa se prebacivanje plasmana u nadležnost odeljenja za loše plasmane vrši nakon sagledavanja činilaca koje su dovele do pogoršanja klasifikacije klijenta, odnosno na osnovu relevantne odluke nadležnih organa.

Menadžer za restruktuiranje ima obavezu da odredi da li izloženost treba restruktuirati ili likvidirati. On razvija strategiju restrukturiranja u saradnji sa *account i risk manager-om*, od kreditnog zahteva i sastavljanja ugovora do rukovanja sa sredstvom obezbeđenja. Kako bi se održalo redovno poslovanje sa klijentom, on redovno obaveštava *account i risk manager-a*. Takođe, može zahtevati učestalije sastanke sa klijentom u cilju pribavljanja informacija ili dodatne dokumentacije. Po prihvatanju izloženosti, menadžer za restruktuiranje procenjuje kreditni zahtev. Ako postoji mogućnost da dođe do neizvršavanja obaveza kada se u obzir uzmu

svi rizici, odnosno ukoliko se sumnja da li će se naplatiti potraživanje u potpunosti usled trenutne ekonomske situacije i tržišne vrednosti sredstava obezbeđenja ili ukoliko je korisnik kredita u kašnjenju sa plaćanjem obaveza, tada se mora izdvojiti rezerva za rizik jednaka očekivanom gubitku. Relevantno je da iznos i vrsta rezerve za rizik kao što su troškovi lošeg duga ili rezerva za gubitak po osnovu kamata bude zasnovana na pojedinačnom slučaju. Takođe, redovno mora biti vršena analiza izloženosti i uspostavljanje, povećanje ili oslobađanje rezerve za rizik koja je u fazi restrukturiranja.

Treća i poslednja faza u upravljanju problematičnim kreditima je *faza regulisanja odnosno likvidacije potraživanja*. Ako je restrukturiranje bilo neuspešno, potraživanje prema klijentu se predaje na likvidaciju na bazi odluke nadležnog organa. Likvidacija potraživanja se vrši iz svih raspoloživih sredstava obezbeđenja. U slučaju da se sa klijentom nije postigao dogovor o izmirivanju dugovanja, odnosno ukoliko nije izvršena naplata iz sredstava obezbeđenja, bankarski plasman se odmah predaje na likvidaciju. Nakon 91. dana od dospeća plasmana, banka pokreće postupak likvidacije. Kada se iskoriste sve mogućnosti za vansudsku naplatu potraživanja, nadležni organ donosi odluku o pripremi dokumentacije za utuženje koja se dostavlja odeljenju pravnih poslova na postupanje i odeljenju računovodstva banke radi informisanja. Odeljenje pravnih poslova obaveštava sektor rizika, odnosno odeljenje kreditne administracije o datumu podnošenja tužbe.

Pokretanje relevantnih postupaka naplate sudskim putem, odeljenje za loše plasmane tesno sarađuje sa odeljenjem pravnih poslova. *Workout* odeljenje prosledjuje odeljenju za pravne poslove odluku o pokretanju postupka likvidacije donetu od strane kreditnog odbora. Takođe, u saradnji sa *account manager-om*, *risk manager-om* i ostalim relevantnim organizacionim delovima, odeljenje loših plasmana priprema celokupnu dokumentaciju neophodnu za vođenje postupka. Odluku o prosleđivanju potraživanja odeljenju za loše plasmane treba na vreme doneti kako bi se obezbedilo da banka efektivno i efikasno zaštiti svoje interese. Relevantno je doneti takvu odluku kada je dokument o stečaju donet, kada je dogovoreno na skupštini poverilaca da se preduzeće likvidira u toku stečajnog postupka i kada treće lice hoće da proda imovinu ili su preduzete administrativne mere stečaja protiv klijenta.

Otpis potraživanja (write-off) je poslednji element u proceduri naplate potraživanja. Na osnovu informacija o statusu postupka likvidacije dobijenih od odeljenja za pravne poslove, *workout* odeljenje zajedno sa njima priprema izveštaj nadležnim organima. Ukoliko odeljenje za pravne poslove smatra da je postupak koji banka vodi neefikasan i neefektivan odnosno da se na osnovu

raspoloživih sredstava obezbedjenja ne može očekivati naplata potraživanja, *workout* priprema predlog za trajni otpis potraživanja. Kreditni odbor donosi odluku na osnovu koje se predlaže trajni otpis potraživanja koji se predaje višim nivoima odlučivanja, odnosno na saglasnost skupštine banke. Kada se dobije saglasnost od skupštine banke, *workout* odeljenje dostavlja informaciju kreditnoj administraciji i ostalim organizacionim delovima radi sprovođenja relevantnih knjiženja i ostalih radnji. U slučaju da je postupak likvidacije i dalje u toku, a da je rezultat kao i vreme naplate potraživanja neizvestan, odeljenje za loše plasmane može dostaviti nadležnim organima na odlučivanje predlog za trajni otpis potraživanja i to najranije dve godine od datuma dospeća potraživanja. Odluku nakon dobijanja svih saglasnosti dostavlja kreditnoj administraciji radi knjiženja. Sektor *workout-a* ima obavezu da dostavlja redovno izveštaje o statusu procesa likvidacije nadležnim organima sve dok odeljenje za pravne poslove ne donese odluku da je postupak naplate neefikasan tj. da se ne može očekivati naplata potraživanja.

5.3 Naplata potraživanja komercijalne banke iz sekundarnih izvora

U vansudskom postupku namirenja koji se sprovodi u skladu sa zakonom, nakon slanja opomena o prodaji nepokretnosti i pravosnažnosti upisa hipotekarne prodaje, banka može pristupiti prodaji nepokretnosti 1) aukcijskom prodajom ili 2) prodajom neposrednom pogodbom.

Prema Zakonu o hipoteci ("Službeni glasnik RS", br. 115/2005, 60/2015, član 35): „Oglas o održavanju aukcijske prodaje mora biti na vidan način objavljen u visokotiraznom dnevnom listu koji se prodaje na celoj teritoriji Republike Srbije i najmanje u jednom dnevnom listu koji se prodaje u regionu u kome se nalazi hipotekovana nepokretnost, i to najmanje 30 dana pre zakazane prodaje. [...] Početna cena na aukciji ne može biti niža od 75% od procenjene vrednosti. [...] Ako prva aukcija ne uspe, početna cena na drugoj aukciji ne može biti niža od 60% od procenjene vrednosti.“ Izuzetno od citiranih odredbi, prilikom organizovanja aukcijske prodaje, banka i dužnik mogu u ugovoriti prodaju nepokretnosti i po ceni 60% nižoj od procenjene vrednosti, ali u praksi dužnici vrlo retko prihvataju takve ponude.

Pored aukcijske prodaje, kako se navodi člana 36. Zakona o hipoteci, „na osnovu pravosnažnog rešenja o zabeležbi hipotekarne prodaje, a po isteku roka od 30 dana od dana izdavanja rešenja, može kao zakonski zastupnik vlasnika hipotekovane nepokretnosti, prodati nepokretnost neposrednom pogodbom“, po ceni koja nije manja od 90% od tržišne vrednosti. Pravni standard „cena približna tržišnoj“ kao zakonsko ograničenje kupoprodajne cene u ugovoru o kupoprodaji

neposrednom pogodbom, između banke i kao prodavca i zainteresovanog kupca, nije dovoljno određen, tako da banka krajnje oprezno mora pristupati snižavanju procenjene vrednosti prilikom prodaje nepokretnosti neposrednom pogodbom.

Usled vrlo često neadekvatnih procena tržišne vrednosti nepokretnosti od strane sudskih veštaka, prilikom sprovođenja postupka vanskudskog namirenja, dolazi do situacije da početna cena nepokretnosti prilikom javne aukcije bude toliko visoka da se ne pojavi nijedan zainteresovani kupac. Ista situacija moguća je i kod nepokretnosti čija je visoka tržišna vrednost opravdana njihovim položajem ili karakteristikama, ali ipak nisu dovoljno zanimljive kupcima. Takođe, izuzetno su teško utržive nekretnine u ruralnim i siromašnim delovima zemlje.

Banka može naplaćivati svoja potraživanja i prodajom pokretnih i nepokretnih stvari u sudskom izvršnom postupku na osnovu Zakona o izvršenju i obezbeđenju ("Sl. glasnik RS", br. 31/2011, 99/2011 - dr. zakon, 109/2013 - odluka US, 55/2014 i 139/2014) kojim se propisuje da se prodaja stvari može vršiti usmenim javnim nadmetanjem ili neposrednom pogodbom.

Na prvom usmenom javnom nadmetanju, postavlja se početna cena koja iznosi 60% od procenjene vrednosti. Ukoliko tom prilikom ne dođe do prodaje, sud, odnosno izvršitelj konstatovaće da prva prodaja nije uspeła i odmah će zakazati novu prodaju koja mora biti održana u roku od 15 do 30 dana.

Nova prodaja će biti oglašena na oglasnoj tabli i web sajtu nadležnog suda i zakazana u roku od osam dana od dana objave. Kada je drugo nadmetanje u pitanju i visina početne cene, ona mora iznositi minimalno 30% od procenjene vrednosti nepokretnosti. Ukoliko se ni ovom prilikom ne pojavi kupac, sud, odnosno izvršitelj konstatuje da do prodaje nije došlo. Sledeći korak podrazumeva poziv poveriocu da odmah ili u roku od 5 radnih dana odluči da li će dati predlog da se prodaja izvrši putem neposredne pogodbe ili, pak, da se namiranje izvrši putem dosuđivanja stvari izvršnom poveriocu.

Članom 97 Zakona o izvršenju i obezbeđenju definisano je da „Ako se prodaji neposrednom pogodbom pristupi nakon dva neuspela javna nadmetanja prodajna cena je predmet dogovora između strana u kupoprodajnom ugovoru i za nju se ne traži saglasnost izvršnog dužnika.“, a istim aktom nije propisano ograničenje visine kupoprodajne cene u okviru neposredne pogodbe. Ovaj Zakon u članu 102 sadrži odredbu kojom je predviđena mogućnost da ukoliko se stvar „nije mogla prodati na drugom ročištu za javno nadmetanje ili neposrednom pogodbom u roku koji je odredio sud, na predlog izvršnog poverioca, sud ili izvršitelj će dodeliti stvar izvršnom poveriocu“, u kom slučaju se smatra da je

„izvršni poverilac namiren u visini koja odgovara iznosu od 30% procenjene vrednosti stvari.“.

Vlada mišljenje da je odredbama zakona o izvršenju i obezbeđenju, ozbiljno ugrožena pozicija vansudskog postupka namirenja kao postupka povoljnijeg za poverioce, s obzirom na to da je novim propisom, značajnim skraćanjem rokova trajanja postupka i liberalizacijom ograničenja kupoprodajne cene, u velikoj meri apostrofiran interes poverioca u sudskom izvršnom postupku.

5.4 Naplata iz instrumenata i sredstava obezbeđenja

Naplata iz instrumenata i sredstava obezbeđenja predstavlja postupak aktiviranja sredstva obezbeđenja u postupku prinudne naplate kroz postupak vansudskog namirenja potraživanja i postupak sprovođenja redovnog sudskog postupka. Ti procesi podrazumevaju i uključuju:

Naplate iz prodaje hipotekovanih nepokretnosti i založenih pokretnih stvari u skladu sa važećom zakonskom regulativom i propisima.

- Postupak naplate po osnovu drugih sredstava obezbeđenja
- Postupak naplate kroz prodaju / ustupanje potraživanja
- Postupak naplate kroz prodaju / ustupanje založenih potraživanja
- Postupak naplate kroz pokretanje stečajnog postupka
- Naplatu prodajom dela / posebne grupe portfolija drugim pravnim subjektima i/ili fizičkim licima

Postupak naplate iz prodaje hipotekovanih nepokretnosti i založenih pokretnih stvari podrazumeva:

- prodaju hipotekovanih nepokretnosti u postupku vansudskog namirenja
- prodaju hipotekovanih nepokretnosti u postupku sudskog namirenja

Za oba postupka se primenjuje zakonom propisana procedura.

Postupak naplate po osnovu drugih sredstava obezbeđenja podrazumeva aktiviranje postupaka propisanih zakonom po osnovu ličnih menica, jemstva i slično. Procedura je propisana zakonom.

Postupak naplate kroz prodaju / ustupanje potraživanja podrazumeva postupak zaključenja Ugovora o prodaji / ustupanju potraživanja Banke sa fizičkim ili pravnim licem zainteresovanim za otkup / preuzimanje potraživanja. Predlog

odluke o prodaji / ustupanju potraživanja priprema Direkcija upravljanja rizičnim i spornim plasmanima – Odeljenje za naplatu, a nadležni nivo odlučivanja donosi odluku o usvajanju. Nakon usvajanja predloga odluke pristupa se izradi Ugovora kojim se definišu svi elementi konkretnog posla.

Postupak naplate kroz prodaju / ustupanje založenih potraživanja podrazumeva sprovođenje istog postupka kao prilikom naplate kroz prodaju / ustupanje potraživanja sa tom razlikom da se prilikom izrade Ugovora mora obezbediti saglasnost pravnog lica čija se založena potraživanja prenose na drugo pravno ili fizičko lice.

Kao primer za ovo možemo navesti slučaj kompanije proizvođača mesa i mleka, koja je podigla kredit u iznosu od 150.000 eura. Kao jemci ovog kredita banci su navedena tri poljoprivredna gazdinstvi sa celokupnom imovinom koju čine: zemlja, voćnjaci, kuće i stan u Beogradu. Jemci i nosilac kredita imali su međusobni dogovor koji jedna od strana nije ispoštovala. Kredit ulazi u kašnjenje, nosilac kredita više ne želi da plaća i nastavlja da radi isti posao preko drugog pravnog lica i banci ne preostaje ništa drugo nego da se naplati iz kolateralu založnih dužnika. Na kraju to se i dešava i to je očit primer ulaska u obavezu bez prethodnog saznanja o mogućem ishodu, dovodeње u zabludu od strane nosioca kredita.

Postupak naplate kroz pokretanje stečajnog postupka podrazumeva izradu predloga odluke za pokretanje stečajnog postupka uz detaljno obrazloženje razloga za pokretanje stečajnog postupka nadležnim nivoima odlučivanja. Odluka mora da sadrži saglasnost nadležnog nivoa odlučivanja za plaćanje navedenog iznosa predujma.

U slučajevima kada se banka javlja kao poverilac prema pravnom licu koje se nalazi u postupku prethodnog stečajnog postupka ili se nalazi u fazi indiciranja automatskog stečajnog postupka, banka može zauzeti stav da izvrši uplatu predujma za otvaranje stečaja ili da ne izvrši uplatu iznosa predujma.

Pravilo koje se primenjuje prilikom donošenja odluke o plaćanju ili ne plaćanju predujma za pokretanje stečajnog postupka jeste sledeće: U slučajevima kada banka ima adekvatna sredstva obezbeđenja (relativno lako utržive nepokretnosti založene u korist banke čijom prodajom bi se u potpunosti namirila potraživanja banke u redovnom sudskom i vansudskom postupku namirenja, imovinu značajno veće vrednosti od iznosa potraživanja banke kojom bi se namirila potraživanja banke, a na osnovu revidirane procene tržišne vrednosti

nepokretnosti, druga likvidna sredstva obezbeđenja) odluka banke treba da bude ne plaćanje iznosa predujma za pokretanje stečajnog postupka.

U slučajevima kada je iznos predujma za pokretanje stečajnog postupka nesrazmerno veliki u odnosu na potraživanja banke, kada banka nema saznanja i ne može da dođe do saznanja ili kada pouzdano zna da dužnik nema dodatne imovine koja bi ušla u stečajnu masu iz koje bi banka namirila svoja potraživanja u stečajnom postupku, odluka banke treba da bude ne plaćanje iznosa predujma za pokretanje stečajnog postupka. U svim ostalim slučajevima banka treba da donese odluku za plaćanje predujma za pokretanje stečajnog postupka.

Postupak naplate prodajom dela / posebne grupe portfolija drugim pravnim subjektima i/ili fizičkim licima podrazumeva ustupanje naplate potraživanja banke uz isplatu adekvatne / ugovorene naknade banci. Prodaja dela / posebne grupe portfolija može se izvršiti na osnovu adekvatne odluke nadležnih nivoa odlučivanja banke koja mora da sadrži kao prilog spisak klijenata i sve detalje vezane za portfolio koji se prodaje. Ugovorom o prodaji dela / posebne grupe portfolija definišu se svi detalji ovakvog pravnog posla.

Naplata potraživanja, definisana ovom procedurom se odnosi na sve kreditne klijente, bez obzira na njihov status u izmirenju obaveza, a u okviru Sektora poslova sa pravnim licima i Sektora za poslove sa stanovništvom/Direkcija poslova sa mikro klijentima. Osnovni cilj pokretanja postupka naplate iz instrumenata i sredstava obezbeđenja, tog postupka jeste da se proces naplate započne u što kraćem roku od trenutka priključivanja klijenta portfoliju neaktivnih klijenata banke i da se celokupan proces privede kraju u propisanim zakonskim rokovima i izvrši naplata.

Odgovornost za sprovođenje naplate u ovom postupku pripada Odeljenju naplate potraživanja iz instrumenata i sredstava obezbeđenja.

5.5 Koordinacija i saradnja odeljenja za naplatu potraživanja (workout-a) unutar sektora upravljanja rizicima

Sektor upravljanja rizicima, prema definisanim procesima, podprocesima i aktivnostima sektora upravljanja rizicima Erste Banci, vrši različite procese kao i podprocesse za vreme kreditne analize klijenta.

Prvi zadatak je preuzimanje dokumentacije. Proces preuzimanja dokumentacije obuhvata aktivnosti kao što su prijem dokumentacije (preuzimanje

dosijea od *account manager-a* ili kurira), zaduživanje (*workout manager-a*) kreditnim dosijeom (on preuzima dalje brigu o predmetu), kontrola dospele dokumentacije i promena sadržaja kreditnog dosijea, hronološko sortiranje dokumentacije po redosledu radnji, razvrstavanje dokumentacije po statutnim, finansijskim i kreditnim grupama, kontrola instrumenata obezbeđenja kroz sistem ili kod kreditne administracije, odlaganje sredstva obezbeđenja u fasciklu ili sef, ukazivanje na propuste u zapisniku o predaji dosijea dokumentacije i zahtevanje dorade (poređenje pristigle dokumentacije sa zapisnikom), zahtev sektoru prodaje da se dostavi potrebna dokumentacija koja ne dostaje, potpisivanje zapisnika o predaji dosijea i vraćanje jednog primerka prodaji, kontrola izveštaja o lošem plasmanu gde su moguće eventualne dopune ili pojašnjenja i potpisivanje i vraćanje jednog primerka pošiljaocu odnosno sektoru prodaje.

Pridruživanje i evidencija predmeta (tekući računi i pravna lica) upućenih u pravnu službu *odeljenju za naplatu potraživanja* kroz sistem je drugi proces sektora rizika kod kredita koji kasne u naplati. U ovoj fazi, *odeljenje za naplatu potraživanja* dobija izveštaj iz službe pravnih poslova o utuženim partijama tekućih računa. Na osnovu tog izveštaja, sledi podela partija za pridruživanje između *workout* saradnika(saradnika u okviru odeljenja za naplatu potraživanja, unošenje pridruženih klijenata u tabelu koja je deo *workout* portfolia(portfolija loših plasmana) i kontrola unosa da bi se uočilo ima li klijent jos neki plasman. U procesu kontrole, vrši se kontrola stanja klijenta preko sajta APR-a, kontrola njegovog stanja kod Narodne Banke Srbije (utvrđivanje stanja blokade), kontrola stanja kod banke koja mu je odobrila kredit i zahtev da se koriguje rejting ukoliko je potrebno. Dalje sledi pridruživanje klijenta *odeljenju za naplatu potraživanja* gde se uvodi u svesku delovodnika i obeležava njegov dosije numerički i po nazivu.

Analizom klijenta po prijemu dokumentacije u službu za loše plasmane vrši se izrada analize, kontrola ugovora na osnovu koje je nastalo dugovanje, informacija o trenutnom stanju kredita (dospelost i ukupna izloženost), kontrola tj. trajanje, ispravnost i procena instrumenata obezbeđenja, informacija o rejtingu, stopi diskontovanja i do tada izvršenih radnji u prodaji, kontakt sa dotadašnjim *account manager-om* u vezi dodatnih i preciznih informacija i predlog budućih radnji na osnovu dotadašnjih saznanja.

Sledeći korak predstavlja kontakt sa klijentom koji obuhvata podproces kao što su telefonski poziv odnosno kontaktiranje klijenta u vezi obaveštavanja duga i određivanje roka za plaćanje dospelog duga. Nakon toga se piše opomena ili otkazuje ugovor pred utuženje, razgovara sa klijentom oko načina izmirenja dospelog duga, predlaganje mogućih rešenja, iznošenje mogućnosti od strane klijenta, donošenje zaključka i postizanje dogovora.

Onda se vrši razmatranje mogućih pravaca realizacije naplate potraživanja gde se analizira klijent odnosno proverava se zadnja uplata, redovnost uplata i poštovanje postignutog dogovora na osnovu čega se odlučuje o načinu izmirenja dospelih obaveza i klijent se svrstava u crvenu, žutu ili belu kategoriju. Crvena kategorija znači moguće utuženje, žuta da je postignut dogovor uplata različitom dinamikom, a bela da je klijent u postupku analize. Nakon toga, unose se koraci utvrđeni u procesu razmatranja pravaca naplate potraživanja i u regulisanju obaveza u *workout* portfoliju. Klijent se obaveštava o dospelim obavezama telefonskim putem ili upućivanjem opomene koja sadrži instrukcije o uplati. Na kraju se šalje opomena pred blokadu kod pravnih lica.

Odeljenje za naplatu potraživanja (Workout) analizira klijenta i dopunjuje novim podacima u analizi vezanoj za klijenta nakon svakog kontakta odnosno ažurira postojeću analizu novim podacima i stanjem. Takođe, odeljenje za loše plasmane utvrđuje i proverava adresu i telefonski broj klijenta, dopunjuje analize nakon novoizvršenih radnji u naplati, razmatra i utvrđuje plan za dalje rešavanje duga i ponovo razmatra buduće radnje na osnovu preduzetih radnji dužnika i dešavanja. Praćenjem naplate se evidentiraju naplate za sve dužnike i dolazi do koordinacije sa *account manager*-om u vezi sa vršenjem plaćanja. Obračunava se naknada za kredite u otplati i to za korišćenje kredita za ugovorom definisane periode, izrađuje se i šalje inicijativa *processingu* gde se zahteva uknjižavanje naknade u sistem, izrađuje se i prosleđuje dopis klijentu o stanju naknade i instrukcije za plaćanje i vrši se kontrola plaćanja.

Ako dužnik kasni sa izvršavanjem svojih obaveza, može doći do blokade računa. Prvo se izrađuje opomena i šalje korisniku 15 dana nakon kašnjenja, onda se obračunava iznos za koji se blokira, unose se instrumenti obezbeđenja dužnika ili jemca kojima se blokira klijent, izrađuje se inicijativa za blokadu, šalje se odeljenju za blokadu i vrši se kontrola naplate iz blokade. Za deblokadu računa klijenta, on se informiše od strane banke na koji račun treba da uplati taksu NBS-u za deblokadu računa. Dolazi do ispunjavanja, potpisivanja i overe obrasca od strane NBS-a i šalje se odeljenju blokade sa potvrdom o uplaćenju taksi.

Ako korisnik ima mogućnost za prevremenu otplatu kredita, prvo banka prima zahtev za prevremenu otplatu (telefonski kontakt preko savetnika za građane kome se klijent javio sa zahtevom za prevremenu otplatu ili direktno sa klijentom ukoliko se obratio *odeljenju za naplatu potraživanja*). Izrađuje se obračun radi informisanja dužnika o celokupnom iznosu potraživanja (dug, redovna i zatezna kamata). Onda dolazi do saldiranja i iniciranja *processingu* da se uknjiže pripadajuće kamate. Takodje, naplaćuje se procenat za prevremenu otplatu. Kontroluje se uplata celog iznosa klijenta, zatvara se kreditna partija u

sistemu, izdaje brisovna dozvola nakon izmirenja svih obaveza na zahtev suda, zatvaraju se kolaterali vezani za kreditnu partiju i zatvara se predmet u *workout*-u za konkretnog klijenta.

Odeljenje za naplatu potraživanja ima ulogu i preuzimanja, odnosno pristupa dugu. Pod tim se podrazumeva provera kreditne sposobnosti preuzimaoca duga gde se za fizička lica kontaktira filijala i ona radi izveštaj iz kreditnog biroa koji se dostavlja sektoru za loše plasmane. Sastavljanjem ugovora o pristupu dugu unose se svi podaci iz osnovnog ugovora o kreditu i konsultuje se sa službom pravnih poslova oko ispravnosti forme ugovora. Pripremom ugovora za potpisivanje i overu, proverava se ispravnost svih unetih elemenata i dostavlja se na uvid i potpisivanje direktoru direkcije.

Pri uzimanju, proveriti ispravnosti i odlaganju ugovorenih sredstava obezbeđenja, poziva se stranka da pristupi radi potpisivanja ugovora i predaje tih sredstava od strane banke. Navedene promene se unose u sistem u pogledu podataka o pristupiocu odnosno preuzimaocu duga.

Kreditor može pregovorima postići sporazum o reprogramu potraživanja sa dužnikom. Prvo se proverava kreditna sposobnost dužnika i mogućnosti za izmirenje obaveza reprogramom. Obrađuje se kreditni zahtev i dopunjuje podacima na zahtev sektora rizika prilikom izrade votuma. Uslovi reprograma se unose u sistem u skladu sa votumom i vrši se verifikacija i autorizacija. Priprema se ugovor i prateća dokumentacija za potpisivanje sa klijentom. Izrađuje se inicijativa za prenos sredstava sa stare na novu partiju, potpisuje, overava i šalje *processingu*, a stara partija se zatvara. Realizuju se i iniciraju za unos definisani kolaterali kreditnoj administraciji.

Za poslove vezane za kolateral, bitno je da se vrši njihova kontrola, validnost (rok važenja, adekvatnost, itd.) i iniciranje sektora za loše plasmane kreditnoj administraciji u pogledu korekcije podataka sredstva obezbeđenja u sistemu. Kada je u pitanju raskid ugovora, pravi se inicijativa kojom se nalaže *processingu(odeljenju za izveštavanje)* da celokupnu izloženost proglasi dospelom (glavnicu) i obračuna i zaduži pripadajuće kamate, kao i da zatvori obaveze iz raspoloživog depozita. Klijent se obaveštava o izvršenom raskidu i ukupnom stanju obaveza. Pripremom za utuženje, stečaj i likvidaciju plasmana, dopunjuje se analiza sa predlogom za pokretanje sudskog postupka, stečaj i likvidaciju, odnosno unose se u portfolio komentari vezani za radnje preduzete radi naplate dospelog duga, uspeh sprovedenih radnji i zaključak da su preduzete mere ostale bez uspeha, te da se predlaže pokretanje sudskog postupka. Banka upućuje opomenu dužniku pred utuženje. Odeljenje za naplatu potraživanja- (*workout*)kreira

odluke o pokretanju postupka utuženja za izvršni odbor sa kratkim informacijama (ugovor koji je osnov duga, iznos, obezbeđenje) na koju oni daju svoju saglasnost. Po dobijanju odluke, dogovara se sa pravnom službom o primopredaji predmeta. Dalje se priprema dokumentacija za utuženje, stečaj i likvidaciju, izrađuje se specifikacija potraživanja na osnovu knjigovodstvenog stanja dužnika i predmet se predaje pravnoj službi da bi kompletirala dosije za utuženje.

Sektor upravljanja rizicima ima i funkciju praćenja predmeta u postupku, gde koordinira sa pravnom službom u pogledu dostave izveštaja o stanju sudskog postupka. On kontaktira i dobija mesečni izveštaj od njih. Na osnovu toga, unosi relevantne podatke u portfolio analizu. Takođe, prima zahteve pravne službe o izradi dodatnih obračuna za potrebe sudskog postupka, izrađuje i upućuje zahtev odeljenju za izveštavanje-*(processingu)* za izradu novih obračuna i prima obračun i prosleđuje ga pravnoj službi.

Kao dogovor između banke i klijenta, postoji mogućnost za vansudsko poravnanje. Odeljenje za naplatu potraživanja prima predlog za zaključenje vansudskog poravnanja od strane službe pravnih poslova i razmatra ga, izrađuje predlog odluke izvršnom odboru za postizanje poravnanja sa klijentom. Kada je izvršni odbor evidentirao prispelu odluku u portfolio, prosleđuje službi pravnih poslova radi zaključenja poravnanja a ona šalje *processingu* radi potrebnih knjiženja kamata i sl.

Primer specifičnog načina rešavanja spornih potraživanja u trenutku kada to izgleda praktično nemoguće i kada su sredstva obezbeđenja slaba a koji je odeljenje za naplatu potraživanja uspešno rešilo je primer kompanije X, koja je kupljena od strane inostranog državljanina u privatizaciji. Ova kompanija je uzela kredit od banke i nedugo zatim otišla u blokadu. Banka je pronašla njihova povezana lica, tačnije kompaniju Y preko kojih su radili i nakon toga sa tim činjenicama su pozvani u banku na sastanak. Dat im je predlog od strane odeljenja za naplatu da kompanija X preuzme dugovanja ugovorom i pošto nisu imali novac prodajom robe (u ovom slučaju sokova) zatvori dug. Banka je u ovom slučaju uslužno pružila usluge skladištenja i pomoć u pronalaženju distributera pošto inostrana firma nije imala iskustva na našem tržištu jer su konkretno sve proizvode vraćali u Evropsku Uniju u veletrgovinski lanac.

U procesu naplate po utuženim predmetima, sektor upravljanja rizicima inicira *processingu(odeljenju za izveštavanje)* za obračun i uknjižavanje predviđenih kamata i daje instrukcije pravnoj službi za vršenje uplate. Kada se to obavi, *processing(odeljenje za izveštavanje)* zatvara obaveze iz izvršene uplate. Ukoliko se izmiruje obaveza u celosti, njemu se inicira za listanje programa

kursnih razlika i zatvaranje partije. Pri otpisu potraživanja, prvo se donosi odluka o potraživanjima koja su nenaplativa. Dalje se vrši isknjižavanje potraživanja i zatvara se partija i naplata *workout-a (odeljenja za naplatu potraživanja)* kroz bančin sistem. Kada sektor za loše plasmane pokreće inicijativu za izdavanje brisovne dozvole, on kontroliše stanje dužnika u sistemu i kolaterale vezane za partiju. Takođe, izrađuje prikaz kojim se potvrđuje da dužnik nema obaveze i inicira *processingu* da se izda potvrda o izmirenim obavezama. Nakon toga, sačinjava se zahtev za izdavanje brisovne dozvole i on koordinira sa pravnom službom.

U analizi finansijskih izveštaja privrednog društva, *odeljenje za naplatu potraživanja* ih deli u pet R kategorija. Svako kašnjenje obaveza preko 30 dana ulazi u kategoriju R1, a preko 90 dana u R2. U kategoriju R3, ulaze privredni subjekti kojima treba da se vrši reprogram. Delimičan otpis se obrađuje onima koji su u R4, a kada preduzeće ode u stečaj ili likvidaciju, ono ulazi u kategoriju R5. Zbog toga je bitna kontrola R portfolia banke. Nakon pripreme izveštaja o problematičnim plasmanima, njihov broj, stanje, pokrivenost, rezervacije itd., sektor za problematične i loše plasmane analizira podatke. On koordinira sa sektorom prodaje i naplatnim timom da se dostave predmeti u *odeljenje za naplatu* pokuša da se interverniše u vezi naplate i izvrši otpis potraživanja. Sa sektorom rizika se dogovara o novom rejtingu i rezervacijama koje treba da izdvoji klijent i oko diskontovanja. Sektor upravljanja rizicima ima ulogu i u izveštavanju kao što su dnevna izveštavanja o naplati odnosno evidencija prispelih uplata u tabeli naplate i portfoliu klijenta, mesečni i godišnji izveštaj o naplati, polugodišnja i godišnja izveštavanja o ostvarenjima u odnosu na planirano i izrada raznih izveštaja na zahtev direktora sektora ili izvršnog odbora. Na kraju, jos jedan od važnih vrsta procesa koje obavlja sektor upravljanja rizicima je sačinjavanje procedure, instrukcije i uputstva koji se proveravaju od strane direktora direkcije i prosleđuje na saglasnost i sugestije direktoru sektora a usvaja ih izvršni odbor. U nekim bankama ovaj sektor prima i daje sugestije na procedure i instrukcije sačinjene u drugim sektorima.

6. Strategija naplate

Nakon sprovedene temeljne analize klijenta, održanog sastanka sa istim (ukoliko je moguće stupiti u kontakt sa njim), te provere statusa klijenta (da li je eventualno u blokadi ili je nad njim otvoren stečajni postupak), kao i stanja sredstava obezbeđenja uspostavljenih po postojećim plasmanima klijenta (provera da li su svi kolaterali, hipoteke i zaloge upisani u odgovarajuće javne registre i

kojim redom, utvrđivanje visine potraživanja koja imaju viši stepen prvenstva u odnosu na potraživanje banke, informacije o trenutnom stanju kolaterala i da li je došlo do promena kod istog (u pogledu vlasništva, namene, ispravnosti i sl.), stručni saradnik iz odeljenja za naplatu je u roku od najkasnije 10 radnih dana od dodeljivanja predmeta u njegov portfolio u obavezi da predloži strategiju naplate koju smatra odgovarajućom u datom predmetu.

Strategija naplate predstavlja standardizovan formular u excel formatu koji popunjava stručni saradnik u odeljenju za naplatu a koji sadrži polja koja odslikavaju kako ekonomsko-finansijske pokazatelje za konkretnog klijenta tako i stanje kolaterala i predlog načina namirenja potraživanja banke sa projektovanim rokovima za realizaciju predloženih aktivnosti. Ukoliko je predlog odgovornog stručnog saradnika odeljenja za naplatu, da se postupak naplate sprovede putem naplate potraživanja i aktiviranja postojećih sredstava obezbeđenja ili eventualno kroz mogućnost postizanja sporazuma sa klijentom/jemcem, isti svoj predlog obrazlaže u strategiji naplate i predlaže dalji tok postupka naplate: sudski ili vansudski, u skladu sa procenom koji je postupak najcelishodniji u konkretnom slučaju i koji omogućava najbrže i napovoljnije namirenje potraživanja banke. Takođe, nadležni stručni saradnik je dužan da prethodno prilikom analize najadekvatnijeg načina naplate potraživanja banke proveru svu imovinu korisnika kredita kao i jemaca, kroz baze podataka odgovarajućih javnih registara.

U skladu sa usvojenom strategijom naplate nadležni stručni saradnik može dati nalog za blokadu računa dužnika i /ili jemaca pod sledećim uslovima: kada je u pitanju iznos do EUR 100.000,00 isključivo uz saglasnost Šefa Odeljenja za naplatu potraživanja, a preko tog iznosa do iznosa od EUR 1.000.000,00 uz saglasnost Direktora Direkcije za upravljanje rizičnim i spornim plasmanima. Za blokade računa dužnika za iznose od EUR 1.000.000,00 do EUR 3.000.000,00 uz saglasnost Direktora Sektora za upravljanje rizicima, dok je za blokade računa klijenata u iznosu preko EUR 3.000.000,00 potrebno pribaviti saglasnost Izvršnog odbora banke.

Deblokada računa za klijente je moguća samo uz pismenu saglasnost nadležnih nivoa odlučivanja a u svemu u skladu sa nadležnostima definisanim u prethodnom stavu koje važe i za postupak blokade računa dužnika.

Sudskim postupcima naplate indirektno se mogu smatrati i krivični postupci koji mogu biti inicirani ukoliko postoji sumnja da u određenom slučaju postoje elementi prevare ili nekog drugog krivičnog dela od strane nadležnog saradnika kao mere pritiska na odgovorna lica, s tim što će se predlog za pokretanje ovog postupka proslediti najpre Službi pravnih poslova na procenu, te naknadno o tim

postupcima obavestiti Odeljenje upravljanja rizikom finansijskog kriminala, kao i Služba interne revizije.

Navedeni postupci od strane nadležnog stručnog saradnika, u zavisnosti od usvojene strategije naplate, mogu biti inicirani nezavisno jedan od drugog, tako da je u skladu sa pozitivnim zakonskim propisima moguće da se u odnosu na jednog klijenta, istovremeno vodi paralelno više postupaka naplate. Predlog strategije naplate i daljih koraka postupanja se podnosi u pisanoj formi šefu Odeljenja naplate kao i Direktorima Direkcije za upravljanje rizičnim i spornim plasmanima i ista se smatra usvojenom ukoliko je potpisana od strane nadležnog saradnika, Šefa Odeljenja naplate i Direktora Direkcije. Ukoliko se ne usvoji predložena strategija naplate od strane nadležnih, zaposleni pristupa izradi predloga nove strategije naplate.

Usvojena strategija naplate se nakon potpisivanja skenira i objavljuje u elektronskoj formi u folderu "Klijenti WO" za konkretnog klijenta, a pored ove elektronske forme, ista se čuva i u pismenoj formi u predmetu. Jednom usvojena strategija, podložna je promenama u zavisnosti od rezultata naplate i drugih promenjenih okolnosti koje mogu nastati nakon njenog inicijalnog usvajanja. Revizija jednom usvojene strategije naplate za klijente se sprovodi prema potrebi; poželjno je posle polugodišnjeg preseka stanja a najmanje jednom godišnje, Nezavisno od napred navedenog, zaduženi stručni saradnik je u obavezi da izvrši reviziju jednom usvojene strategije naplate prema klijentu ukoliko dobije informacije koje nisu u saglasnosti sa usvojenom strategijom. Ukoliko se izmena strategije naplate za klijente donosi za klijente za koje se obračunava individualna procena ispravke vrednosti, stručni saradnik iz odeljenja za naplatu je dužan da dostavi nadležnom zaposlenom iz Direkcije koji sprovodi promene rezervacija u sistemu, obrazložen predlog za izmenu očekivanog iznosa/perioda naplate za konkretnog dužnika.

6.1. Prinudna naplata potraživanja kroz odgovarajuće sudske i vansudske postupke

Odgovornost za sprovođenje usvojene strategije naplate iz instrumenata i sredstava obezbeđenja je u nadležnosti Odeljenja za naplatu potraživanja (Liq WO), a sam postupak sprovođenja naplate je naveden u tekstu koji sledi. Osnovni cilj pokretanja postupka naplate potraživanja iz raspoloživih instrumenata i sredstava obezbeđenja jeste da se proces naplate započne u što kraćem roku od trenutka priključivanja klijenta NPL portfoliju Banke i da se isti sprovede što ekonomičnije i efikasnije imajući u vidu interes Banke kao poverioca kao i da se celokupan proces okonča u predviđenim zakonskim rokovima, kada su propisani.

Naplata potraživanja iz raspoloživih instrumenata i sredstava obezbeđenja predstavlja postupak aktiviranja sredstva obezbeđenja u postupku prinudne naplate kroz postupak vansudskog namirenja potraživanja kao i kroz pokretanje adekvatnog sudskog postupka. Te radnje podrazumevaju i uključuju:

- 1) Sprovođenje postupka naplate prodajom hipotekovanih nepokretnosti u vansudskom postupku namirenja kao i u odgovarajućem sudskom postupku u skladu sa važećim propisima;
- 2) Sprovođenje postupka naplate prodajom založenih pokretnih stvari u vansudskom postupku kao i odgovarajućem sudskom postupku u skladu sa važećim propisima;
- 3) pokretanje postupka naplate potraživanja kroz sudski izvršni postupak;
- 4) Sprovođenje naplate kroz pokretanje stečajnog postupka, odnosno prijavljivanje potraživanja banke u već pokrenutom stečajnom postupku
- 5) Sprovođenje postupka naplate kroz prodaju/ ustupanje potraživanja;
- 6) Naplatu dospelog potraživanja prodajom dela/ posebne grupe portfolija drugim pravnim subjektima i/ili fizičkim licima.

6.2. Vansudsko namirenje potraživanja Banke putem prodaje hipotekovanih nepokretnosti

Namirenje potraživanja Banke putem vansudske prodaje hipotekovanih nepokretnosti se sprovodi u skladu sa Zakonom o hipoteci¹¹ (Sl.glasnik RS br. 115/2005 od 27.12.2005.godine) i ovim Uputstvom. Ukoliko zaduženi stručni saradnik u postupku analize dodeljenog predmeta kroz bazu podataka nadležnog organa koji vodi evidenciju o nepokretnostima utvrdi da je kao obezbeđenje potraživanja Banke na osnovu založne izjave kao izvršne isprave uspostavljena hipoteka I reda na nepokretnosti, te da je Banka jedini hipotekarni poverilac, predložiće u strategiji naplate dospelog potraživanja namirenje kroz vansudsku prodaju predmetne nepokretnosti, a da pri tom nije bitna svojina ili državina te nepokretnosti. Poželjna je strategija naplate kroz vansudski postupak namirenja iz vrednosti hipotekovane nepokretnosti i u slučajevima kada je Banka hipotekarni poverilac II reda a hipoteka I reda je upisana radi obezbeđenja neznatnog potraživanja, tako da se ovim putem može u celosti ili pretežnim delom namiriti dospelo potraživanje Banke.

Navedeni postupak otpočinje, u skladu sa zakonom, slanjem prve opomene koja podrazumeva pisanu formu i primaju je istovremeno i dužnik i vlasnik

¹¹ Sl.glasnik RS br. 115/2005 od 27.12.2005.godine

hipotekovane nepokretnosti ukoliko su u pitanju različita lica. Opomena se šalje preporučenom poštom i smatra se uručenom kada stigne na adresu hipotekovane nepokretnosti dužnika, odnosno vlasnika nepokretnosti, ukoliko vlasnik nije dužnik.

Prva opomena¹², u skladu sa zakonom sadrži sledeće obavezne elemente i to:

- podatke o ugovoru o hipoteci/založnoj izjavi i hipotekovanoj nepokretnosti;
- opis povrede ugovora o hipoteci/založne izjave na osnovu koje se zahteva realizacija hipoteke;
- radnje koje dužnik mora da preduzme da bi isplatio dug i izbegao prodaju nepokretnosti, kao i rok u kome je obavezan da to učini;
- rok u kome dužnik mora da isplati dug da bi izbegao prodaju nepokretnosti;
- opomenu da ukoliko dužnik ne preduzme te radnje i time isplati dug, poverilac će potraživati celokupan iznos potraživanja i prodajom hipotekovane nepokretnosti izgubiti državinu na njoj;
- ime i neophodne podatke o stručnom saradniku kao predstavniku Banke kao poverioca koji je zadužen za davanje više informacija dužniku;
- druge informacije za koje zaduženi stručni saradnik smatra da su od značaja.

Ukoliko u roku od 30 dana od dana prijema prve opomene dužnik ne isplati dug, poverilac će dužniku i vlasniku nepokretnosti uputiti **opomenu o prodaji nepokretnosti** koja sadrži obavezno¹³:

- podatke o ugovoru o hipoteci/založnoj izjavi i hipotekovanoj nepokretnosti;
- opis povrede ugovora o hipoteci/založne izjave na osnovu koje se zahteva realizacija hipoteke;
- obaveštenje da je celokupan dug dospeo na naplatu, sa ukupnim iznosom duga;
- iznos duga koji je dospeo na naplatu;
- radnje koje dužnik ili vlasnik mora da preduzme da bi isplatio dug i izbegao prodaju nepokretnosti, kao i rok u kome je obavezan da to učini;
- opomenu da će ukoliko dužnik ili vlasnik ne preduzme te radnje i time ispuni dug,
- poverilac prodajom hipotekovane nepokretnosti prekinuti državinu navedenog lica na nepokretnosti;

¹² Zakon o hipoteci, Sl. glasnik RS, br. 115/2005., 60/2015., 63/2015. – odluka US i 83/2015. Vansudski postupak namirenja, Prva opomena Član 29

¹³ Zakon o hipoteci, Sl. glasnik RS, br. 115/2005., 60/2015., 63/2015. – odluka US i 83/2015. Opomena o prodaji nepokretnosti Član 30

- obaveštenje o izboru načina prodaje nepokretnosti;
- ime i neophodne podatke o stručnom saradniku kao predstavniku banke kao poverioca kome se dužnik može obratiti radi održavanja sastanka;
- druge informacije za koje stručni saradnik smatra da su od značaja.

Zaduženi stručni saradnik je u obavezi da održi sastanak u prostorijama banke u toku radnog vremena, sa dužnikom tj. vlasnikom nepokretnosti, samo ukoliko je taj sastanak iniciran od strane dužnika u određenom roku (rok je 10 dana od dana izricanja opomene za prodaju nepokretnosti). Istovremeno sa slanjem opomene o prodaji nepokretnosti, zaduženi stručni saradnik će nadležnom katastru nepokretnosti podneti zahtev za upis zabeležbe hipotekarne prodaje u korist banke. Navedeni zahtev obavezno sadrži¹⁴:

- kopiju opomene o prodaji nepokretnosti;
- kopiju ugovora o hipoteci/založne izjave;
- izjavu banke kao poverioca da dužnik do tog dana nije ispunio dug;
- dokaze da su prva i opomena o prodaji poslate dužniku i vlasniku nepokretnosti;

Nakon dobijanja rešenja nadležnog registra nepokretnosti kojim se dozvoljava zabeležba hipotekarne prodaje, nadležni stručni saradnik ima pravo da inicira u ime banke, kao hipotekarnog poverioca, prodaju nepokretnosti, u skladu sa zakonom, a na osnovu rešenja o zabeležbi hipotekarne prodaje koje je pravosnažno i sve to u roku od 30 dana od dana izdavanja istog i naravno pod uslovom da se ne izvrši isplata duga od strane dužnika do dana kada rešenje postaje pravosnažno. Zaduzeni stručni saradnik može predložiti prodaju hipotekovane nepokretnosti putem aukcije ili neposredne pogodbe. Zaposleni će uvek najpre inicirati prodaju nepokretnosti neposrednom pogodbom, a tek potom aukcijsku prodaju. Ukoliko se desi da se nepokretnost ne proda, tada možemo birati najbolji mogući način prodaje, jer izbor jednog načina prodaje ne isključuje drugi.

Pre nego što pristupi prodaji, nadležni stručni saradnik ima dužnost da angažuje ovlašćenog veštaka sa liste procenitelja radi utvrđivanja orijentacione tržišne vrednosti nepokretnosti. U postupku angažovanja određenog procenitelja, zaposleni je dužan da se vodi kriterijumima navedenim u listi procenitelja, kao i da odabere ponudu koja je u finansijskom smislu najpovoljnija za Banku. Nadalje,

¹⁴ Zakon o hipoteci, Sl. glasnik RS, br. 115/2005., 60/2015., 63/2015. – odluka US i 83/2015.
Zabeležba hipotekarne prodaje Član 31*

zaposleni je dužan da inoviranu procenu bez odlaganja dostavi Odeljenju kreditne administracije.

6.3. Namirenje potraživanja banke iz vrednosti hipotekovanih nepokretnosti na osnovu založne izjave kao izvršne isprave u sudskom izvršnom postupku

U predmetima kada je potraživanje banke prema dužniku obezbeđeno izvršnom vansudskom hipotekom nižeg reda, a nisu nastupile okolnosti (kada je banka hipotekarni poverilac II reda a hipoteka I reda je upisana radi obezbeđenja neznatnog potraživanja, tako da se ovim putem može u celosti ili pretežnim delom namiriti dospelo potraživanje banke), zaduženi stručni saradnik će u strategiji naplate inicirati namirenje potraživanja banke pokretanjem odgovarajućeg izvršnog postupka pred nadležnim sudom podnošenjem predloga za izvršenje nastalim na osnovu založne izjave koja predstavlja izvršnu ispravu. Ceo tok postupka je detaljno regulisan važećim Zakonom o izvršenju i obezbeđenju¹⁵ i opisuje ga tačka 7.4. ovog Uputstva.

6.4. Namirenje potraživanja banke iz vrednosti založenih pokretnih stvari

Namirenje potraživanja banke iz vrednosti založenih pokretnih stvari se sprovodi u skladu sa Zakonom o založnom pravu¹⁶ na pokretnim stvarima koje su upisane u registar i ovim Uputstvom kroz postupak sudske i vansudske prodaje založenih pokretnih stvari. Nadalje, u svim slučajevima kada banka ima na adekvatan način uspostavljeno založno pravo na pokretnoj stvari, stručni saradnik koji postupa u predmetu dužan je da predloži u strategiji naplate prvenstveno namirenje iz vrednosti založene stvari kroz sudski izvršni postupak na osnovu izvršne isprave-overenog izvoda iz Registra zaloge.

Ukoliko postupajući stručni saradnik u postupku analize klijenata i raspoloživih kolaterala proverom kroz bazu podataka nadležnog Registra zaloge utvrdi da je u korist banke uspostavljena zaloga na pokretnoj stvari (pokretne stvari određene individualno ili po vrsti, zbir pokretnih stvari, pravo potraživanja i druga imovinska prava, suvlasnički udeli pokretnih stvari, kao i buduće stvari ili prava) u predlogu strategije naplate će definisati predlog namirenja dospelog potraživanja banke iz vrednosti predmeta založnog prava. Ukoliko se usvoji predložena strategija naplate, zaduženi stručni saradnik šalje preporučeno pismo dužniku i zalagodavcu (ukoliko nije u pitanju isto lice), kao i licu koje ima prava da

¹⁵ Sl.glasnik RS br. 31/2011

¹⁶ Sl.glasnik RS br.57/2003, 61/2005 i 64/2006

namiri svoje potraživanje iz vrednosti predmeta založnog prava. Početkom postupka namirenja se smatra kada založni poverilac dužniku i zalogodavcu pošalje preporučeno pismo na adrese iz Registra zaloge, u kome je Obaveštenje, od kog momenta nastupa za zalogodavca zabrana pravnog raspolaganja predmetom zaloge. Zaposleni je dužan da u ime Banke kao poverioca podnese zahtev za početak postupka namirenja, što se upisuje u Registar zaloge. Stručni saradnik će nakon dostavljanja obaveštenja o početku postupka namirenja pokušati da stupi u kontakt sa zalogodavcem, odnosno dužnikom radi dobijanja potrebnih obaveštenja radi sprovođenja namirenja kao i ostvarivanje prava na državinu predmeta zaloge, tamo gde je po prirodi stvari to moguće.

Ukoliko zalogodavac odbije da sarađuje i da dobrovoljno izvrši svoju obavezu predaje predmeta zaloge banci kao založnom poveriocu, zaduženi stručni saradnik podnosi sudu zahtev za donošenje rešenja kojim se zalogodavcu (ili licu u čijoj državini je predmet zaloge) oduzima predmet založnog prava i predaje se banci koja je založni poverilac u državinu. Izvod iz Registra zaloge koji je overen, predstavlja izvršnu ispravu kao i ugovor o zalozi i to se takođe podnosi sudu od strane zaposlenog. Ukoliko se na osnovu ovih isprava ne može sprovesti postupak oduzimanja (predmet zaloge ne može da se prenese u državinu, ili je to prosto interes banke), tada se podnosi zahtev od strane stručnog saradnika, kojim se postavlja administrator čiji je zadatak staranje o predmetu zaloge do njenog namirenja. U toku sprovođenja postupka namirenja iz vrednosti založenog prava, stručni saradnik može odabrati kao mogući put namirenja sudsku ili vansudsku prodaju predmeta zaloge prema usvojenoj strategiji naplate.

6.5. Namirenje dospelog potraživanja banke u sudskom izvršnom postupku

Zaposleni u Odeljenju za naplatu potraživanja je u mogućnosti da u strategiji naplate čiji se predlog potom usvaja na način predviđen ovim Uputstvom, predloži namirenje dospelog potraživanja banke kroz odgovarajući sudski postupak predviđen u Zakonu o izvršenju i obezbeđenju¹⁷.

Pre pokretanja ovog postupka pred nadležnim sudom, zaduženi stručni saradnik će obavezno uvidom u baze podataka kod nadležnih organa proveriti da li dužnik/jemci poseduju neku imovinu, te ukoliko utvrdi da tu

¹⁷ Sl.glasnik RS br. 31/2011

imovinu čine i nepokretnosti, obavezan je da u predlogu za izvršenje inicira namirenje potraživanja banke na tim nepokretnostima.

Zaposleni pokreće namirenje dospelog potraživanja banke kao izvršnog poverioca kroz sudski izvršni postupak tako što pristupa izradi predloga za izvršenje protiv izvršnog dužnika u skladu sa napred navedenim zakonom, na osnovu izvršne ili verodostojne isprave. Predlog za izvršenje u skladu sa principom "dva para očiju" potpisuju obrađivač akta i šef Odeljenja, a u njegovom odusustvu drugi stručni saradnik u Odeljenju i on se podnosi stvarno i mesno nadležnom sudu u Republici Srbiji čime se pokreće izvršni postupak. U predlogu za izvršenje je obavezno navođenje izvršnog poverioca i izvršnog dužnika sa njihovim adresama registrovanim u APR-u, kao i ostalih obaveznih podataka u skladu sa zakonom. Uz najmanje 4 primerka predloga za izvršenje se pored originala ili overene fotokopije izvršne isprave sa klauzulom pravosnažnosti (pravosnažna odluka suda ili sudsko poravnanje, izvod iz registra založnog prava, založna izjava, pravosnažno usvojen plan reorganizacije u stečajnom postupku, kao i druga isprava zakonom određena kao izvršna), odnosno verodostojne isprave (menica, ček, bankarska garancija, akreditiv, kao i obračun kamate koja ima dokaze po osnovu dospelosti i visini potraživanja), sudu dostavljaju i drugi odgovarajući dokazi o osnovu i dospelosti potraživanja banke (ugovori o plasmanima, obračuni dugovanja, izvodi iz lista nepokretnosti ukoliko se predlaže izvršenje na nepokretnosti i sl.) kao prilozi a u zavisnosti od konkretnog predmeta i usvojene strategije naplate.

U predlogu za izvršenje može da stoji i zahtev da se izvršenje sprovodi preko izvršitelja, a od dokumentacije je potreban predlog za sprovođenje tog izvršenja, kao i originalno rešenje o izvršenju ili overena kopija istog. Potrebno je opredeliti sredstva izvršenja, a pod njih spadaju: prodaja pokretnih i nepokretnih stvari, prenos novčanih potraživanja, predaja pokretnih stvari, ispražnjenje i predaja nepokretnosti i sl., zatim opredeliti i predmete izvršenja, a to su stvari i prava nad kojima se po zakonu sprovodi izvršenje u cilju ostvarivanja potraživanja. Te poslove obavlja zaposleni, jer mora da podnese zahtev za sprovođenje izvršenja nad **celokupnom imovinom izvršnog dužnika u skladu sa zakonom kojim se uređuje izvršni postupak**. Takođe, u skladu sa zakonom, zaposleni je dužan da postupajući po nalogu nadležnog organa predujmi troškove izvršnog spostupka.

Nadležni stručni saradnik koji je u ime banke kao izvršnog poverioca zadužen za pokretanje izvršnog postupka, može u toku postupka, pa sve do njegovog okončanja da zahteva izjavu o imovini izvršnog dužnika i to sve pred sudom nadležnim za određivanje izvršenja. Kada izvršenje sprovodi izvršitelj, on

može biti ovlašćen od strane nadležnog stručnog saradnika za podnošenje zahteva za dobijanje izjave o imovini.

Nakon dostavljanja izjave o imovini koji je dao dužnik, zaposleni koji postupa u predmetu može, ukoliko proceni da je to celishodno, zahtevati dopunu, odnosno novu izjavu o imovini, zbog nedovoljnosti podataka potrebnih za identifikaciju imovine, u suprotnom, dužan je da u zakonom predviđenom roku opredeli sredstva il predmete izvršenja. Takođe izvršni dužnik predeja isprave o stvarima i pravima, koji su navedeni u izjavi o imovini, što naravno zaposleni zahteva od suda. U toku postupka izvršenja, zaposleni, ukoliko se ukaže potreba za tim, ima pravo na predlaganje drugog sredstva na drugim predmetima izvršenja, umesto prethodno određenih sredstava. Nadalje, ukoliko proceni da su u toku postupka izvršenja učinjene određene nepravilnosti, odnosno uoči određene nedostatke, zaposleni je dužan da podnese zahtev za otklanjanje nepravilnosti.

Postupak sprovođenja izvršenja vodi sud po službenoj dužnosti kada su ispunjeni uslovi za to, na osnovu rešenja o izvršenju a ukoliko je u konkretnom predmetu predviđeno angažovanje izvršitelja, zaposleni je dužan da podnese predlog za sprovođenje izvršenja u ime banke koja je izvršni poverilac. Ta banka mora da priloži originalno rešenje o izvršenju, ili overenu kopiju, uz naravno prethodni predlog za sprovođenje tog izvršenja koje vrši izvršitelj. Način sprovođenja izvršenja može biti promenjen, što znači da ukoliko je izvršenje započeto kod izvršitelja, može se predložiti da to uradi sud, a to izvršenje pred izvršiteljem se obustavlja. Ove izmene određuje zaposleni u ime banke koja je izvršni poverilac. Sam postupak sprovođenja izvršenja sprovodi se u skladu sa donetim rešenjem o izvršenju u zavisnosti od opredeljenih sredstava i predmeta izvršenja kao i vrste potraživanja banke kao izvršnog poverioca prema konkretnom dužniku, a sve mora biti u skladu sa Zakonom o izvršenju i obezbeđenju.

Ukoliko u toku trajanja izvršnog postupka, nastupe određene okolnosti koje iziskuju promenu utvrđene strategije naplate, nadležni stručni saradnik će povući podneti predlog za izvršenje. To se može uraditi ako dužnik izmiri sva svoja dugovanja (što uključuje ugovorenu, odnosno zakonsku zateznu kamatu, kao i troškove izvršnog postupka, nastale do trenutka izvršenja) sve do momenta kada se dođe do prvog nadmetanja oko prodaje predmeta izvršenja, ili čak pre dosuđenja stvari banci koja je u ulozi izvršnog poverioca. Stručni saradnik može ponovo da podnese predlog za izvršenje ukoliko nastupe okolnosti koje opravdavaju ovakvo postupanje.

Kao posledica preduzetih sudskih postupaka naplate može nastupiti i dosuđenje predmeta izvršenja banci kao izvršnom poveriocu, u kom je slučaju nadležni stručni saradnik dužan preduzeti radnje koje su bliže propisane Procedurom za preuzimanje kolaterala u knjige banke.

Odluku o preuzimanju kolaterala od strane banke donosi IO banke na obrazložen predlog zaposlenog iz Odeljenja za naplatu potraživanja u situacijama kada je bilo više neuspešnih licitacija pred nadležnim sudom, kada preti opasnost da se izvršni postupak obustavi, kao i u svim ostalim situacijama kada je preuzimanje opravdano, radi brže i lakše prodaje kolaterala i naplate potraživanja, a u skladu sa odredbama bliže definisanim u Zakonu o izvršenju i obezbeđenju i internim aktima.

6.6. Namirenje dospelog potraživanja banke kroz prodaju kolaterala

Prilikom izrade predloga odluke o prodaji kolaterala moraju se poštovati principi definisani Pravilnikom o nadležnostima za donošenje odluka u poslovima sa pravnim licima i sredstvima/ stanovništvom. Nadležnosti za donošenje odluke se prevashodno određuju imajući u vidu izloženost klijenta a potom i vrednost kolaterala. Ukoliko je vrednost kolaterala koji je predmet prodaje veća od EUR 400.000,00, odluku o prodaji donosi IO. Ukoliko je vrednost niža, odluka o prodaji je u nadležnosti WO. Prilikom određivanja vrednosti kolaterala kao relevantan podatak se uzima vrednost iz poslednje dostupne procene.

7. Postupak naplate spornih potraživanja

7.1. Postupak naplate prodajom dela/ posebne grupe portfolija drugim finansijskim institucijama

Postupak naplate prodajom dela/ posebne grupe portfolija drugim finansijskim institucijama podrazumeva ustupanje naplate potraživanja banke uz isplatu adekvatne/ ugovorene naknade banci. Prodaja dela/ posebne grupe portfolija može se izvršiti na osnovu predloga odluke zaduženog stručnog saradnika koja se podnosi nadležnim nivoima odlučivanja banke na usvajanje. Predlog odluke mora da sadrži kao prilog spisak clijenata, kao i sve detalje u vezi portfolia koji se prodaje. Ugovorom o prodaji dela/ posebne grupe portfolija definišu se svi detalji ovakvog pravnog posla. U skladu sa važećim propisima, zaključen ugovor je potrebno blagovremeno dostaviti Narodnoj banci Srbije kao regulatornom telu i kontrolnom organu.

7.2. Sprovođenje postupka naplate kroz prodaju/ ustupanje potraživanja

Sprovođenje postupka naplate kroz prodaju/ ustupanje potraživanja podrazumeva zaključenja Ugovora o prodaji/ ustupanju potraživanja banke sa pravnim licem zainteresovanim za otkup/ preuzimanje potraživanja. Tekst ugovora priprema nadležni stručni saradnik a overava se u skladu sa zakonom, kada je predmet ustupanja obezbeđeno potraživanje, dok ta obaveza ne postoji u slučaju ustupanja neobezbeđenog potraživanja. Predlog odluke o prodaji/ustupanju potraživanja priprema stručni saradnik zadužen za konkretnog klijenta iz Odeljenja za naplatu potraživanja), a IO kao nadležni nivo odlučivanja donosi odluku o usvajanju. Nakon usvajanja predloga odluke pristupa se izradi ugovora kojim se definišu svi elementi konkretnog pravnog posla. U skladu sa važećim propisima, zaključen ugovor je potrebno blagovremeno dostaviti Narodnoj banci Srbije kao regulatornom telu i kontrolnom organu. Pored toga, odmah po potpisivanju navedenog ugovora, potrebno je bez odlaganja obavestiti dužnika o ustupanju potraživanja, pri čemu u navedenom obaveštenju ne sme da bude naveden iznos naknade koji je banci platio prijemnik potraživanja.

7.3. Namirenje dospelog potraživanja banke u postupku stečaja otvorenog nad dužnikom

Nezavisno od usvojene strategije naplate za NPL klijente, kao i pokrenutu prinudnu naplatu potraživanja, stručni saradnici iz Odeljenja za naplatu potraživanja su dužni da redovno prate oglase u Sl.glasniku, odnosno podatke objavljene na web sajtu APR-a radi utvrđivanja eventualnog pokretanja stečajnog postupka nad klijentima iz portfolia Odeljenja. Ukoliko se utvrdi da je nad dužnikom pokrenut stečajni postupak, zaduženi stručni saradnik je obavezan da bez odlaganja obavesti šefa Odeljenja i direktora Direkcije za upravljanje rizičnim plasmanima u cilju redefinisavanja usvojene strategije namirenja i da blagovremeno izvrši prijavu ukupnih potraživanja banke prema klijentu u tom postupku. U slučaju da je kredit bio reprogramiran, stručni saradnik iz odeljenja za naplatu potraživanja je dužan da raskine ugovore i sprovede postupak naplate potraživanja u skladu sa odredbama Zakona o stečaju. Izuzetak od navedenog predstavlja ustupanje potraživanja banke uz naknadu. U slučaju da se za konkretnog klijenta kao strategija namirenja usvoji predlog za pokretanje stečajnog postupka, nadležni stručni saradnik priprema predlog Odluke za IO o predlogu za pokretanje stečajnog postupka nad pravnim licem koja će sadržati i odluku Izvršnog odbora o uplati opredeljenog novčanog iznosa na ime predujma troškova vođenja stečajnog postupka.

Nakon dobijanja potpisane Odluke IO kojom se odobrava pokretanje stečajnog postupka od strane banke kao poverioca i uplata predujma troškova, nadležni stručni saradnik bez odlaganja priprema predlog za pokretanje stečajnog postupka koji podnosi nadležnom privrednom sudu i stara se o blagovremenoj uplati troškova predujma kao i kasnije nastalih troškova stečaja po nalogima suda. Takođe, stručni saradnik nakon donošenja rešenja o otvaranju stečajnog postupka podnosi i prijavu potraživanja banke kao stečajnog/razlučnog poverioca u roku određenom Rešenjem. Prijava potraživanja sadrži precizno definisane osnove i iznose potraživanja banke kao poverioca kao i detaljno navedena postojeća sredstva kojima su obezbeđenja ta potraživanja. Kada je pokrenut stečajni postupak, odnosno likvidacija, taj dan predstavlja i dan dospelosti svih potraživanja banke, iako ta potraživanja prema dužniku u normalnim okolnostima nisu dospela. Nadležni stručni saradnik zadužen za predmet će prisustvovati u svojstvu punomoćnika banke kao poverioca svim važnijim ročištima u stečajnim postupcima gde je banka poverilac. Za glasanje o predlogu plana reorganizacije, odnosno bankrotstvu na ročištu u stečajnom postupku, potrebno je pribaviti saglasnost IO koja se daje u formi Odluke čiji predlog priprema nadležni stručni saradnik. Zaduzeni stručni saradnik će uredno prikupljati i zapisnike sa održanih ročišta na kojima je prisustvovao, te uredno ih odlagati u formiran predmet kao i u

skeniranoj formi u odgovarajući folder u okviru foldera "Klijenti WO" na zajedničkom serveru.

7.4. Potpisivanje protokola o izmirenju obaveza sa dužnicima kao način namirenja potraživanja

Protokol, kao forma sporazuma za naplatu potraživanja, može se zaključiti sa klijentima u NPL delu portfolia banke. Potpisivanju protokola sa dužnikom se može pristupiti nakon preciznog definisanja svih bitnih uslova izmirenja dospelog potraživanja dužnika, pre svega rokova, iznosa, dodatnih sredstava obezbeđenja i drugih elemenata za naplatu potraživanja koje banka definiše kroz pregovore sa klijentom a u cilju izmirenja njegovih dospelih obaveza prema banci. Potpisivanju protokola se može pristupiti pre ali i nakon što je odeljenje za naplatu potraživanja preduzelo sve raspoložive pravne i ekonomske radnje u pokušaju da naplati potraživanje od dužnika sa kojim se pristupa potpisivanju protokola o izmirenju obaveza. Krajnja svrha potpisivanja protokola jeste potpuna ili delimična naplata potraživanja banke uz primenu nestandardnih uslova otplate nastalog dugovanja, izmene rokova otplate, umanjenja potraživanja banke, odnosno otpisa dela dugovanja dužniku, uspostavljanja dodatnih sredstava obezbeđenja kao i svih drugih uslova koji mogu biti promenjeni u odnosu na inicijalno ugovorene i definisani protokolom koji u krajnjem smislu vodi naplati potraživanja banke. Protokol u ime banke kao poverioca obavezno potpisuju dva lica i to stručni saradnik u odeljenju za naplatu potraživanja koji je pripremio dokument kao i šef odeljenja, a sve u skladu sa principom „dva para očiju“.

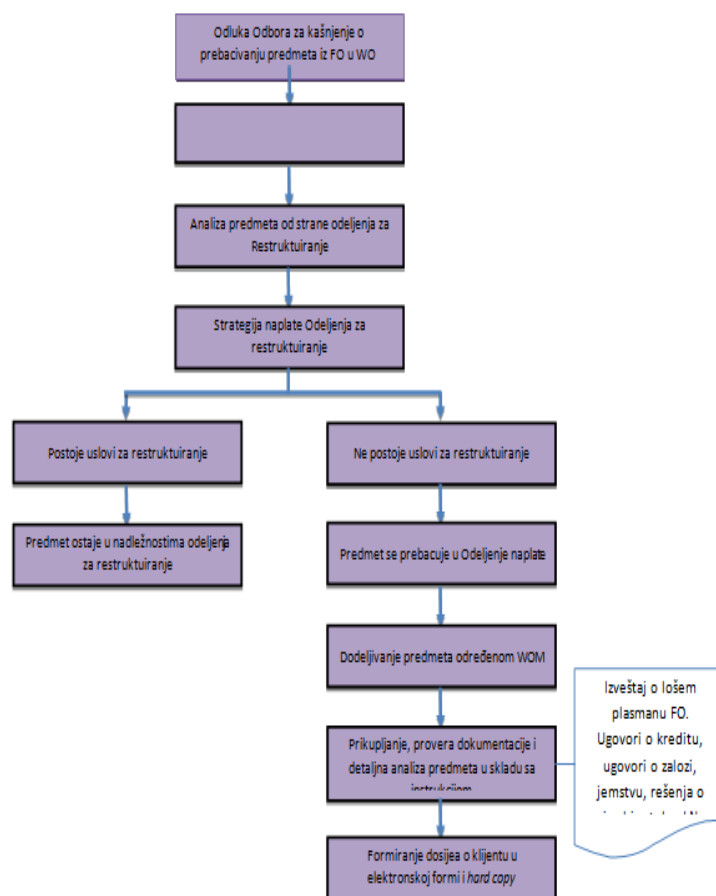
7.5. Angažovanje eksternih advokata, ovlašćenja i odgovornosti

Nadležni zaposleni ima mogućnost da angažuje eksternu advokatsku kancelariju (pod uslovom da postoji zaključen ugovor o poslovnoj saradnji banke i te kancelarije) za predmete gde vrednost potraživanja ne prelazi iznos od EUR 10.000,00, dok je za eksternalizaciju predmeta u kojima je potraživanje preko navedenog iznosa potrebna saglasnost šefa odeljenja. Izuzetno od prethodnog stava, određeni predmeti iznad pomenute izloženosti mogu biti na predlog stručnog saradnika eksternalizovani iz opravdanih razloga koji se odnose na efikasnost naplate ili smanjenje reputacionih rizika koji mogu nastupiti u konkretnom postupku naplate. Stručni saradnik je u stalnoj komunikaciji sa angažovanim spoljnim saradnikom u advokatskoj kancelariji koja vodi predmetni postupak u ime banke. Njegova odgovornost je da prati predmetnog klijenta od momenta pokretanja sudskog ili vansudskog postupka naplate potraživanja do

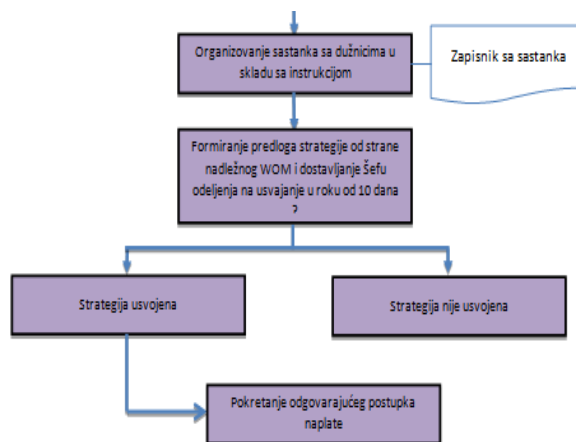
naplate iz prodaje sredstava obezbeđenja, odnosno rešavanja rizičnog plasmana na neki drugi način (likvidne naplate, otpisa...).

S obzirom na dužinu trajanja sudskih postupaka, potrebno je da nadležni zaposleni zahteva izveštaj o toku postupka, preduzetim aktivnostima kao i očekivanim dešavanjima za klijente za koje je zadužen, a koji će biti dostavljen odeljenju za naplatu potraživanja. To se radi uglavnom jednom mesečno, a ukoliko postoji potreba mora i češće. Nadalje, zaposleni su dužni da kontrolišu iznose koje advokatske kancelarije fakturišu za preduzete radnje za eksternalizovane predmete iz svog portfolia i upoređuju ih sa važećim tarifnikom Advokatske komore. Po okončanju postupka u predmetu koji je dodeljen određenoj advokatskoj kancelariji, odnosno opozivu punomoćja u tom predmetu, po zahtevu zaduženog stručnog saradnika, advokatska kancelarija je dužna da banci vrati celokupan dosije, koji se potom arhivira u skladu sa važećim internim aktima banke.

7.6. Hodogram naplata

MAGISTARSKI RAD

ZAKLJUČAK

U poslednje dve decenije dramatične promene u ekonomijama zemalja u razvoju u velikoj meri pogodile su i sektor bankarstva. Banke u zemljama našeg okruženja, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Bosni i Hercegovini, Makedoniji, imale su velike poteškoće u tranziciji. Svetska finansijska kriza je ostavila značajne posledice na poslovanje bankarskog sistema Srbije i prethodno navedenih zemalja. A te posledice su: rast NPL-a, odnosno rast rizičnih kredita, zatim smanjenje koeficijenta solventnosti, usporenost kreditne aktivnosti i loši rezultati poslovanja što podrazumeva znatan gubitak u većem broju banaka. Strane banke posluju bolje od domaćih u zemljama u tranziciji. Njihov ulazak je povezan sa popravljanjem performansi celokupnog bankarskog tržišta zemlje domaćina. Strane banke, naročito one koje su osnovane putem *grinfield* investicija, ostvaruju veće profite u odnosu na domaće. Strane banke imaju niže marže i veću profitabilnost od domaćih u zemljama u razvoju. One prikupljaju više depozita i daju više zajmova u odnosu na domaće, ali im efikasnost opada sa veličinom. U praksi one pružaju kvalitetnije usluge, naročito ako imaju strateškog stranog partnera. Komeracionalne banke zemalja u tranziciji i većina banaka nisu uspele da zadovolje osnovni kriterijum poštovanja banaka u pogledu adekvatnosti kapitala. Zbog toga su pojedine vlade zemalja Centralne i Istočne Evrope na različite načine pristupile reformisvojih bankarskih sistema.

Ubrzan rast ponude kredita je bila značajna karakteristika bankarskih sistema zemalja u Jugoistočnoj Evropi sve do momenta pojave svetske finansijske krize koja je usporila taj proces. Međutim bankarski sistemi u regionu su ostali stabilni čak i nakon prve faze krize privatnog duga. Prvi ozbiljniji poremećaji nastali kao posledica prvog talasa krize su praćeni uvećanjem valutnog rizika gde postoji

fluktuirajući kurs, a pored toga i rastom kreditnih rizika. To je svakako bilo mnogo blaže od onoga što je očekivano po pitanju otpornosti bankarskog tržišta na Balkanu. Među njima, i bankarski sektor u Srbiji se u velikoj meri odupro recesiji u suočenju s globalnim ekonomskim poteškoćama, a finansijski analitičari ističu da bi njegova stabilnost mogla odigrati važnu ulogu u ekonomskom oporavku.

Nakon završetka prve faze reformi bankarskog sektora Srbije, nastavlja se sa kreditno-depozitnim poslovima, što predstavlja ključne aktivnosti bankarstva. Negativne posledice su vidljive već nakon samo par godina, a ogledaju se u tome da se pojavio rapidni rast kredita, ne samo u Srbiji, već i u drugim zemljama u okruženju. Sve to prati jačanje prodajne funkcije, a nasuprot toga slabljenje funkcije upravljanja bankarskim rizicima. Neki od problema sa kojima se srpsko bankarsko tržište suočilo u prethodnom desetogodišnjem periodu su nedostaci stranih ulaganja i veliki obim nesolventnosti. Iako banke u Srbiji funkcionišu prema standardima EU i imaju raspoloživih sredstava za kreditiranje, referentna stopa, stopa koju koristi centralna banka za uspostavljanje ostalih kamatnih stopa, još uvek je visoka. Takođe, nagomilani neotplaćeni krediti predstavljaju među najvećim problemima za bankarski sektor i za celokupnu ekonomiju Srbije. Bankarski sektor u Srbiji još uvek je okarakterisan visokim kamatnim stopama. Skupi izvori finansiranja, obavezne devizne rezerve i značajni gubici usled problematičnih kredita obeshrabruju vlasnike od dokapitalizacije i novih ulaganja u sektoru.

Uprkos prikazanim činjenicama, pretpostavlja se da je proces transformacije bankarskog tržišta u Srbiji neophodan u skorijoj budućnosti. S obzirom da se u zemljama Evropske unije prestrukturiraju banke, to predstavlja i glavni uzrok ovom procesu transformacije koji sledi. U obzir se uzimaju evropske banke koje imaju svoje afilijacije kod nas. Postoji visok nivo neizvesnosti kada je reč o pravcu kretanja i odvijanja ove transformacije bankarskog tržišta u Srbiji. Dokaz za to jeste što ne možemo sa sigurnošću tvrditi da li će se ovaj proces kretati putem procesa konsolidacije (poslovanje gde se ne menja vlasništvo), koji je ubrzan novim regulatornim normama EU, ili će se pak taj proces voditi unutar procesa ulaska novih bankarskih grupacija, akvizicije i putem pripajanja manjih banaka.

LITERATURA

- Barjaktarović Lidija, (2008) Transformacija domaće banke u savremenu evropsku banku, Univerzitet Singidunum, Beograd
- Bjelica V, (2001) Bankarstvo, teorija i praksa“, Stylos, Beograd
- Bodie Z., Kane, A., Marcus A., (1995) Investments (Irwin Series in Finance), McGraw-Hill Companies, Boston University
- Bodie Z., Kane, A., Marcus A., (1995) Investments (Irwin Series in Finance), McGraw-Hill Companies, Boston University
- Bonić L. Krstić B (2005) Izveštavanje o intelektualnom kapitalu i nefinansijskim performansama – zahtev modernog biznisa, Ekonomske teme, vol.43
- Caprio Gerard and Klingebiel Daniela, (1999) , Bank Insolvencies: Cross-Country Experience, The World Bank, November
- Coccoza, E., Colabella, A., and F.. Spadafor (2011), „The Impact of the Global Crisis on South-Eastern Europe“, *IMF Working Paper*, WP/11/300;
- Dinkić M, Jelašić R, n (2001), Strategija restrukturiranja bankarskog sistema, NBJ, Beograd
- Dinkić Mlađan, Radovan Jelašić, (2001), "Strategije restrukturiranja bankarskog sistema" Ekonomski anali tematski broj, Beograd,
- Hadžić Miroljub, (2009) Bankarstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd
- Jović Zoran, Sinergetski efekti bankarskih i nebankarskih finansijskih poslova na finansijskom tržištu Srbije, časopis Bankarstvo, Univerzitet Singidunum, Beograd 2009.
- Komazec S., Živković A., Ristić Ž. , Berzanski i bankarski menadžment, Viša poslovna škola, Beograd, 1997
- Kovačević Mile, (2012), Bankarstvo Srbije 2001-2011: promene, rezultati, posledice, Business Info Group, Beograd
- Milutinovic Milutin, (1995) "Finansijski položaj banaka i dalje mere na reformi monetarnog i bankarskog sistema" Savez ekonomista Srbije, Beograd,
- Ostojić Siniša , (2002) Modeli restrukturiranja bankarskih sistema u privredama u tranziciji, Privredna izgradnja, Beograd 2002.
- Rose P., Hudgins S.(2005), Bankarski menadžment i finansijske usluge, Data status, Beograd,

MAGISTARSKI RAD

- Skripta, (2012), Bankarstvo, Fakultet za poslovne studije, Meatrend, Beograd
- Vuković, V., (2009), Strukturne promene i performanse bankarstva Srbije, Institut ekonomskih nauka, Beograd,.
- Živanović B, (2004) Bankarstvo, Beograd (skripta, lično izdanje),
- Živković Boško , (2012). Komparativna analiza bankarskog sistema Srbije i zemalja jugoistočne Evrope, Ekonomski fakultet, Univerzitet u Beogradu,
- Živković, A., Stankić R. , Krstić B., (2004) Bankarsko poslovanje i platni promet, Ekonomski fakultet, Beograd
- Zakon o izmenama i dopunama Zakona o računovodstvu i reviziji ("Sl. glasnik RS", br. 111/2009).
- Zakon o zaštiti korisnika finansijskih usluga, ("Sl. glasnik RS", br. 36/2011).
- Zakon o bankama ("Službeni glasnik RS", br. 107/05 i 91/10) 2005
- Zakon o hipoteci (Sl.glasnik RS br. 115/2005 od 27.12.2005.godine
- IMF, International Financial Statistics and World Economic Outlook database (September 2011).
- Izveštaj, Bankarski sektor 2002, Narodna banka Srbije, Sektor za poslove kontrole, Beograd, 2002.
- Izveštaj, Bankarski sektor 2Q 2012, Sinteza invest group, Beograd, 2012.
- Odluka o klasifikaciji bilansne aktive i vanbilansnih stavki banke, („Službeni glasnik RS“, br. 94/2011, 57/2012, 123/2012 i 43/2013)
- Odluka o upravljanju rizicima (“Službeni Glasnik RS”, br 119/2012)
- Studija NBJ i Ernst & Joung, 2001, Monografija NBS, Jugoslovenski pregled 2004
- <http://data.worldbank.org/indicator/FB.BNK.CAPA.ZS>
- <http://elibrary.worldbank.org/doi/book/10.1596/1813-9450-1620>
- http://www.nbs.rs/internet/cirilica/15/linkovi_banke2.html
- http://www.nbs.rs/internet/cirilica/55/55_4/index.html
- http://www.nbs.rs/internet/latinica/15/konferencije_guvernera/20061226.htm
- <http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/hronika/aktuelno.291.html:432562-Afera-Agrobanka-Bankari-polazu-racune>
- <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/13/Ekonomija/1200216/%C5%A0tedi onica+%22preuzima%22+Novu+Agrobanku.html>

